

Sanna Lipkin

Olipa kerran... kaupunkiarkeologiaa

Kauniisti muotoiltu otsikko Oulussa marraskuussa 2010 pidetylle yleisölle avoimelle seminaarille Oulun kaupunginkirjaston Pakkalan salissa päätynee tahattomasti Oulun kaupungin tonttien alla sijaitsevan muinaisjäännöksen kohtaloksi. Seminaarissa esiteltiin viime vuosien kaupunkiarkeologisia tutkimuksia ja sitä miksi tutkimus on tärkeää. Koko seminaarin tarkoitus lässähti pian kuin saippuakuplapallo, kun kaupunginarkkitehti Jari Heikkilä kertoi kaksi viikkoa sitten tehdystä päätöksestä. Oulun kaupungin valtuusto on hyväksynyt *Elinvoimainen kaupunkikeskusta* -strategian, jonka mukaisesti keskusta-alueella vielä sijaitsevat tyhjät tonttialat rakennetaan täyteen muutaman vuoden kuluessa. Päätökset tehtiin keskustan tiivistämiseksi ja viihtyvyyden parantamiseksi, mutta "vailla ymmärrystä" ja tietoa niiden aiheuttamista arkeologisista tutkimustarpeista. Kulut kuulunevat rakennuttajalle, joka ei suinkaan ole aina kaupunki itse vaan monet nyt kaavoitetuista tonteista ovat yksityisten taloyhtiöiden omistuksessa. Sen lisäksi, että pian todellakin voimme sanoa, että Oulun maanalainen muinaisjäännös "oli ja meni", eri osapuolet ovat pian myös toisen polttavan aiheen edessä. Kuka on vastuussa tutkimusten kustannuksista? Niihin velvoittava kaupunki vai rakentaja vai lankeaako osa kustannuksista myös Museoviraston huolehdittavaksi. Keskustelu Oulussa yksityisomisteisen Isokatu 11:sta pihalle rakennetun parkkihallin ympärillä kesällä 2010 antaa esimakua tulevista vuosista.

On myöskin pohdinnan arvoista, että missä määrin suojeleva viranomaisantaa muinaisjäännöksen "mennä". Onhan kuitenkin kyse suuresta jäännöksestä, josta jäisi jäljelle vain hitunen nykyisten (ja saneerauslistalla olevien) puistojen ja katualueiden alle. Jääkö siitä riittävästi jäljelle? Oulun kaupunki on elinvoimaisuusstrategiansa luonut, eikä aio siitä kaikesti luopua. Olisiko nyt aika pistää kova kova vastaan ja vaatia kunnollisia tutkimuksia, ennallistuksia ja muinaisjäännösten säilömistä *in situ*? Esimerkiksi Roomassa yksittäisen kerrostalon rakentaminen saattaa kestää vuosia kaivausten vuoksi, ja paikanpäällä on koko ajan valvova arkeologi työryhmineen dokumentoimassa löytöjä. Toisaalla kaupungissa metrotöyrymaan tutkimukset ovat kestäneet niin ikään vuosia ja useita metropysäkin paikkoja on peruttu arkeologisten löytöjen perusteella.

Ovatko 1600-luvun Oulun savutuvan jäännökset omassa kontekstissään vähemmän merkittävät kuin Rooman jäännökset? Suhteellisesti Oulussa on jo nyt vähemmän kaupungin historiaa sekä esillä että maan alla. Kaupungin strategiassa todetaan, että "ydinkeskustan kortteleiden historiallinen ulottuvuus säilyy". Tämä tulisi ymmärtää sen laajimmassa merkityksessään!

Sanna Lipkin

Performanssi, mitä jää jäljelle?

Vad kvarstår av en performance?

Artikeln tar upp frågor kring hur performanceteorier kan utnyttjas i arkeologisk forskning. Ritualer, teater och andra framträdanden är forskningsobjekt som faller sig naturligt för denna typ av studier. Performanceteorier ger också goda utgångspunkter för forskning kring hur sociala roller anammas och för att ge mening åt vardagliga handlingar. Alla performance är förgängliga. Förutom några få föremål kvarstår endast tankar, känslor och minnen av en performance. I artikeln behandlas performancen som en aktiv handling med ett slutmål. I en social situation kan performancen vara ett särskilt handlingsmönster. Förutom den enskilda gesten kan man därför även studera situationens sociala kontext.

Arkeologisessa tutkimuksessa on hyödynnetty jonkin verran ihmisen toimintaan liittyviä performanssiteorioita. Näin on laita lähinnä rituaaleihin liittyvässä tutkimuksessa tai niissä tutkimuksissa, jotka suoraan käsittelevät antiikin tai muun ajan teatteria tai näytöksiä. Teatteritieteestä lähtöisin olevat performanssiteoriat voivat kuitenkin olla laajemminkin arkeologisen tutkimuksen hyödynnettävissä (ks. esim. Hodder 2006). Performanssi on aktiivista liikettä, jolla on jokin päämäärä. Sosiaalisissa tilanteissa se voi olla tietty toiminnallinen tapa. Itse liikkeen lisäksi tutkimuksen alla voi siis olla tilanteen sosiaalinen konteksti.

Psykologiassa ja sosiologiassa teatterillisen roolin käsitteen soveltaminen on ollut kiinnostuksen kohteena jo 1940–1950-luvulta lähtien. Muun muassa Ervin Goffman, Jacob Levy Moreno, Victor Turner sekä monet fenomenologit ovat luoneet laajoja teorioita performanssista, roolista sekä niiden sosiaalisista merkityksistä. Yhteisenä piirteenä näille tutkijoille voidaan nähdä heidän laaja-alaiset kiinnostuksen kohteensa, mikä lienee johtanut heidät

monitahoisen ihmisen toiminnan, esityksen, pariin. (Carlson 1996/2006: 52–86.)

Näytännöt ja roolit – tosielämän teatteria?

Kaikista luontevimmin performanssiteoria nähdään ehkä lähtökohtana tutkittaessa muinaista teatteria, näytöksiä ja tansseja (Inomata & Coben 2006). Niiden tavoitteena on vastata yleisön odotuksiin esityksen sisällön suhteen, aivan kuten sosiaalisissa tilanteissa ihmisten odotetaan toimivan tietyllä tavalla. Kreikkalaista ja roomalaista teatteria on tutkittu huomattavan paljon (esim. Wilson 2007; McDonald & Walton 2007). Kreikkalaisiin perinteisiin liitetään myös teatterinesihistoria: jumala Dionysoksen kunniaksi järjestetyissä kulkueissa ja tansseissa esiintyjät naamioituivat hedelmällisyyden edustajiksi, ja näiden palvelusmenojen seurauksena syntyivät dityrambit (kuoro-lyriikkaa, tragedian alkumuoto) sekä tragediat, komediat ja sa-

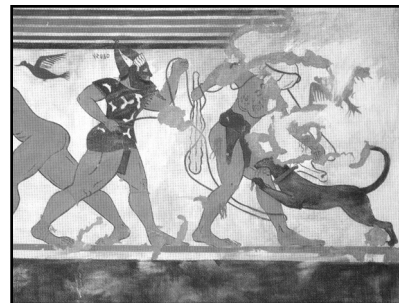
tyyrinäytelmät. Viinin, hedelmällisyyden ja ekstaattisen hurmion jumala Dionysos on ollut keskeisessä asemassa myös etruskien hautaamisrituaaleissa. He tunsivat tämän jumalan nimellä *Pacha* tai *Fufluns*, roomalaisille hän oli *Bacchus*. Etruskit muistivat hänet erityisesti silloin, kun näyttelijät ottivat osaa vainajan kunniaksi järjestettyihin pitoihin tai kun suuri viinimalja seiso i juhlahuoneessa (Krauskopf 2006: 77). Nimenomaan etruskeja pidetään esittävän taiteen edelläkävijöinä Italissa. Livius (*Ab Urbe Condita*: 7.2, kirjoitti 59 eKr.–17 jKr.) kertoo, että etruskilaisia näyttelijöitä, *histriones*, pyydettiin torjumaan vuoden 364 eKr. ruttoa. (Etruskin kielen sana *ister* tarkoittaa näyttelijää.) He tanssivat huilun tahtiin ilman laulua tai sen imitointia ja suorittivat suloisia liikesarjoja etruskimaiseen tyyliin. Livius kertoo myös, että pian roomalaiset nuoret miehet imitoivat heitä.

Etruskien tanssia ja näyttelemistä kuvataan muun muassa Rooman pohjoispuolella sijaitsevan Tarquinian hautamaalauksissa

(*Catalogo ragionato della pittura etrusca* 1984). Hautamaalauksen lisäksi myös pronssisten pienoispatsaiden joukossa on ”etruskilaiseksi näyttelijättäreksi” nimettyjä hahmoja, jotka soittavat kastanjetteja ja ovat pukeutuneet tavallisesti pitkään tunikaan (mitä ilmeisimmin pellavainen), jonka päälle on vedetty lyhythihainen (ilmeisesti villainen), paitamainen tunika. (Kuva 1, Lipponen 2009; patsaat esim: Museo Etrusco Gregoriano, noin 480 eKr., kuva: Bonfante 1975: Fig. 81; Berliini, Staatliche Museen, kuva: Rallo 1989: Tav. LXI.) Myös toinen toistuva hahmo etruskitaiteessa kertoo näyttelemisestä ja performansseista; *Fersu* (*Phersu*) on suippopartaisen naamion taakse kätkeytynyt mies, joka tanssittaa näyttelijättärtä tai yllyttää koiraa hyökkäämään pää pussissa olevan miehen kimppuun (Kuva 2, Tomba degli Auguri, 530–520 eKr., *Catalogo ragionato della pittura etrusca* 1984: 289, Tav. 13, 18, 20–22; Tomba dei Olimpiadi, noin 510 eKr., *Catalogo ragionato della pittura etrusca* 1984: 333, Tav. 122). Lieneekö tämä naamioitunut

Kuva 1. Etruskilainen näyttelijättär tasapainottelee kynttelikkö pänsä päällä. Mies yrittää sammuttaa kynttilät. Näyttelijättären takana on mies, joka on kohottanut kätensä kasvojensa eteen sekä kaksi pientä hahmoa. Vainaja seuraa tasapainonäytöstä. (Tarquinia, Monterozzi, Jönglöörien hauta, noin 510 eKr. Kuva: Sanna Lipkin)

Kuva 2. *Fersu* Tarquinian Monterozzin Auguurien haudassa 530–520 eKr. (Moltesen & Weber-Lehmann 1991: catalogue number 102.)

(latinan sana *persona* tarkoittaa naamiota, vrt. *Phersu*) mies vaipunut transsiin, jossa esitetty hahmo ottaa vallan ja ruumis näyttelee itsestään (Johnstone 1996: 151–152). Ainakin hän on kyennyt olemaan raaka toista miestä kohtaan yleisön viihtyvyyden vuoksi (Lipkin painossa). *Fersu* lieenee näytellyt pantomiinina, sillä vain *Pulcinellan* haudassa (noin 520 eKr. *Catalogo ragionato della pittura etrusca* 1984: Tavv. 137, 341–342) hänet esitetään suu avoimena. McCart (2007: 265) kertoo, että näyttelijöiden on mahdotonta hapenpuutteen vuoksi laulaa ja tanssia naamiossa, jossa ei ole suuaukkoa. Hän toteaa, että pantomiini oli roomalaisten naamionäyttelijöiden innovaatio, jolla oli varhaiset itaaliset juuret.

Victor Turnerilaisittain (esim. 1982, 1989/1998) ajatellen etruskien hautaamisrituaalit voitaisiin myös nähdä siirtymä- tai selviytymisriiteinä matkalla elävien maasta kuolleiden valtakuntaan. *Fersun* raaka toiminta sekä haudoissa nähtävät vaaralliset kisat ovat olleet verisiä, ja nimenomaan veren on nähty tyynnyttäneen kuoleman vihaa ja suojanneen kuolleen sielua siirtymässä maailmasta toiseen. Kuolleella oli myös mahdollisuus palata takaisin rituaalisia kunnianosoituksia saavana esi-isänä sekä auttaakseen yhä eläviä. (Krauskopf 2006: 76–78.) Näiden kahden maailman välillä voidaan nähdä sijainneen *liminaalitilan*, joka erottaa elämän kuolemasta. Tarquiniasta ja muista etruskikeskusten haudoista löydetty hautamaalaukset ovat täynnä erilaisia kuvauksia, jotka voidaan nähdä *liminaalitilan* symboleina (Lipkin painossa). Yksi näistä voi olla tanssi, jonka roomalaislähteiden mukaan uskottiin kuuluvan kiinteästi kuolemaan valmistamaan *mystiseen initaatioon* (Lucianus, *De saltatione* 15, ks. myös Zarifi 2007: 230). Turnerin (1989/1998: 64) mukaan symbolisesti esitettyjen selviytymisriittien merkitys yhteisölle on taas siinä, että niiden avulla yhteisöt selvittyvät konfliktitilanteista paremmin (tässä kuolema ja sen mukanaan tuoma uusi tilanne, joka mahdollistaa esim. sosiaalisen kilpailun).

Etruskien maalaukset kuvaavat melko tarkasti myös yhteiskunnallisia sosiaalisia

suhteita ja ihmisten eri rooleja. Vaikka pääosassa ovat ylhäisön jäsenet ja maalauksissa kuvataan heidän tapojaan juhlia kuollutta, niissä on välillä kuvattuna myös muita kuten palvelijoita. Lisäksi lasten ja aikuisten roolit ovat selkeästi erotettavissa (Lipponen 2009; Lipkin painossa). Rooli on tärkeä termi sekä teatterissa että ihmistieteissä (psykologia, sosiologia jne.). Näyttelijöiden oletetaan ottavan roolin, venäläisen näyttelijä Stanislavskin (1970: 26–28, 163) sanoin ”kahdentuvan”, ryhtyvän esittämään jotain muuta kuin mitä he ovat. Ohjaaja David Mamet (1997: 9, 22, 32–33) kuitenkin kehottaa näyttelijöitä jättämään ”roolinsa analysoimisen” ja astumaan lavalle omana itsenään. Kun tunteet löytyvät ”aidossa” ympäristössä, ”aidoissa” tilanteissa, ne ovat myös aitoja, ja katsojat voivat nähdä roolin illuusion. Mamet ei ole itsessään rooleja vastaan, vaan toivoo näyttelijältä kykyä löytää itsestään ne toimintatavat, jotka tietyt tilanteet aiheuttavat. Vaikka ihmistieteissä roolit nähdään joissakin tilanteissa yksilölle epäaitoina, ne useimmiten eivät kuitenkaan ole tarkoituksettua suoritetuista vaan elettyjä. Roolit toki syntyvät säännöistä, velvollisuuksista, odotuksista ja etuoikeuksista, jotka annetaan yksilön ulkopuolelta (Inkeles 1970: 413). Roolien vastavuoroisuudessa yhteiskunta toimii sujuvasti ja sopuisasti ilman suuria ristiriitoja. Rooleja on jokaisella monia, mutta ihmisen ei kuitenkaan ole välttämätöntä omaksua niitä kaikkia osaksi omaa persoonallisuuttaan vaan ne voivat olla osa niin sanottua sosiaalista identiteettiä. Arkeologiassa henkilökohtaista identiteettiä kutsutaan yleensä persoonallisuudeksi ja ryhmäidentiteettiä yleisemmin identiteetiksi eli siksi miten yksilöt ymmärtävät itsensä osana tiettyjä ryhmiä sosiaalisesti merkittävien erojen perusteella (Byron 1996: 292; Fowler 2004; Díaz-Andreu & Lucy 2005).

Stanislavskin ja muiden ajatukset näyttelemisestä ja roolista ovat siis hyvin kiinnostavia siinä suhteessa, miten ihmiset näyttelevät ”epäaidosti” heille asetettuja tai itse valitsemiaan roolejaan ja jäävätkö he siitä niin sanotusti ”kiinni”. Haudoista löytyvät ilmeisen tarpeettomat, todellisia työväli-

neitä imitoivat esineet, ovat yksi esimerkki "sosiaalisesta huijauksesta". Esimerkiksi Keski-Italiassa rikkaiden lasten ja naisten haudoista saattaa löytyä arvokkaista materiaaleista valmistettuja kehräimiä, joita ei voi käyttää. Nämä pronssiset, rautaiset, lasiset tai meripihkaiset välineet ovat yleensä kömpelyytensä vuoksi käyttökelvottomia. Siksi ne lienevät yksinomaan statussymboleja. (Gleba 2004: 2; Gleba 2008: 174.) Siihen viittaa myös se, että suuri osa niistä tulee aivan pienten lasten haudoista (Lipkin 2010: 144–145). Sellaisten joilla ei ole vielä voinut olla tekstiilINVALMISTUSTAITOA. TekstiilINVALMISTUS on ollut suuresti arvostettu taito keski-italialaisissa yhteisöissä ja hautamateriaalien perusteella on selkeästi löydettävissä todelliset taitajat (katso alla). TekstiilINVALMISTUS on myös ollut melkein jokaisen naisen velvollisuus, ja viimeistään roomalaisella ajalla hyve (Livius, *Ab Urbe Condita*: 1.57–60). He, joilla on ollut mukanaan arvokkaita esineitä, eivät yleensä ole kuuluneet todellisiin taitajiin. On kuitenkin ymmärrettävää, että taidokkuutta ja osaamista on haluttu ylikorostaa kuoleman yhteydessä. (Lipkin 2010: 152–153.) Ainakin aristokraateille väärän kuvan antaminen on ollut yhteiskunnallisesti sallittua ja yleistä. Myöhemmässä roomalaisessa kulttuurissa nainen antoi useiden häämenoihin liittyvien rituaalien muodossa avioon astuessaan miehelleen symbolisen lupauksen toteuttaa hyveellistä elämää "työskentelemällä villan parissa" ja hautakivissä matroonien ylistetään suoriutuneen siitä. Jo silloin on kuitenkin ollut selvää, etteivät useimmat rikkaimmat naiset ole elämänsä aikana juurikaan kehränneet tai kutoneet, käyttiväthän he silkkiä arvovaatteita ja muutenkin vaatteiden hankkiminen markkinoilta oli orjatyön vuoksi edullisempaa kuin niiden valmistaminen itse (Festus 96; Plinius vanhempi, *Luonnonhistoria* 8.74.194; Cato, *De Re Rustica*: 135; Columella, *De Re Rustica*: 12 praef. 9–10, 12.3.6; Harris 2007, 533; Hersch 2010; Lipkin 2010: 149, 188).

Performanssiteoreetikkojen parissa tutkimuksen kohteena on yleensä painottunut joko yleisö tai esiintyjä. Sosiaalisen toiminnan tutkijat ovat yleensä yleisöpainotteisia,

kun taas etiikkaan suuntautuneet filosofit ja psykologit ovat olleet enemmän kiinnostuneita esiintyjästä (Carlson 1996/2006: 57). Esimerkiksi Goffman näkee esityksen toimijuuden ja vastuun esiintyjän tehtävänä. Esityksellä on sosiaalinen päämäärä, sillä se tehdään "yleisöä varten" (Goffman 1959: 15–16, 22). Siitä huolimatta yleisö on hänen tutkimuksensa painopisteessä eli tärkeää on se, miten esitys toimii yhteiskunnassa sekä toisaalta miten yhteiskunta havaitsee sosiaalisen esityksen (Carlson 1996/2006: 58). Niille tutkijoille, jotka painottuvat esiintyjän toimintaan, keskeistä on se, mitä esiintyjän oletettu vastuu tarkoittaa. Miten roolin näytteleminen vaikuttaa sosiaaliseen minään? Miten esitetty minä ja minän esittäminen eroavat toisistaan? (Carlson 1996/2006: 62).

Roolin omaksuminen ja esittäminen voidaan nähdä psyyken kannalta joko negatiivisena tai positiivisena. Negatiiviset käsitykset pohjautunevat Platonin (*Tasavalta* 394–397) ajatukseen siitä, että esittäminen sisältää imitaation (*mimesis*) eli roolin näytteleminen torjuu tai kieltää "todellisen" minän (Carlson 1996/2006: 62; Wiles 2007: 93–94). Sen sijaan psykodraaman kehittäjä J. L. Moreno on kuuluisin esimerkki niistä tutkijoista, jotka näkevät sosiaalisten roolien omaksumisen ja niihin sopeutumisen myönteisenä. Hänen terapiamuotonsa hyödyntää teatterillisiä ja draamallisia malleja sekä jopa teatteritekniikoita. Hänen mukaansa roolit eivät synny minästä vaan minä syntyy rooleista (Moreno 1946: 153, 174). "Todellinen" minä siis kehittyy ja rakentuu esityksen kautta. Latinalaisen, etruskilaisen tai roomalaisen naisen kannalta ei siis ehkä ole ollut tärkeää, onko vaatteita osattu valmistaa taitavasti vaan se, että on eletty hyveellistä elämää, jonka symboleina tekstiilivälineistö on toiminut.

Performanssit rituaaleissa

Arkeologisessa keskustelussa rituaalit nähdään materiaalisine jäännöksineen ihmisen

toimintana, kun uskonto taas on abstraktimpaa, uskomuksia, myyttejä ja opetuksia (Fogelin 2007: 56). Puhuttaessa rituaaleista, arkeologinen tutkimus joko jakaa ne pyhiin ja profaaneihin (esim. Renfrew 1985: 21–22), selittää kaikkien rituaalien olevan jollakin tapaa uskonnon ilmentymiä (Insoll 2004: 22) tai toteaa rituaalien olevan sekä sakraaleja että arkipäiväisiä (Bradley 2005). Yhtäkaikki, rituaalit jollakin tapaa kuvaavat ihmisen maailmankuvaa, oli se sitten uskonnollinen tai ei. Rituaalit tapahtuvat monenlaisissa konteksteissa: uhripaikoilla, hautausmailla, asuintalojen sisällä, ja niiden voidaan katsoa kuuluvan ihmisen elämään sen kaikilla osa-alueilla. Siitä lienevät arkeologitkin yksimielisiä.

Performanssit ovat katoavaisia. Tärkeä kysymys onkin: mitä jää jäljelle? Kadulla pidetystä performanssista, jossa oleellisessa

osassa on performanssitaiteilijan ruumis, jäljelle jää vaatetuksen lisäksi vain tilanteesta syntyneet ajatukset, tunteet ja muistot. Teatteriesityksestä jää jäljelle hieman enemmän: lavasteet ja puvusto, jotka mahdollisesti uusiokäytetään, ohjelmalehtiset, mainokset ja lehdissä ilmestyneet kritiikit. Myös esiintymistila jää jäljelle roskineen, mutta pian sekin on siivottu. Vain sattumalta kolikko tai lipunkanta voivat piiloutua niin, että ne ovat myöhemmin löydettävissä. Katsojalle ja esiintyjälle tärkeimpiä ovat (jälleen) ajatukset, tunteet ja muistot. Hetki on katoava.

Teatteri instituutiona toteuttaa siis jokaisella näytöksellään ”arkeologisen totuuden” (niin kuin mikä tahansa ihmisen toiminta). Jokaista performanssia voidaan verrata siihen mitä arkeologinen materiaali on. Mitä jää jäljelle voi olla sattumanvaraista, ja sellaista arkeologinen materiaali on

Kuva 2. Tanssikohtaus. (Tarquinia, Monterozzi, Naarasleijonien hauta, noin 510 eKr. Catalogo ragionato della pittura etrusca 1984, tavola 97.)

Kuva 6. Bankettiin osallistuvia pariskuntia Klinee-vuoteilla. (Tarquinia, Monterozzi, Leopardien hauta, 480/470 eKr. Kuva: Sanna Lipkin)

yleensä, hautauksia ja joitakin uhraus- ja/tai palvontapaikkoja lukuun ottamatta (Salmi *et al.* painossa).

Esiriipun takana näyttelijöiden puheenaiheena saattaa olla: ”millainen yleisö on vastassa tänään”. Esitys on sama, vuorosanat ovat samat, vaihdot ovat aikataulutettu, näytelmä kestää minuutilleen saman verran kuin edellisenä päivänä, mutta ... silti jokainen esitys on erilainen. Yleisön reaktiot ja se, missä mielentilanteessa näyttelijät esitykseen lähtevät muokkaavat esitystä. Yleisö on tullut paikalle kokemaan, tuntemaan ja näkymään, esiintymään omassa sosiaalisessa roolissaan. Jokainen yleisö on erilainen. Ryhmädynamiikka muuttuu esitys esitykseltä. Ihmiset muovaavat sitä mikä on samaa, vanhaa, traditiota.

Performanssiteoreetikot näkevätkin performanssin aina traditionaalisenä, sillä niissä noudatetaan aiempia tapoja ja totumuksia, mutta samanaikaisesti ne ovat myös muuttuvia. Mikään ei koskaan tapahdu juuri samalla tavalla kuin edellisellä kertaa. (Bell 2008: 17.) Tästä löytyy ajatusta myös arkeologiassa tutkittavan rituaalin tulkintaan: yhdetkään hautajaiset eivät ole olleet samanlaiset, koska ihmiset ovat tehneet ne erilaisiksi, ja se johtaa variaatioon arkeologisessa materiaalisissa; yksikään uskonnollinen rituaali ei ole sujunut täsmälleen niin kuin naapuripaikkakunnalla, ja se näkyy arkeologisessa materiaalisissa. Johtuneeko tästä arkeologian viehäytys? Kaikessa piilee yllätys. Ihminen ja hänen jälkeensä jättämät jäännökset ovat aina yllätyksiä täynnä.

Liikkeestä merkitykseen

Performatiivinen rituaali voidaan myös nähdä ruumiillisten liikkeiden tuotteena (Bell 2008: 16). Palatakseni etruskitaiteeseen, voidaan todeta, että käsien eleet ovat olleet tärkeä elementti. Hautamaalautusten tanssijat kääntelevät jäseniään suurin liikkein ja kädet on ylipäättään kuvattu liioitellun suurina (Kuva 3, Davies 2006: 402). Juhli-

joiden kohotettu käsi voidaan nähdä vainajaa kohtaan ilmenneen kunnioituksen ja surun merkinä (Kuva 4). Eleet tuovat selkeästi visuaalisuutta ja merkitystä esiintyjien performansseihin sekä juhlijoiden kanssakäymiseen (Lipkin painossa).

Liikkeellä on siis tarkoituksensa ja se on myös produktiivista. Tästä ajatuksesta voidaan liikkua tekemisen maailmaan. Esimerkiksi tekstiilivalmistus voidaan nähdä rytmikkäänä ruumiillisena työnä, jossa on joskus hyödynnetty myös loruja tai lauluja muistisääntöinä (Grömer 2005: 85; Ræder Knudsen 2004: 121–124; Tuck 2006). Kaiken fyysisyytensä lisäksi se on ollut myös sosiaalista toimintaa. Usein tekstiileitä on valmistettu yhdessä ja taidon oppimiseen on tarvinnut toisen apua. Tekstiilien valmistusta on pidetty joissakin kulttuureissa naisten ja toisissa miesten työnä, ja kuten kaikessa, poikkeukset ovat tavallisia.

Antiikin Keski-Italiassa tekstiilit valmistuivat pääasiassa naisten työnä: niin rikkaiden kuin köyhien toimesta, kaikkien tarpeisiin. Löytömateriaali kuitenkin puhuu sen puolesta, että jo varhaisella rautakaudella (1200–770 eKr.) on erotettavissa ammattilaisten joukko. Toisilla naisilla on haudoissaan mukanaan selkeästi taitavalle tekstiilivalmistajalle ominainen välineistö (useita erityyppisiä lankoja varten käytetyt varttinänpyörät sekä pienet painot, spools, joita käytettiin ohuiden ja hienojen kankaiden tai arvokkaiden lautanauhojen kutomiseen, Lipkin 2010: 103), kun taas useimmat naiset ovat naiseutensa symboliksi saaneet pelkän varttinänpyörän mukaansa (*Osteria dell’Osa* 1992). Lahjakkaiden tekstiilin valmistajien asema yhteisössä on selkeästi saanut kunniansa hautausrituaalin muodossa. Työtä, johon on kulunut runsaasti aikaa (yhden vaateen tekemiseen on voinut kulua viikkoja ellei kuukausia) on arvostettu yhteisössä suuresti, mistä ovat esimerkkinä myös aiemmin mainitut arvokkaista materiaaleista valmistetut välineet. Fyysisestä jopa yksitoikkoista suoritteesta on tullut tärkeä osa yhteisön elämäkatsomusta ja sen osoittamista hautausrituaalin muodossa.

Lopuksi

Onnistunut teatteriesitys vastaa yleisön odotuksiin. Sen avulla katsoja pystyy jäsentämään jotain elämänsä ajankohtaista aihetta. Myös tosielämän roolit vastaavat toisten ihmisten odotuksia. Tärkeää ei välttämättä ole se, mitä on sanottu tai mihin suuntaan on liikuttu. Tärkeää on se mitä jää jäljelle: ajatukset, tunteet, muistot. Performanssi tai tapahtumaketju kokemuksena synnyttävät sen todellisuuden, missä ihminen elää tai on elänyt. Antiikin hautajaisrituaalit kertovat oman aikansa rooleista ja elämänkatsomuksista, ja se millaisiksi nämä roolit muovaavat ihmisen persoonallisuuden tai identiteetin ovat yksi tärkeä arkeologisen tutkimuksen kohde. Sosiologien, psykologien, performanssiteilijöiden sekä teatterialan ammattilaisten pohdinnat ovat merkityksellisiä tutkittaessa myös menneen ihmisen elämää.

Kiitokset Antti Kaarlelalle, Titta Kallio-Sepälle ja Tiina Äikäkselle avuliaista kommentteista.

Bibliografia

Lähteet

- Cato, *De Re Rustica, On Agriculture*, The Loeb Classical Library, translated by W. D. Hooper, Heinemann, Cambridge, Massachusetts, 1967.
- Columella, *De, Re Rustica, On Agriculture*, The Loeb Classical Library, translated by E. S. Forster, Heinemann, Cambridge, Massachusetts, 1968.
- Festus, *Sexti Pompei Festi. De verborum significatu quae supersunt cum Pauli Epitome*, W. M. Lindsay (ed.) 1913.
- Livius, *Ab Urbe Condita*, The Loeb Classical

Library translated by B. O. Foster, Heinemann, Cambridge, Massachusetts, 1922, 1926.

- Lucianus, *De saltatione, Luciani Samosatensis opera, ex recensione G. Dindorfii*. Editore Ambrosio Firmin Didot, Parisiis, 1840.
- Platon, *Tasavalta, The Republic of Plato*, translated by A. D. Lindsay, E. P. Dutton & Co. Inc., New York, 1950.
- Plinius vanhempi, *Luonnonhistoria, Natural History*, The Loeb Classical Library, translated by H. Rackham, Heinemann, London, Cambridge, Massachusetts, 1956–1961.

Tutkimuskirjallisuus

- Bell, E. 2008. *Theories of Performance*. SAGE Publications, Los Angeles.
- Bonfante, L. 1975. *Etruscan dress*. The John Hopkins University Press, Baltimore & London.
- Bradley R. 2005. *Ritual and Domestic Life in Prehistoric Europe*. Routledge, London.
- Byron, R. 1996. Identity, A. Barnard & J. Spencer (eds) *Encyclopedia of Social and Cultural anthropology*. London & New York.
- Carlson, M. 1996/2006. *Esitys ja performanssi. Kriittinen johdatus*. (suom. Riina Maukola) Like, Helsinki.
- Catalogo ragionato della pittura etrusca* 1984. S. Steingraber (ed.): *Catalogo Ragionato della pittura etrusca*. Jaca Book, Milano.
- Davies, G. 2006. "Etruscan Body Language". E. Herring, I. Lemos, F. Lo Schiavo, L. Vagnetti, R. Whitehouse & J. Wilkins: *Across Frontiers. Etruscans, Greeks, Phoenicians & Cypriots. Studies in honour of David Ridgway and Francesca Romana Serra Ridgway*: 401–411. Accordia Research Institute, London.
- Díaz-Andreu, M. & S. Lucy 2005. Introduction M. Díaz-Andreu, S. Lucy, S. Babić and D.N. Edwards (eds) *The Archaeology of Identity. Approaches to gender, age, status, ethnicity and religion*: 1–12. Routledge, New York.

- Fogelin, L. 2007. The archaeology of religious ritual. *Annual Review of Anthropology* 36: 55–71.
- Fowler, C. 2004. *The Archaeology of Personhood. An anthropological approach*. Routledge, London and New York.
- Gleba, M. 2004. Textile production in Protohistoric Italy: The use of implements in reconstructing a “missing” craft. E.C. De Sena and H. Dessaleseds (eds) *Metodi e approcci archaeologici: l’industria e il commercio nell’Italia antica*: 1–11. BAR International Series 1262, Archaeopress, Oxford.
- Gleba, M. 2008. *Textile production in pre-roman Italy*. Ancient textiles series 4. Oxford.
- Goffman, E. 1959. *Presentation of Self in Everyday Life*. Doubleday Anchor Books, Carden City, NY.
- Grömer, K. 2005. Tablet-woven Ribbons from the prehistoric Salt-mines at Hallstatt, Austria – results of some experiments. Bichler, Grömer, Hofmann-de Keijzer, Kern & Reschreiter (eds) *Hallstatt Textiles, Technical Analysis, Scientific Investigation and Experiment on Iron Age Textiles*: 81–90. BAR International Series 1351.
- Harris, W. V. 2007. The Late Republic, W. Scheidel, I. Morris & R. Saller (eds) *The Cambridge Economic History of the Greco-Roman World*: 511–539. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hersch, K. K. 2010. The Woolworker Bride. L. Larson Lovén & A. Strömberg (eds) *Ancient Marriage in Myth and Reality*: 122–135. Cambridge Scholars, Newcastle upon Tyne.
- Hodder, I. 2006. The spectacle of daily performance at Çatalhöyük. T. Inomata & L. S. Coben (eds). *Archaeology of Performance: theaters of power, community, and politics*. Altamira Press, Lanham, MD.
- Inomata, T. & Coben, L. S. 2006. Overture: An Invitation to the Archaeological Theater. T. Inomata & L. S. Coben (eds). *Archaeology of Performance: theaters of power, community, and politics*. Altamira Press, Lanham, MD.
- Inkeles, A. 1970. Sociological Theory in Relation to Social Psychological Variables. J.C. McKinney & A. Tiryakian (eds) *Theoretical Sociology*: 404–431. Appleton, New York.
- Insoll, T. I 2004. *Archaeology, Ritual, Religion*. Routledge, London, New York.
- Johnstone, K. 1996. *Impro. Improvisoinnista iloa elämään ja esiintymiseen (Improvisation in the Theatre, 1979, 1981, Suom. Simo Routarinne.)* Helsinki University Press.
- Krauskopf, I. 2006. The Grave and Beyond in Etruscan Religion. N. T. de Grummond & E. Simon (eds) *The Religion of the Etruscans*: 66–89. University of Texas Press, Austin.
- Lipkin, S. 2010. *Textile-making in central Tyrrhenian Italy from the final Bronze Age to the Republican period*. Oulu.
- Lipkin, S. painossa. Etruskien hautamalaauksista – Ilon ja surun performansseja. *Kutu 2009 -seminarijulkaisu*.
- Lipponen, S. 2009. Vaatetus etruskilaisissa haatamalaauksissa. *Faravid* 33: 15–30.
- Mamet, D. 1997. *True and False. Heresy and common sense for the actor*. Pantheon Books, New York.
- McCart, G. 2007. Masks in Greek and Roman theatre. M. McDonald & J. M. Walton (eds) *The Cambridge Companion to Greek and Roman Theatre*: 247–267. Cambridge University Press.
- McDonald, M. & Walton, J. M. 2007. (eds) *The Cambridge Companion to Greek and Roman Theatre*. Cambridge University Press.
- Moltesen M. & Weber-Lehmann, C. 1991. *Copies of Etruscan Tomb Paintings in the Ny Carlsberg Glyptotek*. Ny Carlsberg Glyptotek, Copenhagen.
- Moreno, J. L. 1946. *Psychodrama*. Beacon House, New York.
- Osteria dell’Osa 1992. A.M. Bietti Sestieri (ed.) *La Necropoli Laziale di Osteria dell’Osa*: 53–191. Casa Editrice Quasar srl, Roma.
- Rallo, A. 1989. Classi sociali e mano d’opera femminile. A. Rallo (ed.) *Le donne in Etruria*: 15–33. L’Erma di Bretschneider, Roma.

- Ræder Knudsen, L. 2004. Written Patterns in Early Tablet Weaving. J. Maik (ed.) *Priceless Invention of Humanity – Textiles, Nesat VIII*: 121–127. Acta Archaeologica Lodziensia Nr 50/1.
- Renfrew, C. 1985. *The Archaeology of Cult: The Sanctuary at Phylakopi*. Thames and Hudson, London.
- Salmi A.-K., Äikäs, T. & Lipkin S. painossa. Animating rituals at Sámi sacred sites in Northern Finland. *Journal of Social Archaeology*.
- Stanislavski, K. S. 1970. *Luonteen kehittäminen. Näyttelijän työ II*. (Suom. Ulla-Liisa Heino). Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Tuck, A. 2006. Singing the rug: Patterned textiles and the origins of Indo-European Metrical Poetry. *American Journal of Archaeology* 110: 539–550.
- Turner, Victor 1982. *From Ritual to Theater: The Human Seriousness of Play*. Performing Arts Journal Publications, New York.
- Turner, Victor 1989/1998. Are There Universals of Performance in Myth, Ritual, and Drama. G. W. Brandt (ed.) *Modern theories of drama. A Selection of Writings on Drama and Theatre, 1840–1990*: 62–68. Clarendon Press, Oxford. (Artikkeli on uusintapainos teoksesta R. Schechner & W. Appel (eds) *Means of Performance*. Cambridge University Press, 1990.)
- Wilson, P. 2007. (ed.) *The Greek Theatre and Festivals. Documentary Studies*. Oxford Studies in Ancient Monuments. Oxford University Press.
- Zarifi, Y. 2007. Chorus and dance in the ancient world. M. McDonald & J. M. Walton (eds) *The Cambridge Companion to Greek and Roman Theatre*: 227–246. Cambridge University Press.

FT Sanna Lipkin on Muinaistutkijan
päätoimittaja ja Roomassa työskentelevä arkeologi
sanna.lipkin@gmail.com

Auli Tourunen & Carmelita Troy

Tuloksia ja tulkintaa: osteologisen analyysin tuomia uusia näkökulmia vanhoihin kohteisiin

Resultat och tolkningar: Nya synsätt på gamla objekt genom osteologisk analys

I samband med projektet Finnarch har flera arkeologiska benmaterial analyserats. Dessa antogs bestå av enbart djurben, men flera av materialen visade sig även innehålla människoben, delvis ur oväntade kontexter. I den här undersökningen behandlas de utmaningar som tolkningen av multiperiodiska fyndplatser erbjuder, betydelsen av människoben och tolkningsmöjligheter i olika material. Samtidigt betonas den osteologiska analysens betydelse för en övergripande och mångsidig tolkning.

Johdanto

Suomalaisten lampaiden ja nautojen varhaista historiaa tutkivan Finnarch-projektin yhteydessä analysoitiin useita myöhäiskivikaudelta rautakaudelle ajoittuvia luuaineistoja. Projekti on Suomen Akatemian rahoittama Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen ja Turun yliopiston yhteishanke. Analyysin tarkoituksena oli tutkia karjanhoidon varhaisvaiheita Suomessa ja tuottaa materiaalia muinais-DNA-tutkimuksiin. Tutkimuskohteiden valintaan vaikutti siis niiden oletettu potentiaali sisältää kotieläinten luita. Aineistoon kuuluu ensisijaisesti kohteita, jotka on tulkittu asuinpaikoiksi, mutta myös valikoidusti röykkiöitä tai muun tyyppisiä muinaisjäännöksiä. Useasta kohteesta löytyi kuitenkin ihmisten luita, mikä herätti kysymyksiä kohteiden tulkinnasta. Artikkelin tarkoituksena on tuoda esille osteologisen analyysin merkitystä arkeologisen kohteen tulkinnassa ja osaltaan pohtia esihistoriallisten kohteiden tunnistamista ja luokitte-
lua.

Analyysit suoritettiin Turun yliopistossa. Kirjoittajista Auli Tourunen on eläinten luihin erikoistunut arkeo-osteologi ja Carmelita Troy ihmisosteologi. Aineisto käytiin lävitse yhdessä ja luut jaettiin eläinten luihin, ihmisluihin ja tunnistamattomaan materiaaliin. Tämänkaltaisen yhteistyössä tehty tutkimus antaa mahdollisimman tarkan kuvan aineiston luonteesta.

Kohteet

Seinäjoki, Troihari

Troiharin asuinpaikaksi tulkittu kohde löytyi jo 1950-luvulla Aarne Kopiston tekemällä tarkastusmatkalla (KM 13664, Kopisto 1954). Myöhemmin hän suoritti alueella koekaivaukset, joista ei valitettavasti ole säilynyt tarkempia tietoja (KM 17201). Löytöjä on myös otettu talteen inventoin-

Taulukko 1. Seinäjoen Troiharista löydetty luuaineisto (NISP).

Laji	Palamaton	Palanut	Yhteensä
Hylje		1	1
?Hylje	1		1
Ihminen	4	3	7
?Ihminen		8	8
Tunnistamaton	10	18	28
Yhteensä	15	30	45

nin yhteydessä (Kotivuori & Heikkinen 1985: 37–39), mutta silloin löytynyt kahta palaneen luun fragmenttia (KM 22977:8) ei saatu Museovirastosta analyysiin. Löytöinä on saatu talteen nuora- ja asbestikeraamikkaa, kvartsiesineitä ja kvartsi-iskoksia. Kohteeseen saattaa liittyä myös irtolöytönä taltioitu vasarakirves (KM 7759, Kotivuori & Heikkinen 1985: 37–39). Myös rannansiirtymiskronologian perusteella kohteen ajoittuminen nuorakeraamiseen aikaan on todennäköistä (Kotivuori & Heikkinen 1985: 38).

Troiharista analysoitiin yhteensä 45 luufragmenttia (Taulukko 1). Aineisto sisälsi sekä palanutta että palamatonta ihmis- ja eläinluuta. Varmasti ihmiseksi tunnistettuja palaneita luita löytyi vain hiekkakuopasta poimituista irtolöydöistä (KM17201:29), mutta varsinaiselta kaivausalueelta löydettiin palaneita, todennäköisesti ihmiseksi tunnistettuja fragmentteja (KM 17201:8, 12), palaneita eläinten luita (KM 17201:16) sekä palamatonta ihmisluuta (KM17201:21). Kaikki palamattomat eläimeksi tunnistetut fragmentit olivat irtolöytöjä (KM17201:29). Ilman tarkempaa kaivauskertomusta eri luulöytöjen sijaintia on vaikea tulkita, mutta ihmis- ja eläinluuta ei kuitenkaan löytynyt samasta kaivausruudusta.

Troiharista löydetty luuaineisto ei vaihuta tyypilliseltä myöhäisneoliittiselta asuinpaikka-aineistolta. Palaneiden hylkeenluiden löytyminen nuora- ja asbestikeraamisesta kontekstista ei ole yllättävää – esimerkiksi lähistöllä sijaitsevalta Isosaaren asuinpaikalta on löydetty nuorakeraamikkaa, asbestikeraamikkaa ja runsaasti hylkeen luita (Kankkunen 2009; Tourunen 2010) – mutta palamattomia luita ja palaneita

ta ihmisluuta on haasteellisempaa sovittaa myöhäiskivikautisen asuinpaikan tulkinnaan. Suomen happamassa maaperässä esihistoriallista palamatonta luuta säilyy vain poikkeuksellisesti (Fortelius 1981: 11; Ukkonen 1993: 249; Ukkonen 2001:7; Mannerman & Deckwirth 2010: 54). Palamatonta luuta saattaa olla harvinainen esihistoriallinen löytö tai ajoittua palanutta luuaineistoa myöhäisemmäksi. Kohde sijaitsee nykyään noin 40 km sisämaassa, joten palamattomien hylkeenluiden satunnainen sekoittuminen kerrokseen muutaman viime sadan vuoden aikana liene epätodennäköistä.

Luuaineiston perusteella Troiharille voidaan antaa useita erilaisia tulkintoja, ja kohde on hyvä esimerkki siitä, miten ohuiden kulttuurikerrosten takia kohteiden tulkinta Suomessa on vaikeaa ilman kattavia radiohiiliajoituksia. Kyseessä voi olla kivikautisen asuinpaikkakohde, jota on käytetty myöhemmin kalmistona, jolloin ihmisluu on peräisin nuora- ja asbestikeraamista aikaa myöhäisemmältä periodilta, esimerkiksi metallikaudelta. Tätä taustaa vasten on mielenkiintoista todeta, että Kopisto oli aikoinaan saapunut kohteelle nimenomaan rautakuonan takia – kuonan, jota ei koskaan löytynyt, ja jonka hän sittemmin arveli kuuluvan alueen historiallisen ajan käyttöön (Kopisto 1954). Toisaalta palamatonta ihmisluuta voi edustaa Suomessa hyvin harvinaista säilynyttä kivikautista hautausta – nuorakeraamisia hautauksia on löydetty myös asuinpaikoilta (Edgren 1998: 89) – tai kuulua myöhäisempään käyttövaiheeseen. Ei voida myöskään sulkea pois sitä vaihtoehtoa, että myös palanut ihmisluu kuuluu myöhäiskivikautiseen kontekstiin. Taipalsaaren Vaaterannasta on löydetty tyyppillisen kampakeramiikan aikaiseksi radiohiiliajoitettu polttohauta (Katiskoski 2004: 110). Sen lisäksi Suomesta on löydetty joitain palaneita ihmisluuta kivikautiseksi ajoitetulta asuinpaikalta ainakin Vantaan Hommaksesta ja Turun Niuskalasta (Koivisto 2010: 15–17; Tourunen 2011).

Espoo, Matinniemi, Vapaaniemi

Espoon Vapaaniemen kohdetta on tutkittu vain inventoinnin yhteydessä (KM 25621, Jussila 1990). Kyseessä on osittain tuhoutunut kiviröykkiö, todennäköisesti pronssikautinen hauta (Jussila 1990: 2). Löydetty luut ovat peräisin kallion kolosta (Jussila 1990: 2). Luita on yhteensä 86 fragmenttia, jotka kaikki kuuluvat todennäköisesti ihmiselle (Liite, KM 25621:1). Yksi palanen tunnistettiin varmuudella ihmiseksi, nuorelle yksilölle (*juvenilis*) kuuluvaksi alaleuan palaksi. Luututkimus vahvistaa siis kohteen tulkinnan hautaröykkiöksi.

Raasepori (Karjaa), Östergård

Raaseporin (entinen Karjaa) Östergård kaivettiin Karjaan ohitustien alta vuonna 1981 (KM 21238, Heikurinen 1981). Kohde tulkittiin metallikautiseksi asuinpaikaksi, jossa on asuttu kahdessa vaiheessa varhaisella ja myöhäisellä metallikaudella (Heikurinen 1981: 10). Lisäksi kaivauksissa paikannettiin asuinpaikan viereinen polttokenttäkalmisto, joka on todennäköisesti samanaikainen nuoremman asutusvaiheen kanssa (Heikurinen 1981: 10). Keramiikan tarkempi tutkimus on paljastanut kohteesta myös nuorakeramiikkaa (Lavento 2001: 278).

Koko luuaineisto on palanut. Asuinpaikalta löydetty materiaali on hyvin fragmentoitunutta ja suurin osa materiaalista jäi lajilleen tunnistamattomaksi, mutta on kuitenkin todennäköisesti peräisin eläimistä. Yksi fragmentti on todennäköisesti peräisin majavasta (KM 21238: 150). Polttokenttäkalmistosta löydetty luumateriaali (KM 21238: 251, 256, 260) on sekoitus ihmis- ja eläinluuta, molempia samoilta alalajeilta. Kaiken kaikkiaan 51 luufragmenttia arvioitiin olevan peräisin ihmisestä ja 33 eläimestä, joista yksi keskikokoinen nisäkäs (KM 21238:256). Luuanalyysi tukee siis kohteen tulkintaa asuinpaikaksi ja kalmistoksi.

Taulukko 2. Janakkalan Hamppulasta löydetty luuaineisto (KM 25305, NISP). Vuoden 1987 inventoinneissa alueelta löydettiin kaksi todennäköisesti ihmisen luuta (KM 24124: 36).

Laji/Alue	A	C	Yhteensä
Sika	2		2
Nauta	1		1
Karhu	1		1
Pieni ungulaatti	1		1
?Ihminen	27	1	28
Ihminen	74	2	76
Tunnistamaton	32	4	36
Yhteensä	138	7	145

Janakkala, Hakoinen, Hamppula

Janakkalan Hamppulan tutkimukset liittyivät Helsingin yliopiston RASI (Rannikon ja sisämaan vuorovaikutus rautakaudella) projektin tutkimukseen, jonka yhteydessä kohdetta inventointiin vuonna 1987 (KM 24124, Fewster 1987) ja kaivettiin vuonna 1989 (KM 25305, Lönnqvist & Schauman-Lönnqvist 1989). Vuoden 1989 kaivaukset keskittyivät kolmelle alueelle (A-C), joista kaikista löytyi jonkin verran myös historiallisen ajan löytöjä ja joista alue A oli voimakkaimmin sekoittunut. Alueelta A on löydetty myös epineoliittista keramiikkaa. Alue A ja C on tulkittu asuinpaikkakohteiksi, alueelta B ei löydetty merkittäviä havaintoja esihistoriallisesta toiminnasta eikä myöskään luuta. (Lönnqvist & Schauman-Lönnqvist 1989: 31-32.) Hamppulasta on löydetty muun muassa savitiivistettä, savastian paloja, palanutta savea, kiviesineen katkelma sekä savi- ja metallikuonaa (Lönnqvist & Schauman-Lönnqvist 1989: 20). Rakennejäännöksiä löydettiin yksi mahdollinen paalunsija, lisäksi alueelta havaittiin muun muassa kiveys ja kivirykelmä (Lönnqvist & Schauman-Lönnqvist 1989: 14, 31).

Alue A:n luumateriaali koostuu sekä eläin- että ihmisluusta, mutta ihmisluut ovat enemmistönä (Taulukko 2). Ihmisen, sian ja karhut luut ovat palaneita, naudan hammas palamaton. Aineiston joukossa on myös yksi todennäköisesti työstetty luu tai esineen katkelma (KM 25305:135). Eläinten

ja ihmisten luita löydettiin samoilta alu-
meroilta: esimerkiksi KM 25305:131 (miner-
aalimaa 2 ruudusta 120/686) sisältää sekä
sian että ihmisen kallon paloja. Alueen C
aineistosta tunnistettiin ihmisluita, mutta
tarkemmin tunnistamattomien luiden jou-
kossa on ainakin yksi eläimen luun pala.

Karhun luu on kynsiluu (*phalanx* 3),
joka todennäköisesti liittyy karhuntaljan
palamiseen polttohautauksen yhteydessä
(vrt. Formisto 1996: 85; Mäntylä-Asplund
& Storå 2010: 61–62). Kyseessä saattaa olla
puhdas kalmistokonteksti, sillä eläinten
luita löytyy säännöllisesti rautakautisista
kalmistokohteista, joskus jopa enemmän
kuin ihmisluita (Mäntylä-Asplund & Storå
2010). Sian ja naudan luut saattavat toki
edustaa asuinpaikkajätettä. Sian luut ovat
harvinaisia kalmistokontekstissa Suomessa
– esimerkiksi Vainionmäen kalmistosta, Sa-
lon Rikalan polttokenttäkalmistosta tai Lah-
tiperän analysoimista Satakunnan metal-
likautisista röykkiöistä palaneita sian luita
ei ole löytynyt ainoatakaan ja palamattomi-
akin vain vähän (Lahtiperä 1970; Formisto
1996: 82; Mäntylä-Asplund & Storå 2010:
60).

Luuaineiston perusteella Jankkalan
Hamppula vaikuttaa pikemminkin kalmis-
tokohteelta kuin asuinpaikalta. Toki osa
aineistossa esiintyvistä eläintenluista saat-
taa olla peräisin kalmiston joukkoon sekoit-
tuneesta asuinpaikkamateriaalista.

Valkeakoski (Sääksmäki), Rapola

Valkeakosken Rapolan laajaa muinais-
muistoaluetta on tutkittu useaan otteeseen
jo 1800-luvulta lähtien (Tutkimushistoria-
sta mm. Rapola- erikoisnumero Masunni
1999; Seger & Lauren 1989). Tätä tutki-
musta varten keskityttiin vuosien 1989–90
koekaivausten luihin (Seger & Lauren 1989;
Vikkula & Seppälä 1992). Kyseessä olivat
itse linnavuoren terassikuopanteiden ja
röykkiön tutkimukset (KM 24790, Seger &
Lauren 1989) sekä läheisen Hirvikallio II:n
kalmisto-asuinpaikka-alueen tutkimukset

(KM 24793, Vikkula & Seppälä 1992). Linna-
vuoren terassikuopanteet on tulkittu ma-
janpohjiksi ja röykkiö mahdollisesti hau-
taröykkiöksi (Seger & Lauren 1989). Ainoat
löydöt majanpohjista ovat (kaivauskerto-
muksen mukaan) hioinkivi ja iskemällä
muokattu kivi tai turvekerroksesta löydet-
ty luu (löytöluettelon mukaan kivi, mutta
löytöpussissa on luu), röykkiöstä palama-
ton luu, rautakuona, hiili ja nokikerros.
Röykkiön palamaton luu oli tunnistettu
alustavasti suurikokoiseksi nisäkkääksi,
mahdollisesti ihmiseksi. (Seger & Lauren
1989.) Luut löytyivät suuren laakakiven
alta, joten niiden on tulkittu olevan epä-
todennäköisesti sekundäärisiä.

Hirvikallio II:n alueelta talletettiin
löytöinä rautaesineitä, hioimia, saviastian
paloja, palanutta savea, rautakuonaa, kuo-
naa ja palanutta luuta. Kaivauskertomuk-
sessa huomautetaan, että aineisto sopisi
myös kalmistoon, mutta kohde tulkittiin
asuinpaikaksi lähinnä aseiden ja korujen
puuttumisen takia. (Vikkula & Seppälä
1992: 114.) Suurin osa kohteesta löydetyistä
keramiikasta on epineoliittista keramiik-
kaa, mutta joukossa on myös rautakautista
keramiikkaa (Lavento 2001: 270).

Majanpohjasta turvekerroksesta löy-
detty palamaton luu (KM 24790:1) osoit-
tautui suuren ungulaatin (nauta, hirvi,
hevonen tai metsäpeura) pitkäksi raajan
luuksi, todennäköisesti varttinäluuksi (*ra-
dius*). Röykkiöstä löydetty palamaton luu
(KM 24790:4) tunnistettiin suuren ungu-
laatin pitkäksi raajan luuksi, mahdollisesti
sääriluuksi (*tibia*). Myös muu materiaali
on palamatonta ja vaikuttaa pikemminkin
eläin- kuin ihmisluulta (KM 24790:3). Hirvi-
kallio II:n materiaalista tunnistettiin kolme
palanutta ihmisluuta (KM 24793:167, 173,
275) ja yksi palamaton eläimen hampaan
kiilteen palanen, todennäköisesti suuresta
ungulaatista (KM 24793: 116). Lisäksi ai-
neistoon kuuluu yksi mahdollinen palanut
ihmisluu (KM 24793:127) ja tunnistamat-
tomia palaneita fragmentteja.

Röykkiöstä löydetty luut eivät ole ih-
misluita eivätkä näin ollen tue hautaushy-
poteesiä. Hirvikallio II:sta löydetty luut

puolestaan viittaisivat kohteen olevan pikemminkin kalmisto kuin asuinpaikka. Toisaalta, epineoliittinen keramiikka tuskin liittyy polttohautauksiin. Kyseessä saattaa siis olla epineoliittinen asuinpaikka, jota on myöhemmin käytetty kalmistona.

Ihmislöytöjen kontekstin tulkinnasta

Anna Wessman toteaa väitöskirjassaan, että haudan tai hautauksen määritelmästä on käyty vähän keskustelua Suomessa, ja usein hautaukseksi tulkittua kohteesta ei ole teetetty osteologista analyysiä, jolloin luiden kuulumisesta ihmiselle ei ole aina varmuutta (Wessman 2010: 29). Hautaröykkiöiden kohdalla asiaa on pohtinut muun muassa Asplund (2008: 77–79). Ihmisluu voi olla peräisin 'perinteisestä' hautauksesta, jossa kaikki vainajan jäännökset sijoitetaan yhteen paikkaan, mutta myös symbolisesta osittaishautauksesta, jossa tarkoituksellisesti vain osa luista haudataan (Cooney & Grogan 1999: 129). Kokonainen moderni aikuisen ihmisen polttohautaus tuottaa noin 1600–3600g luuta (McKinley 1989: 66), kun taas häiritsemätön aikuisen ihmisen polttohautaus arkeologisessa kontekstissa, missä useat eri tekijät ovat vähentäneet luun määrää, painaa yleensä noin 57–2200g (McKinley 1997: 139). Sitä pienemmät luumäärät ovat todennäköisesti peräisin tarkoituksellisista osittaishautauksista.

Miten siis tulkita kohteet, joista on löytynyt sekä ihmisten että eläinten luuta? Ovatko kaikki kohteet, joista löytyy (erityisesti palanutta) ihmisluuta, kalmistoja? Naarankalmanmäen kalmiston yhteydessä sijainnut rakennus on tulkittu asuinrakennukseksi (Raika & Seppälä 2005: 69). Myös Salon Ketohaassa ja useassa muussa rautakautisessa kohteessa ovat asuinrakennukset ja kalmisto sijainneet lähellä toisiaan (Uino 1986: 32–33; Schauman-Lönnqvist 1989: 78). Senkaltaisessa tapauksessa pieniä määriä ihmisluuta voi hyvin joutua

asuinpaikkakontekstiin, joskaan siitä ei ole viitteitä Naarankalmanmäellä. Palanutta ihmisluuta voi löytyä asuinpaikkakohteista myös tarkoituksellisina polttohautauksina tai osittaishautauksina (Cleary 2005). Palaneen ja palamattoman ihmisluun löytymisen asuinpaikkakerrostumista nostattaa aina silloin tällöin keskustelua kannibalismista (esim. Cederhvarf 1912; Grönroos 1913; Nunez 1995; Storå 2001; Götherström *et al.* 2002; Miettinen 2005: 103; Koivisto 2010). Satunnaiset ihmisluut asuinpaikkajätteen joukossa voivat edustaa paitsi varsinaisen ravinnon takia suoritettavaa kannibalismia (josta hyvä esimerkki White 1992), myös rituaalista kannibalismia tai muuta hautausriitteihin tai esi-isien palvontaan liittyvää toimintaa (esim. Larsson 2009).

Salon Rikalassa, joka on löytöaineiston ja rakenteensa perusteella tulkittu kalmistoksi, fragmenttimäärän perusteella lasketuna vain noin neljä prosenttia luista on ihmisluuta (Mäntylä-Asplund & Storå 2010: 60). Toisaalta asuinpaikkakohteeksi tulkittu Janakkalan Hamppulan luumateriaali sisältää 92% ihmisluuta. Tälle välille sijoittuvat Vainionmäen polttokenttäkalmisto, jossa painon mukaan laskettuna noin 10 % palaneista luista kuuluu eläimille, 70% ihmisille ja 20% on tunnistamaton (Formisto 1996: 82) ja Raaseporin Östergård, jossa (oletetussa polttokenttäkalmistokohteessa) on fragmenttimäärän mukaan lasketuna 61 % ihmistä ja 39 % eläinluuta. Vaikuttaa siis siltä, että ihmisluiden käsittely, hautaustavat ja hautauksiin liittyneet rituaalit ovat vaihdelleet suuresti eri kohteissa, ja että kokonaisvaltaisen käsityksen luomiseksi on tarpeellista analysoida kohdetta useista eri näkökulmista, myös osteologisesta. Tulkinnan haastavuutta lisää se, että vain harva kohde kaivetaan koskaan kokonaisuudessaan (kts. esim. Mäntylä-Asplund & Storå 2010).

Erilaisten löytömaterialien analyysit lisäävät uusia näkökulmia arkeologisen kohteen tulkintaan: paikan sijainti, rakenteet, löydöt ja luonnontieteelliset analyysit ja ajoitukset ovat kaikki tekijöitä, joista

saatava tieto vaikuttaa ratkaisevasti paikan ajoituksen tai funktion selvittämiseen (hyvänä esimerkkinä radiohiiliajoituksen tärkeydestä kohteen tulkinnassa esim. Taavitsainen *et al.* 2009; Mäntylä-Asplund & Storå 2010). Esimerkiksi Troiharin kohteen tulkitseminen asuinpaikaksi on perusteltua sen sijainnin ja löytöaineiston (keramiikka, iskokset, luu) perusteella. Tarkempi luuanalyysi kuitenkin lisää tulkintaan joko uuden kronologisen käyttöperiodin (polttohautaukset olivat yleisiä metallikaudella, palamaton luu ei yleensä säily kivilaudelta tähän päivään) tai uuden ulottuvuuden myöhäisneoliittisten kohteiden hautarituaaleihin ja palamattoman aineiston säilymispotentiaaliin. Myös Hirvikallio II:n tulkinta täydentyy erilaisten materiaalien tarkastelun myötä. Keramiikkalöydöt painottuvat epineoliittiseen aikaan, mutta muu arkeologinen materiaali sekä pala- neet ihmisluut liittyvät todennäköisesti rautakauteen. Luuaineisto puolestaan kertoo paikan käytöstä kalmistona. Janakkalan Hakoisten luuaineisto tukee kohteen tulkintaa kalmistoksi, aseiden ja korujen puuttumisesta huolimatta. Hakoinen toimii hyvänä esimerkkinä siitä, miten epätyypillisen kohteen (tässä tapauksessa koruttoman ja aseettoman kalmiston) tulkinta on riippuvainen kokonaisvaltaisesta kohteen analyysistä (kts. myös Wessman 2009: 96).

Lopuksi

Arkeologisen kohteen määrittely ja tulkinta on parhaimmassakin tapauksessa haastavaa, puhumattakaan kohteista joista ei ole selkeitä rakenteita tai runsasta esineistöä (esim. Seppälä 2000: 192–193; Taavitsainen 1992). Usein kohteiden tulkinta saattaa muuttua tiedon karttuessa. Tulkintaa voivat muuttaa paitsi uusi arkeologinen tieto myös uudet ajoitukset. Luututkimus on eräs tärkeä komponentti arkeologisten kohteiden funktion määrittelyssä. Se lisää myös ymmärrystämme hautarituaalien monimuotoisuudesta esihistoriallisena aikana.

Bibliografia

- Asplund, H. 2008. *Kymittä: sites, centrality and long-term settlement change in the Kemiönsaari region in SW Finland*. Turun yliopiston julkaisuja 312.
- Cederhvarf, B. 1912. Neolitiska lerfigurer från Åland. *Finska Förminnesförenings tidskrift* 26: 307–322.
- Cleary, K. 2005. Skeletons in the closet: the dead among the living on Irish Bronze Age settlements. *The Journal of Irish Archaeology* 14: 23–42.
- Cooney, G. & Grogan, E. 1999. *Irish Prehistory: A Social Perspective*. Wordwell Ltd, Bray.
- Edgren, T. 1998. Den förhistoriska tiden. – *Finlands historia* 1. Ekenäs.
- Fewster, D. 1987. *Tutkimuskertomus Janakkalan kylän Hakoisten kylän alueella tehdystä muinaisjäännösinventoinnista* 3.9. – 2.10. 1987. Arkeologian osaston topografinen arkisto, Museovirasto.
- Formisto, T. 1996. Osteological material. P. Purhonen (toim.) *Vainionmäki: a Merovingian period cemetery in Laitila, Finland*: 81–87. National Board of Antiquities, Helsinki.
- Fortelius, M. 1981. *Johdatus arkeologiseen luuanalyysiin*. Museoviraston esihistorian toimisto, Julkaisu no.1.
- Grönroos, H. 1913. Stenåldersskelettfynd vid Jettböle på Åland; några uppgifter om de äldsta kända inbyggarne i Finland. *Finska Läkaresällskapets handlingar* LV, N:o 4: 393–407.
- Götherström, A. Stenbäck, N. & Storå, J. 2002. The Jettböle Middle Neolithic site on the Åland Islands- human remains, ancient DNA and pottery. *European Journal of Archaeology* 5 (1): 42–69.
- Heikurinen, T. 1981. *Karjaa Läpp Bäljars, koekaivaus. Karjaa Läpp Östergård, metallikautisen asuinpaikan kaivaus. Karjaa Kila Borgmästars, koekaivaus*. Arkeologian osaston topografinen arkisto, Museovirasto.
- Jussila, T. 1990. *Espoon muinaisjäännösten inventointi 1990*. Arkeologian osaston

- topografinen arkisto, Museovirasto.
- Kankkunen, P. 2009. *Seinäjäjoki, Isosaari (975010016). Myöhäiskivikautisen asuinpaikan kaivaus*. Arkeologian osaston topografinen arkisto, Museovirasto.
- Katiskoski, K. 2004. The cemetery and the dwelling site Vaateranta in Taipalsaari, southeastern Finland. *Suomen Museo* 2003: 81–125.
- Koivisto, S. 2010. Vantaa Hommas – myöhäismesoliittinen asuinpaikka kehäratalinjalla. *Kentältä Poimittua* 7: 5–18.
- Kopisto, A. 1954. *Kertomus Ylistaron pitäjän Troiharinkankaalla olevan rautakuonan löytöpaikan tarkastuksesta sekä muista samalla matkalla tavatuista ja tarkastetuista muinaisjäännöksistä kesällä 1954*. Arkeologian osaston topografinen arkisto, Museovirasto.
- Kotivuori, H. & Heikkinen, M. 1985. *Kyröjoen yläosan inventointi*. Arkeologian osaston topografinen arkisto, Museovirasto.
- Larsson, Å. 2009. Organized Chaos. Defleshed, Cremation and Dispersal of the Dead in Pitted Ware Culture. I.-M. Danielsson, I. Gustin, A. Larsson, N. Myrberg & S. Thedéen (toim.) *Döda personers sällskap: gravmaterialens identiteter och kulturella uttryck*: 109–130. Stockholm Studies in Archaeology 47. Stockholm University, Department of Archaeology.
- Lahtiperä, P. 1970. Luuaineiston analyysi. *Metallikautinen asutus Kokemäenjoen suussa II*: 198–219.
- Lavento, M. 2001. *Textile Ceramics in Finland and on the Karelian Isthmus*. SMYA 109. Helsinki.
- Lönnqvist, M. & Schauman-Lönnqvist, M. 1989. *Janakkala, Hakoinen. Hamppula, Lensunkallio ja Köykkälä. Kaivaus 1989*. Arkeologian osaston topografinen arkisto, Museovirasto.
- Mannermaa, K. & Deckwirth, V. 2010. Suomen varhaisin karjatalous: tutkimuksen nykytila ja ongelmat. J. Hirvilampi (toim.) *Varhainen viljely Suomessa*: 54–81. Suomen maatalousmuseo Sarka, Loimaa.
- Masunni 1999. *Kirjoituksia Tampereelta ja Pirkanmaalta* 3. Tampereen museoiden julkaisuja 48.
- McKinley, J. 1989. Creations: expectations, methodologies and realities. *Burial Archaeology. Current Research, Methods and Development*: 65–74. BAR British Series 211.
- McKinley, J. 1997. Bronze Age barrows and funerary rites and rituals of cremation. *Proceedings of the Prehistoric Society* Vol. 63: 129–145.
- Miettinen, M. 2005. Det Osteologiska Materialet. Rävåsen. *Suomen Museo* 2002: 101–103.
- Mäntylä-Asplund, S. & Storå, J. 2010. On the Archaeology and osteology of the Rikala cremation cemetery in Salo, SW-Finland. *Fennoscandia Archaeologica* XXVII: 53–68.
- Nunez, M. 1995. Cannibalism on Pitted Ware Åland?. *Karhunhammas* 16: 61–68.
- Raike, E. & Seppälä, S.-L. 2005. Naarankalmanmäki. An Iron Age Complex in Lempäälä, Southern Finland. *Fennoscandia archaeologica* XXII: 43–78.
- Schauman-Lönnqvist, M. 1989. *Iron Age Studies in Salo 3. The development of Iron age settlement in the Isokylä area in Salo*. SMYA 89:2.
- Seger, T. & Lauren, J. 1989. *Valkeakoski (ent. Sääksmäki) Rapola. 9. Muinaislinna. Rautakautisen/historiallisen muinaislinnan koekaivaus ja kartoitus. Rapola-projekti*. Arkeologian osaston topografinen arkisto, Museovirasto.
- Seppälä, S.-L. 2000. Rautakautiset kohteet - funktion, ajoituksen ja sijainnin problematiikkaa. *Arkeologinen inventointi: opas inventoinnin suunnitteluun ja toteuttamiseen*: 192–197. Helsinki, Museovirasto.
- Storå, J. 2001. Sealing and Animal Husbandry in the Ålandic Middle and Late Neolithic. J. Storå, *Reading Bones*. Stockholm Studies in Archaeology 21.
- Taavitsainen, J.-P. 1992. Cemeteries or refuse heaps?: archaeological formation processes and the interpretation of sites and antiquities. *Suomen museo* 98

- (1991): 5–14.
- Taavitsainen, J.-P., Hiekkänen, M. & Oinonen, M. 2009. Keminmaan Valmarinniemen polttohautaukset. Ikäheimo, J. & Lipponen, S. (toim.) *Ei kiveäkään kääntämättä – Juhlakirja Pentti Koivuselle*: 203–212. Oulu.
- Tourunen, A. 2010. *Ylistaro, Isosaari – osteologinen analyysi*. KM 37443 ja KM 37969. Julkaisematon raportti, Arkeologian osaston topografinen arkisto, Museovirasto.
- Tourunen, A. 2011. *Turku, Niuskala – Osteologinen raportti luulöydöistä alanumeroilla TYA 220, 297, 385, 446, 489 ja 582*. Julkaisematon raportti, Turun yliopiston arkeologian laitoksen arkisto.
- Uino, P. 1986. An Iron Age Community at Ketohaka in Salo and Other Remains of Metal Period Buildings in Finland. *Iron Age Studies in Salo I-II*. SMYA 89:1: 25–194.
- Ukkonen, P. 1993. The post-glacial history of the Finnish mammalian fauna. *Annales Zoologici Fennici* 30: 249–264. Väitöskirjassa P., Ukkonen 2001. *Shaped by the Ice Age. Reconstructing the history of mammals in Finland during the Late Pleistocene and Early Holocene*. University Printing House, Helsinki.
- Ukkonen, P. 2001. *Shaped by the Ice Age. Reconstructing the history of mammals in Finland during the Late Pleistocene and Early Holocene*. University Printing House, Helsinki.
- Vikkula, A. & Seppälä, S.-L. 1992. *Valkeakoski (ent. Sääksmäki) Rapola. 2. Hirvoikallio. Rautakautisen asuinpaikan koekaivoaus. Rapola-projekti*. Arkeologian osaston topografinen arkisto, Museovirasto.
- White, T. D. 1992. *Prehistoric cannibalism at Mancos 5MTUMR-2346*. Princeton University Press.
- Wessman, A. 2009. Levänluhta – a place of punishment, sacrifice or just a common cemetery? *Fennoscandia archaeologica* XXVI: 81–106.
- Wessman, A. 2010. *Death, destruction and commemoration: tracing ritual activities in Finnish Late Iron Age cemeteries (AD 550–1150)*. Iskos 18.
- FT Auli Tourunen työskentelee tutkijana MTT:n ja Turun yliopiston yhteisessä Finnarch-projektissa. aultou@utu.fi
- MA Carmelita Troy työskentelee ihmisosteologina Headland Archaeology Ltd:n Irlannin yksikössä. carmelita@headlandarchaeology.ie

Liite. Lista kaikista luista.

Kohde	KM	Ala-numero	NISP	Luokka	Laji	Elementti	Muuta
Seinäjäjoki, Troihari	13664	5	6	Mammalia	Indet	Indet	
Seinäjäjoki, Troihari	13664	5	1	Mammalia	Indet	Indet	Phocidae radius?
Seinäjäjoki, Troihari	17201	8	1	Mammalia	?Homo sapiens	Ossa longa	Huonosti palanut, sisäpinnassa jotain ihmisluumaista
Seinäjäjoki, Troihari	17201	12	7	Mammalia	Indet	Indet	
Seinäjäjoki, Troihari	17201	12	7	Mammalia	?Homo sapiens	Cranium	
Seinäjäjoki, Troihari	17201	16	1	Mammalia	Phocidae	Mt	Dist epi C
Seinäjäjoki, Troihari	17201	16	3	Mammalia	Indet	Indet	
Seinäjäjoki, Troihari	17201	21	3	Mammalia	Indet	Indet	Palamaton luu, ihminen?
Seinäjäjoki, Troihari	17201	21	1	Mammalia	Homo sapiens	Costa	Palamaton
Seinäjäjoki, Troihari	17201	21	3	Mammalia	Homo sapiens	Fibula	Palamaton diafyysi frag
Seinäjäjoki, Troihari	17201	29	7	Mammalia	Indet	Indet	Palamattomia, jotkut todennäköisiä ja jotkut eläimiä
Seinäjäjoki, Troihari	17201	29	1	Mammalia	Indet	Indet	Palanut
Seinäjäjoki, Troihari	17201	29	1	Mammalia	Homo sapiens	Cranium	Palanut
Seinäjäjoki, Troihari	17201	29	1	Mammalia	Homo sapiens	Ossa longa	Palanut ? Tibia
Seinäjäjoki, Troihari	17201	29	1	Mammalia	Homo sapiens	Costa	Palanut
Seinäjäjoki, Troihari	17201	29	1	Mammalia	?Phocidae	Ossa longa	Tibia? palamaton
Espoo, Vapaaniemi	25621	1	85	Mammalia	?Homo sapiens	Indet	
Espoo, Vapaaniemi	25621	1	1	Mammalia	Homo sapiens	Mandible	Juvenile
Raasepori, Östergård	21238	44	1	Mammalia	Indet	Indet	
Raasepori, Östergård	21238	77	1	Indet	Indet	Indet	
Raasepori, Östergård	21238	83	1	Indet	Indet	Indet	
Raasepori, Östergård	21238	109	1	Mammalia	Indet	Indet	
Raasepori, Östergård	21238	121	1	Indet	Indet	Indet	
Raasepori, Östergård	21238	128	1	Mammalia	Indet	Indet	
Raasepori, Östergård	21238	144	2	Indet	Indet	Indet	
Raasepori, Östergård	21238	150	1	Mammalia	?Castor fiber	Ulna	Dist diaf
Raasepori, Östergård	21238	221	1	Indet	Indet	Indet	
Raasepori, Östergård	21238	228	1	Mammalia	Indet	Ossa longa	
Raasepori, Östergård	21238	228	1	Mammalia	Indet	Indet	
Raasepori, Östergård	21238	238	1	Indet	Indet	Indet	
Raasepori, Östergård	21238	246	2	Indet	Indet	Indet	
Raasepori, Östergård	21238	251	1	Mammalia	Homo sapiens	Indet	
Raasepori, Östergård	21238	256	18	Mammalia	?Homo sapiens	Indet	
Raasepori, Östergård	21238	256	27	Mammalia	Indet	Indet	Ei ihmistä
Raasepori, Östergård	21238	256	10	Mammalia	?Homo sapiens	Ossa longa	
Raasepori, Östergård	21238	256	5	Mammalia	Indet	Ossa longa	Ei ihminen, lammas/ vuohi-koko
Raasepori, Östergård	21238	256	1	Mammalia	Homo sapiens	Cranium	
Raasepori, Östergård	21238	256	1	Mammalia	Homo sapiens	Dentes	Juuri
Raasepori, Östergård	21238	256	1	Mammalia	?Homo sapiens	Costa	
Raasepori, Östergård	21238	260	13	Mammalia	?Homo sapiens	Indet	
Raasepori, Östergård	21238	260	1	Mammalia	Indet	Ossa longa	Ei ihminen
Raasepori, Östergård	21238	260	2	Mammalia	Homo sapiens	Ossa longa	
Raasepori, Östergård	21238	260	4	Mammalia	Homo sapiens	Cranium	
Janakkala, Hamppula	24124	36	2	Mammalia	?Homo sapiens	Indet	Mahdollisesti ihmistä
Janakkala, Hamppula	25305	11	3	Mammalia	Indet	Indet	Todennäköisesti sekä ihmistä että eläintä
Janakkala, Hamppula	25305	11	1	Mammalia	Sus scrofa	Mc V	Sin prox
Janakkala, Hamppula	25305	14	1	Indet	Indet	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	28	1	Indet	Indet	Indet	Tod. eläin
Janakkala, Hamppula	25305	33	6	Mammalia	Indet	Indet	Yksi leikattu, eläintä
Janakkala, Hamppula	25305	45	1	Mammalia	Indet	Indet	Eläintä
Janakkala, Hamppula	25305	50	3	Mammalia	Indet	Indet	Sekä ihmistä että eläintä
Janakkala, Hamppula	25305	50	1	Mammalia	Homo sapiens	Radius	Diaf frag
Janakkala, Hamppula	25305	55	3	Mammalia	Indet	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	55	1	Mammalia	Homo sapiens	?Femur	
Janakkala, Hamppula	25305	56	1	Indet	Indet	Indet	Eläintä
Janakkala, Hamppula	25305	62	19	Mammalia	?Homo sapiens	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	62	3	Mammalia	Homo sapiens	Ossa longa	
Janakkala, Hamppula	25305	62	2	Mammalia	Homo sapiens	Cranium	Frag
Janakkala, Hamppula	25305	62	1	Mammalia	Homo sapiens	Dentes	Canine/Premolare, ala
Janakkala, Hamppula	25305	62	1	Mammalia	Homo sapiens	Sacrum	Alin vertebra epi F
Janakkala, Hamppula	25305	62	1	Mammalia	Ursus arctos	Phal 3	Lähes kokonainen
Janakkala, Hamppula	25305	74	12	Mammalia	Homo sapiens	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	74	4	Mammalia	Homo sapiens	Ossa longa	
Janakkala, Hamppula	25305	74	2	Mammalia	Homo sapiens	Ulna	Diaf frag
Janakkala, Hamppula	25305	74	6	Mammalia	Homo sapiens	Cranium	Frag
Janakkala, Hamppula	25305	74	5	Mammalia	Homo sapiens	Costa	Frag
Janakkala, Hamppula	25305	75	1	Mammalia	Homo sapiens	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	75	2	Mammalia	Homo sapiens	Ossa longa	
Janakkala, Hamppula	25305	75	1	Mammalia	Homo sapiens	?Ulna	Prox diaf
Janakkala, Hamppula	25305	76	1	Mammalia	?Homo sapiens	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	81	2	Mammalia	Homo sapiens	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	85	1	Mammalia	Homo sapiens	Indet	

Kohde	KM	Alanumero	NISP	Luokka	Laji	Elementti	Muuta
Janakkala, Hamppula	25305	86	1	Mammalia	Indet	Indet	Lammas/vuohi-koko, humerus?
Janakkala, Hamppula	25305	86	1	Mammalia	Homo sapiens	Cranium	Temporale
Janakkala, Hamppula	25305	86	1	Mammalia	Homo sapiens	Costa	
Janakkala, Hamppula	25305	88	1	Mammalia	Homo sapiens	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	88	1	Mammalia	Indet	Indet	Eläin
Janakkala, Hamppula	25305	96	1	Mammalia	Homo sapiens	Ossa longa	Ilmisen
Janakkala, Hamppula	25305	96	1	Mammalia	Homo sapiens	Tibia	Diaf frag
Janakkala, Hamppula	25305	108	1	Mammalia	Indet	Indet	Musta ja hyvin kiiltävä
Janakkala, Hamppula	25305	110	1	Mammalia	Indet	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	118	2	Mammalia	Homo sapiens	Costa	Frag
Janakkala, Hamppula	25305	118	3	Mammalia	?Homo sapiens	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	130	3	Mammalia	Indet	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	131	1	Mammalia	Homo sapiens	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	131	1	Mammalia	Sus scrofa	Cranium	Maxilla dx, alveolari PM 4-M2
Janakkala, Hamppula	25305	131	1	Mammalia	Homo sapiens	Cranium	
Janakkala, Hamppula	25305	135	1	Mammalia	Homo sapiens	Cranium	
Janakkala, Hamppula	25305	135	1	Mammalia	Indet	Indet	Työstetty?
Janakkala, Hamppula	25305	139	1	Mammalia	Homo sapiens	Cranium	
Janakkala, Hamppula	25305	140	1	Mammalia	Pieni ungulaatti	Costa	Sus? Frag
Janakkala, Hamppula	25305	144	1	Mammalia	Homo sapiens	Mandible	Frag, alveolari
Janakkala, Hamppula	25305	144	1	Mammalia	Homo sapiens	Costa	Mahdollisesti nuori
Janakkala, Hamppula	25305	163	2	Mammalia	?Homo sapiens	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	163	1	Mammalia	Homo sapiens	Cranium	Frag
Janakkala, Hamppula	25305	182	1	Mammalia	Homo sapiens	Cranium	Frag
Janakkala, Hamppula	25305	183	2	Mammalia	Homo sapiens	Cranium	Frag
Janakkala, Hamppula	25305	183	1	Mammalia	Homo sapiens	Ossa longa	
Janakkala, Hamppula	25305	185	1	Mammalia	Indet	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	193	5	Mammalia	Homo sapiens	Cranium	Frag, yksi occipitale internal
Janakkala, Hamppula	25305	193	2	Mammalia	Homo sapiens	Ossa longa	Frag
Janakkala, Hamppula	25305	194	1	Mammalia	Homo sapiens	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	194	1	Mammalia	Homo sapiens	Radius	Diaf frag
Janakkala, Hamppula	25305	194	1	Mammalia	Homo sapiens	Metacarpal	Dist diaf frag
Janakkala, Hamppula	25305	201	1	Mammalia	Homo sapiens	Ossa longa	
Janakkala, Hamppula	25305	201	1	Mammalia	Bos taurus	Dentes	Pd 3 mand frag, palamaton, yksi juuri
Janakkala, Hamppula	25305	209	1	Mammalia	Indet	Indet	Eläin
Janakkala, Hamppula	25305	209	1	Mammalia	?Homo sapiens	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	232	1	Mammalia	?Homo sapiens	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	232	1	Mammalia	Indet	Indet	Eläin
Janakkala, Hamppula	25305	235	2	Mammalia	Indet	Ossa longa	Eläin
Janakkala, Hamppula	25305	256	1	Mammalia	Indet	Ossa longa	Kahdessa osassa - tunnistamaton
Janakkala, Hamppula	25305	281	1	Mammalia	?Homo sapiens	Indet	
Janakkala, Hamppula	25305	281	1	Mammalia	Homo sapiens	Cranium	Frag
Janakkala, Hamppula	25305	292	1	Mammalia	Homo sapiens	Cranium	Kahdessa osassa
Janakkala, Hamppula	25305	305	2	Mammalia	Indet	Indet	Yksi eläin, yksi indet
Janakkala, Hamppula	25305	319	1	Mammalia	Indet	Indet	
Valkeakoski, Rapola	24790	1	1	Mammalia	Suuri ungulaatti	Radius?	Palamaton, kulunut - kaivauskertomuksessa tämä kivi!
Valkeakoski, Rapola	24790	3	2	Mammalia	Indet	Indet	Näissä ristiriita löytöluettelon ja kaivauskertomuksen välillä: kaivauskertomuksessa nämä mahdollisia ihmisluita mutta tiedot eivät täsmää. Toinen suuren ungulaatin humerus?
Valkeakoski, Rapola	24790	4	1	Mammalia	Suuri ungulaatti	Ossa longa	Tibia? Tässä mukana pussi jossa tiedot: Rapola, röykkiö ka2 200/498 x=30, y=110 z=198 12.7.1989
Valkeakoski, Rapola	24793	44	2	Mammalia	Indet	Indet	
Valkeakoski, Rapola	24793	116	1	Mammalia	Indet	Dentes	Palamatonta kiillettä, eläin (suuri ungulaatti todennäköisesti)
Valkeakoski, Rapola	24793	127	2	Mammalia	?Homo sapiens	Ossa longa	
Valkeakoski, Rapola	24793	155	1	Mammalia	Indet	Indet	
Valkeakoski, Rapola	24793	167	1	Mammalia	Homo sapiens	Tibia	Diaf frag
Valkeakoski, Rapola	24793	173	1	Mammalia	Homo sapiens	Cranium	Frag
Valkeakoski, Rapola	24793	173	2	Mammalia	Indet	Indet	
Valkeakoski, Rapola	24793	183	1	Mammalia	Indet	Indet	
Valkeakoski, Rapola	24793	189	1	Mammalia	Indet	Indet	
Valkeakoski, Rapola	24793	242	1	Mammalia	Indet	Indet	
Valkeakoski, Rapola	24793	275	1	Mammalia	Homo sapiens	Cranium	
Valkeakoski, Rapola	24793	303	1	Mammalia	Inde		

Olli Kunnas, Tiina Kuokkanen, Riku Mönkkönen,
Wesa Perttola, Tiina Äikäs

Sinusta jää jälki. Arkeologit tutkimassa Provinssirockin festivaalialuetta

Du lämnar spår. Arkeologer undersöker festivalområdet på Provinssirock

Sommaren 2010 gjorde Helsingfors och Uleåborgs universitets arkeologer fältarbete på festivalområdet under Provinssirock. Den nutidsarkeologiska forskningen undersökte vad den materiella kulturen kan berätta om en samlingsplats, där sammanhanget är väsensskilt i jämförelse med vardagliga levnadsmönster. Genom intervjuer, provgropar och dokumentering av avfallsspridning kunde man urskilja ett område där festivalens artister, publiken och anställda möts. På områden som är avsedda för en enskild aktivitet, t.ex. att äta, var avfallsfynden homogena. Det avfall som uppkommit genom spontant beteende var betydligt mer egenartade. Fyndfattiga provgropar berättade å sin sida om effektiv städning av festivalområdet. Fältarbete på ett festivalområde visade sig också vara ett bra sätt att nå ut till människor och popularisera arkeologi i ett nytt sammanhang.

Tämän päivän arkeologien mielenkiinto ei kohdistu ainoastaan kadonneisiin kulttuurisiin ja aikaan ennen kirjallisia lähteitä: arkeologien työmaa on siirtynyt keskiajan kerrostumien kautta historiallisen ajan kaupunkiarkeologiaan ja stratigrafisesti aivan katutasoon asti. Ensimmäiset askeleet nykyisyyden arkeologiassa (*contemporary archaeology, samtidsarkeologi*) otettiin 1970-luvun alussa Arizonan yliopiston Garbage-projektissa, jossa selvitettiin Tusconin asukkaiden kulutuskäyttäytymistä heidän jätteitään tutkimalla (Rathje & Murphy 2001). Myös Suomessa tehtiin jo 1980-luvun lopussa nykyisyyden arkeologian piiriin kuuluvaa tutkimusta hylätyillä maataloilla (Gould 1987). Arkeologien kiinnostus nykyisyyttä kohtaan on laajentunut 2000-luvulla, ja tutkimusaiheiksi ovat valikoituneet muun muassa modernit konfliktit, kylmän sodan aika sekä juhlapaikat ja asuinalueet (esim. Buchli & Lucas 2001; Burstöm 2007; Harrison & Schofield 2009).

Nykyisyyden arkeologian lähtökohtana on ollut ajatus siitä, että arkeologisin

menetelmin voimme tehdä tutusta vierasta, ja näin tuoda esille näkökulmia ja lähestymistapoja, jotka eivät taltioidu virallisiin dokumentteihin tai tulevaan historiankirjoitukseen (Buchli & Lucas 2001: 13–14; Barker & Lamb 2009: 264–265; Harrison & Schofield 2009: 196). Tieteenalana arkeologia sopii materiaalsen kulttuurin ja ajallisten muutosten tarkasteluun, jotka molemmat ovat läsnä nykyisyyden tutkimuksessa. Materiaalinen kulttuuri pystyy paljastamaan piileviä tarinoita, joita ei kenties pidetä tarpeeksi merkittävänä muistiin kirjoitettaviksi tai joita pidetään jopa hävettävänä ja siten unohdettavana.

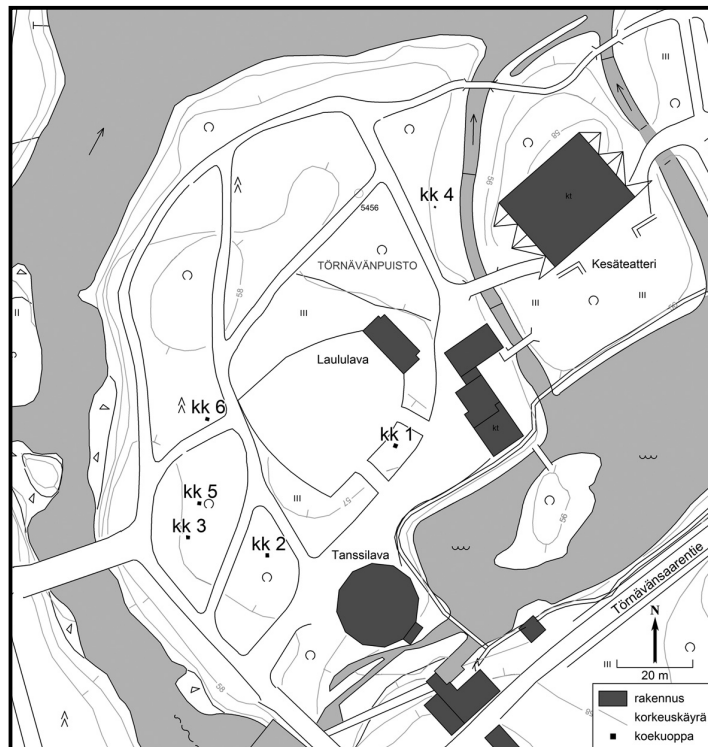
Helsingin ja Oulun yliopistojen arkeologien kesällä 2010 toteuttamat kenttätööt Provinssirockin festivaalialueella liittyvät juhlapaikkojen tutkimuksen kenttään. Juhlapaikkoja tutkimalla voidaan tarkastella ihmisten toimintaa alueella, jonne koonnutaan määrättyjä, arkielämästä poikkeavia tarkoituspäiviä varten. Provinssirock järjestetään vuosittain Seinäjoen keskustan eteläpuolella sijaitsevalla Törnävänsaarella ja sen ympäristössä. Muun osan vuodesta

paikka on puistoaluetta, jossa pidetään pienempiä festivaaleja sekä kesäteatteriesityksiä. Provinssirock on järjestetty vuodesta 1979 asti, ja sen kävijämäärä on vaihdellut 80-luvun lopun hieman alle 20 000 kävijästä lamavuosien alle 10 000:en ja vuoden 2001 yleisöennätykseen, joka oli 69 000 vierasta (Tuulari & Latva-Äijö 2000: 13, 100; Dome.fi). Kesällä 2010 festivaaleilla kävi yhteensä 62 000 vierasta (Provinssirock.fi).

Kolmivaiheinen tutkimus

Arkeologiset tutkimukset Provinssirockin alueella koostuivat kolmesta osasta: koekuopituksesta Saarilavan läheisyydessä, roskien dokumentoimisesta RTK-GPS:llä sekä haastatteluista. Menetelmistä kaksi ensimmäistä liittyvät arkeologian perinteiseen metodologiaan; viimeistä on

hyödynnetty lähinnä historiallisen ajan arkeologian tutkimuksessa (esim. Wilkie 2006). Elossa olevien ihmisten tarinat ja muistot liittyvät keskeisesti nykyisyyden arkeologiaan (Harrison & Schofield 2010: 4). Yhdessä menetelmien katsottiin tuottavan tietoa siitä, millaisia materiaalisia jälkiä festivaalitoiminnasta jää, miten ihmiset käyttävät aluetta ja millaisia merkityksiä alueella on kävijöille. Nykyisyyden arkeologian tutkimusmenetelmäksi on myös nostettu arkeologien kokemus paikasta (Andreassen *et al.* 2010: *passim*; Harrison & Schofield 2010: 68–70). Provinssirockin kenttätyöt toteutettiin festivaalin aikana, jolloin festivaaliyleisön läsnäolo ja tutkimusryhmän osallistuminen festivaaleihin muodostuivat osaksi projektia. Arkeologit pystyivät tapahtuman aikana havainnoimaan ihmisen toimintaa ja paikan kokemista. Lisäksi kenttätöiden ajoittaminen festivaalien ajalle palveli

Kuva 1. Yleiskartta koekuoppien sijainnista. Taustakartta © Seinäjoen kaupunki, Mittauspalvelut.

arkeologian popularisointia. Seuraavassa esittelemme tarkemmin käytetyt tutkimusmenetelmät sekä niiden avulla saavutetut tulokset.

Koekuopitus

Yhtenä tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia arkeologisia jälkiä yli 30-vuotinen festivaalitoiminta jättää maaperään. Törnävänsaarella sijaitseva Saarilava on ollut festivaalin käytössä jokaisessa Provinssirockissa (Tuulari & Latva-Äijö 2000: 13–17, 158), joten sen ympäristö valittiin koekuopituksen kohteeksi. Lavan edusta on kivetty, joten koekuoppia ei ollut mahdollista sijoittaa suoraan sen eteen. Myös vilkkaimpia kulkuväyliä vältettiin, sillä sateisuudesta johtuen koekuopista olisi saatanut tulla melkoisia ansoja. Lisäksi ennen kaivauksia varmistettiin Museoviraston rakennushistorian osastolta, Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseolta ja vanhoista kartoista, etteivät tutkimuksemme uhanneet tunnettuja kiinteitä muinaisjäännöksiä. Yhteensä Saarilavan läheisyyteen kaivettiin kuusi koekuoppaa, joista yksi oli 0,5 x 0,5 m ja viisi oli 1 x 1 m kokoisia (Kuva 1). Koekuopat sijoitettiin potentiaalisiksi katsomillemme paikoille edellä mainitut rajoitteet huomioon ottaen. Koekuoppien sijainnit mitattiin RTK-GPS:llä ja takymetrillä.

Kaivausmenetelmäksi valitsimme taso-kaivauksen 5 cm:n kerroksissa, sillä halusimme selvittää, onko moderneissa löydöissä havaittavissa stratigrafiaa ja

koska selkeiden luonnollisten kerrosten olemassaolosta ei ollut varmuutta. Kaivauksen kuluessa selvisi kuitenkin nopeasti, että modernit löydöt keskittyivät noin 10–20 cm paksuiseen sekoittuneeseen pintakerrokseen, joten ajansäästön vuoksi muutamassa kuopassa käytettiin myös 10 cm kerroksia. Lisäksi jokaiseen kuoppaan kaivettiin modernien löytöjen loputtua syvempi tarkistuskuoppa. Kolmesta tarkistuskuopasta paljastui 1800-luvun ruukitoimintaan liittyviä kerroksia ja löytöjä, jotka on esitelty tarkemmin Museoviraston Rakennushistorian osastolle jätetyssä raportissa (Perttola 2010). Kaivaminen suoritettiin kaivauslastoilla ja lapiolla. Löydöt otettiin talteen koekuopan ja kerroksen tarkkuudella. Lisäksi kaikki kaivettu maa seulottiin noin 5 mm:n seulalla koekuopan 3 liian mutaista pintakerrosta lukuun ottamatta. Löydöt ovat kirjoittajien hallussa, eikä niiden lopullinen sijoituspaikka ole vielä selvillä.

Saarilavan ympärillä oleva maaperä on kulkureittien ja kiveyksen ulkopuolella metsäistä nurmikkoaluetta, joka oli kaivaushetkellä suuresta kulutuksesta johtuen varsin huonossa kunnossa (Kuva 2). Lavan perustamisen yhteydessä paikalle on luultavasti tuotu kerros savea ja/tai multaa. Festivaaliviikonloppu oli melko sateinen ja tiivistyneen savimaan/nurmen pinta muuttui kävijöiden jaloissa nopeasti pehmeäksi velliksi (Kuva 3). Havainto vertautuu koekuopissa selvästi erottuvaan noin 10–20 cm paksuiseen homogeeniseen savi/multakerrokseen, joka sisältää eri-ikäistä modernia löytömateriaalia. Koska Törnävänsaaren puistoalueiden

Kuva 2. Saarilava ympäristöineen. Kuva: Wesa Perttola.

Kuva 3. Pehmeäksi mudaksi tallautunutta pintakerrosta Saarilavan ja X-Stagen välimaastossa. Kuva: Tiina Äikäs.

virikistyskäyttö on muuten melko vähäistä (Rantanen 2010: 10), voidaan kerrosta arkeologisesti tarkasteltuna pitää pitkälti ”Provinssirock-kerroksena”.

Vaikka paikalla tapahtuva siivous on tehokasta ja nurmikko maannoksena on suhteellisen kova, voidaan sadesäällä tapahtuvaa tallautumista pitää pääasiallisena syynä siihen, miksi koekuopissa havaittiin moderneja löytöjä aina 20 cm syvyyteen asti. Edellä esitetty havainto sopii hyvin kokeellisen tutkimuksen keinoin saatuihin tuloksiin. Tiivistymättömällä hiekalla tehtyjen tallaantumisko-

keiden perusteella sekoittuneen kerroksen paksuus on keskimäärin noin 10–16 cm (maksimissaan 20 cm) (Rankama & Kankaanpää 1999: 61). Samansuuntainen tulos on havaittavissa myös savimaan osalta.

Vaikka tallautuminen vaikuttaakin aina 15–20 cm syvyyteen asti, keskittyy valtaosa selkeästi moderneista löydöistä – esimerkiksi tupakan filtit, lasinsirut, pullonkorkit ja muovinpalaset – ensimmäiseen kerrokseen (Taulukko 1). Tallautumisen ja sääolosuhteiden epähaluttuja yhteisvaikutuksia on pyritty kontrolloimaan

Taulukko 1. Yleisimpien löytölajien kappalemäärän jakauma kerroksittain. Katgoria ”korkki” kattaa myös yhden juomatölkin avausrenkaan.

	filtit	lasi	korkit	muovi	naula	tiili	kuona
pinta	4	1	0	2	1	0	0
0–5 cm	7	31	8	19	0	7	0
5–10 cm	1	5	3	5	1	3	2
10–20 cm	4	8	0	5	2	9	3
tark.kuoppa	6	2	1	0	2	29	7

Taulukko 2. Löytöjen lukumäärä ja paino koekuopittain. Muita pienemmän koekuopan 4 löytöjen suuri paino selittyy sieltä löytyneellä 803 g painoisella harjateräksen kappaleella.

	kk1	kk2	kk3	kk4	kk5	kk6
löytöjen lkm	61	9	58	35	50	4
löytöjen paino (g)	98	8	170	1340	40	28

kiveämällä Saarilavan edusta. Kiveyksen rakentaminen on tuhonnut paikalla olleet aiemmat ihmistoiminnan merkit, ja se on aiheuttanut koekuopassa 1 havaitun voimakkaan maakerrosten sekoittumisen, jonka seurauksena joitakin moderneja löytöjä tehtiin yli 20 cm syvyydestä. Muista koekuopista löytyneet tiilen- ja kuonankappaleet näyttäisivät vertikaalistratigrafian perusteella liittyvän aikaisempaan teolliseen toimintaan. Koekuoppien välillä oli suuria eroja löytötiheydessä (Taulukko 2).

Provinssirockin yhteydessä roskia siivotaan aktiivisesti sekä festivaalin aikana että sen jälkeen, minkä lisäksi festivaalin aikana alueella liikkuu runsaasti pullonkerääjiä. Näillä toiminnoilla on voimakas merkitys löytöjen kertymiseen. Koekuopissa havaitut löytömäärät olivat ennako-oletuksiimme verrattuna pieniä suhteessa festivaalien aikana kertyneeseen 42 tonnin kokonaisjättemäärään (Wartio 2011). Esimerkiksi lasinsiruja löytyi 47 kpl, jotka painavat yhteensä 55,4 g. Suhteutettuna koekuoppien pinta-alaan se on 10,6 g/m².

Tanskassa Roskilden vanhalla leirintäalueella suoritettussa pintapoiminnassa on löydetty festivaalirannekkeen kappaleita (Beck 2007: 35), joista voidaan muutama päivän tarkkuudella selvittää, milloin niitä on jaettu. Vastaavia, suoraan Provinssirockiin sidottavissa olevia esinelöytöjä ei koekuopituksessa tehty. Törnävänsaari ei sijaitse festivaaliviikonlopun ulkopuolella ”tyhjiössä”, joten esimerkiksi lasinsirut, pullonkorkit ja muovituoppien kappaleet voivat olla peräisin muunkinlaisesta toiminnasta. Selkeimmin festivaalitoimintaan viittaa koekuopan 4 pintakerroksesta löytynyt 52 cm mittainen harjateräksen kappale, jonka toinen pää on teroitettu ja toinen selvästi levinnyt hakattaessa. Samanlaisia esineitä havaittiin käytettävän Provinssirockissa infotaulujen tukemiseen. Samasta koekuopasta löytyi myös kuminen kengän pohjallinen, joka on ollut noin 29 cm pituinen. Koko vastaa kengännumeroa 44-45, joten käyttäjänä on todennäköisesti ollut mies. Vuonna

Kuva 4. Frisco-pullon takuukorkki. Kuva: Wesa Perttola.

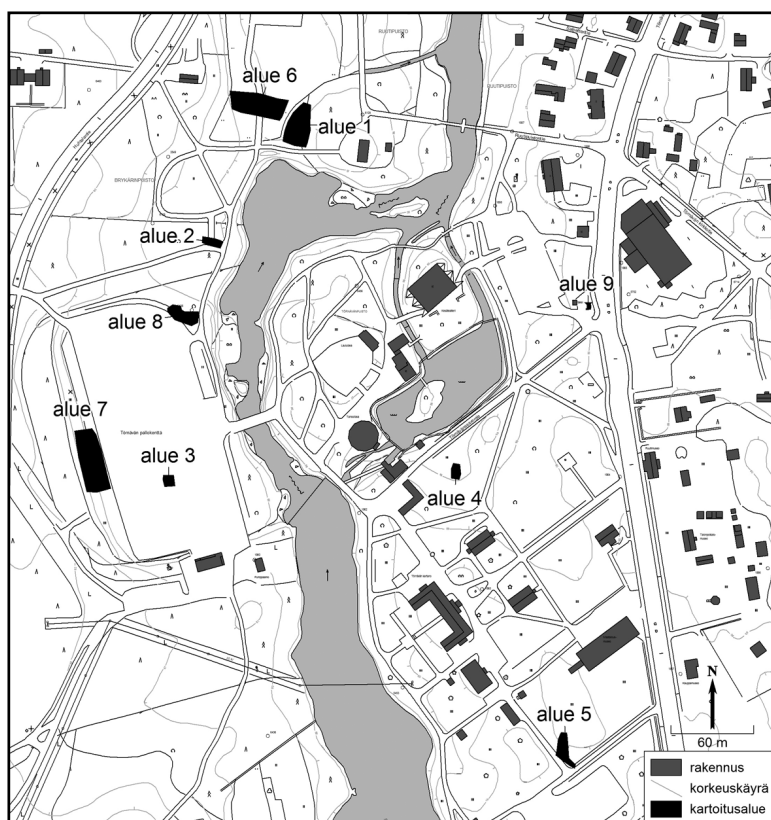
1988 Provinssirock osui erittäin sateiselle viikonlopulle, ja pääalavan edustaa on festivaalin päätyttyä kuvailtu seuraavin sanoin: ”Mutamössöön oli jäänyt sellainen määrä kenkiä, että olisi kenkäkaupan voinut perustaa” (Tuulari & Latva-Äijö 2000: 66-70). Pohjallinen saattaa selittyä kyseisen vuoden tapahtumilla, vaikka koekuoppa 4 sijaitseekin hieman syrjässä esiintymislaivoihin nähden.

Yhtenä esimerkkinä löytöaineiston mahdollisuuksista mainittakoon koekuopasta 3 löytynyt alumiininen repäisykorkki (Kuva 4). Sini-kelta-oranssiväriytyksen ja Sinebrychoff-tekstin perusteella se on tunnistettavissa Frisco-pullon niin sanotuksi takuukorkiksi. Frisco-tuotemerkki tuli markkinoille 1978, ja edellä mainittu korkkityyppi, jossa pullon suuta kiertävän repäisynauhan sijaan on korkin yli kulkeva liuska, syrjäytti perinteisen repäisykorkin

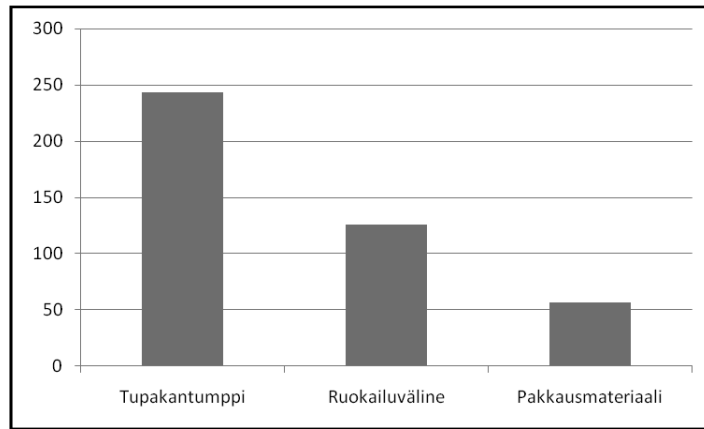
Sinebrychoffin limonadipulloissa vuonna 1973. Takuukorkki puolestaan korvautui renkaasta repäistävällä Maxi-Ring-korkilla 1980-luvun puoliväliin mennessä. (Sinebrychoffin kuluttajapalvelu 2011a–c.) Löytämämme pullonkorkki on siten valmistettu noin 1978–1985 välisenä aikana ja päätynyt Törnävänsaarelle joskus vuoden 1978 jälkeen. Luultavasti myös valmistuspaikka olisi selvitettävissä ja valmistusajankohtaa saattaisi pystyä vielä tarkentamaan korkin logossa tai väriyksessä mahdollisesti tapahtuneiden muutosten perusteella. Eri pullonkorkkityyppien säilyvyydessä maaperässä on havaittavissa merkittäviä eroja: alumiinista valmistetut repäisykorkit ovat säilyneet erinomaisesti kun taas monet tinapeltiset kruunukorkit ovat ruostuneet tunnistamattomiksi. Ennen pitkää moderneista kruunukorkeista jää lähinnä jäljelle niiden sisäpinnalla oleva PVC- tai polyeteenimuoviväli (Finn-Korkki 2011).

Roskien kartoitus

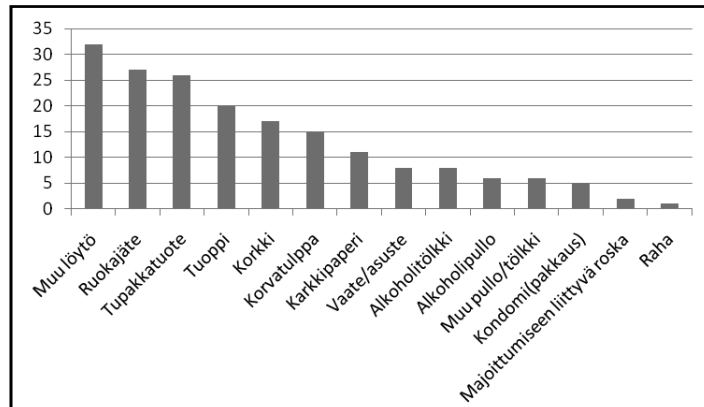
Toinen osa kenttätöistä muodostui roskien kartoituksesta, joka toteutettiin tallentamalla yksittäisistä roskista RTK-GPS:llä sijaintitieto sekä ominaisuustieto roskatyyppistä. Lisäksi kirjattiin ylös tarkempi kuvaus roskasta silloin, kun se oli mahdollista. Roskia ei kartoitettu koko festivaalialueelta, vaan tutkimusta varten oli määritetty 9 aluetta, joiden katsottiin edustavan erilaisia toiminta-alueita (Kuva 5).

Kuva 5. Yleiskartta kartoitusalueista. Taustakartta © Seinäjoen kaupunki, Mittauspalvelut.

Kuva 6. Kolmen yleisimmän roskatyyppin jakautuminen.

Kuva 7. Roskatyyppien jakautuminen kolmea yleisintä lukuun ottamatta.

Mukana oli muun muassa ruokailuun ja esitysten seuraamiseen tarkoitettuja alueita sekä festivaalin laita-alueita, joilla ei ollut osoitettua tehtävää. Kyseiset alueet kartoitettiin kukin 1–3 kertaa. Tämä mahdollisti sekä alueellisten että ajallisten erojen selvittämisen roskien kertymisessä. Huomioitavaa on, että roskia siivottiin festivaalien aikana ahkerasti. Näin ollen kartoitus täytyi suorittaa nopeasti ennen siivoamista, mutta toisaalta alueiden uudelleen kartoitus oli mahdollista, sillä kertaalleen kartoitetut roskat oli siivottu välillä pois. Yksittäisten tupakantumppien osalta riski uudelleen kartoittamisesta oli kuitenkin olemassa.

Yleisimmät roskatyyppit olivat tupakantumppeja tai liittyivät ruokailuun ja festivaalialueen rakentamiseen (Kuva 6). Määrältään pienemmissä löytöryhmissä korostuivat myös tupakointi ja ruokailu ja näiden lisäksi alkoholinkäyttö (Kuva 7). Henkilökohtaisia tavaroita löytyi puolestaan verrattain vähän, mikä voi viitata siihen, että niitä on viety löytötavaroihin.

Tulokset roskien kartoittamisesta voi tiivistää kolmeen osaan. Alueiden käytössä oli havaittavissa ajallisia eroja. Festivaalialueen reunamilla olevat nurmikentät olivat festivaalien alkupuolella tehdyssä kartoituksessa lähes roskattomia, mutta myöhemmissä kartoituksissa roskien

määrä oli moninkertaistunut. Tämä lienee johtunut muuttuneesta säästä. Sateinen sää festivaalien alussa ei suosinut nurmikentillä tapahtuvaa istuskelua ja siihen liittyvien ruokailu- ja juomaroskien syntyä. Aurinkoisella säällä nurmikentät olivat suosittuja istuskelupaikkoja. Lisäksi erityisesti X-Stagen edustalla havaittiin festivaalien rakennusvaiheeseen liittyvää pakkausmateriaaleja, esimerkiksi nippusiteitä, etenkin festivaalien alkuun sijoituvissa kartoituksissa. Myöhemmin nämä oli siivottu pois.

Myös roskatyypeissä oli eroja. Yllättävää ei ollut se, että ruokakojujen eteen kertyi kertakäyttöastioita ja ruuantähteitä ja kahvikojujen eteen sokeripusseja ja kahvinhämennystikkuja. Mutta näiden määrättyyn käyttöön tarkoitettujen alueiden lisäksi ihmiset loivat toiminnalleen omia alueita. Tästä esimerkkinä oli puiden varjossa oleva suojaista joenranta, jonka kivet tarjosivat oivallisen paikan ruokailulle. Ruokaroskia kertyi myös tälle paikalle. Leirintäalueen roskat kertoivat heterogeenisemmästä ruokailukulttuurista kuin ruokakojujen rajattu ruokatarjonta. Roskien perusteella saatettiin näin ollen erottaa tiettyä käyttötarkoitusta varten ulkoapäin etisistisesti (*etic*) luotuja paikkoja, joilla roskat olivat yhtenäisempiä sekä ihmisten itse valitsemia paikkoja, joilla roskat olivat monimuotoisempia.

Roskat ovat puolueeton todistaja ihmisen toiminnasta. Ne kertovat myös kielletystä toiminnasta. Alkoholinkulutus on festivaaleilla rajattu aidatuille anniskelualueille. Kartoituksessa löydetty alkoholipullot kertoivat kuitenkin alkoholin nauttimisesta myös näiden alueiden ulkopuolella. Luvaton alkoholinkulutus sijoittui alueille, joilla oli paljon muita ihmisiä ja jotka tarjosivat suojaa järjestysmiehiltä. Alkoholipulloja löytyi päälavan edustalta mutta ei juurikaan pienempien lavojen kuten Rumba-lavan luota. Paitsi edellä mainitusta suuren ihmisjoukon tarjoamasta suojasta ja potentiaalisten alkoholinkuluttajien suuremmasta määrästä tämä saattoi johtua myös lavoille kerääntyneen yleisön erilaisesta koostumuksesta.

Päälavalla esiintyneiden tunnetumpien yhtyeiden ja sivulavoilla soittaneiden marginaalisempien yhtyeiden kuulijakunta oli osittain erilaista.

Haastattelut

Haastattelulomake piti sisällään kolme avointa kysymystä, jotka koskivat sekä paikkaan liittyviä muistoja että sinne tuotuja tavaroita. Perjantain haastattelut tehtiin suurimmaksi osaksi festivaalien omalla leirintäalueella, lauantaina varsinaisella festivaalialueella ja sunnuntaina festivaalialueella sekä henkilökunnan joukossa. Osallistujat saattoivat joko täyttää lomakkeen itse, tai mikäli se tuotti heille suurta vaivaa, haastattelijat täyttivät lomakkeet haastateltavien vastausten perusteella. Tutkimukseen osallistui 95 henkilöä. Tautatietoina heiltä pyydettiin sukupuoli, ikä, kotipaikka sekä Provinssirockin osallistumiskertojen lukumäärä. Kaikki eivät kertoneet kaikkia pyydettyjä tietoja eivätkä vastanneet kaikkiin kysymyksiin. Osallistujista 44 oli naisia ja 42 miehiä. Heidän keski-ikänsä oli 25-vuotta, ja keskimäärin he olivat festivaaleilla neljättä kertaa. Ensikerतालaisia vastaajista oli 39 %; festarikonkarilla oli menossa jo 29. Provinssirock.

Ensimmäisessä kysymyksessä vastaajien tuli mainita viisi tärkeintä esinettä, tavaraa tai tuotetta, jotka he olivat ottaneet mukaansa festivaaleille. Heitä ei erikseen kehoitettu laittamaan tavaroita tärkeysjärjestykseen, mutta vastauksille oli valmiiksi merkitty järjestysnumerot, joiden perään haastateltava merkitsi vastauksensa. Vaikka kysymyksellä selkeästi yritettiin johdattaa vastaajien ajatuksia heidän paikalle tuomaansa materiaan, 9 % vastaajista koki tärkeäksi mukaan otetuksi asiaksi jonkin henkilön. Esimerkiksi yhden vastaajan lomakkeesta löytyivät peräkkäin listattuina niin avovaimo kuin lompakkokin – sijoilla kolme ja neljä. Ensimmäiseksi mukaan otettavaksi tuotteeksi hän oli listannut teltan. Rockfestivaalien perinteisesti rie-

hakkaasta luonteesta huolimatta ihmiset mielsivät tärkeimmäksi mukaan otetuksi esineryhmäksi majoittumiseen ja vaatetukseen liittyvät tavarat. Kyseinen esineryhmä oli mainittu lähes kaikilla jossain kohden listaa. Tähän ryhmään kuuluvia tavaroita olivat teltta, makuupussi, makuualusta sekä kaikki vaatteet ja kengät, sadevarusteet mukaan lukien. Kaksi muuta selkeästi eniten ykkössijalla ollutta tuotetta olivat alkoholi ja puhelin. Vastaajista 17 % mainitsi ensimmäisenä jonkin alkoholituotteen, 12 % kännykän. Kaiken kaikkiaan 67 % vastaajista listasi yhden tai useamman elektronisen tuotteen, kuten puhelimen tai kameras; 32 % mainitsi alkoholituotteen. Liput, lompakon tai rahaa oli listallaan maininnut noin puolet vastaajista. Kosmetiikkaan tai henkilökohtaiseen hygieniaan liittyvät tuotteet mainitsi 24 % vastaajista. Edellä mainittujen esineiden lisäksi mainitsemisen arvoisia asioita olivat myös avaimet ja korvatulpat. Yksittäisissä vastauksissa listattuja esineitä ja asioita oli laidasta laitaan: purkinavaajasta suolakurkkuun ja terveeseen mieleen.

Toisessa kysymyksessä vastaajia pyydettiin mainitsemaan tärkein paikkaan liittyvä muisto. Festivaali selkeästi herätti ihmisissä muistoja, sillä kysymykseen oli vastannut 89 % osallistujista. Sen sijaan kysymyksen toinen osa, jossa pyydettiin sitomaan muisto paikkaan, oli ilmeisesti vaikeammin hahmotettava. Kysymyksen ensimmäiseen osaan vastanneista vain noin puolet kertoi muistolleen sijainnin tai merkitsi sen karttaa. Muistonsa kertoneilla vastaajilla 20 %:lla vastaus liittyi musiikkiin ja heistä 40 %:lla johonkin tiettyyn lavaan. Samoin 40 %:lla osallistujista muisto liittyi jollain tavoin ihmisiin tai tunnelmaan, joita on ymmärrettävästi hankala sijoittaa paikalleen kovin tarkasti. Esiintymislavojen lisäksi mainittuja paikkoja olivat leirintä- ja anniskelualueet. Erityisesti sunnuntain vastaajat, joissa oli mukana useita henkilökunnan edustajia, mainitsivat paikaksi usein juuri tietyn anniskelupaikan. Ainoastaan yhden henkilön muisto liittyi paikkaan sen festivaalikäytön ulkopuolella. Yllättäviä ongelmia lomakkeen täyttämässä tuotti

pyyntö merkitä muiston tapahtumapaikka karttaan. Ihmiset pystyivät kyllä hyvin kertomaan, missä mitään oli tapahtunut, mutta alueen karttaa heidän oli hankala hahmottaa, mistä johtuen läheskään kaikkien osallistujien paikkamuistot eivät päätyneet kartalle.

Kolmannessa kysymyksessä tiedusteltiin, mitä ihmiset ovat festivaalien aikana hukanneet. Vastaajista 36 % ei ollut hukanut mitään. Yllättävän monella vastaajalla kadonnut asia oli jotain abstraktia kuten häpy, muisti tai stressi. Ainoastaan 25 % vastaajista nimesi jonkin konkreettisen esineen kadonneen. Ehdottomasti yleisimmät hukatut esineet olivat lompakko ja puhelin. Jonkin verran oli hukattu myös vaatteita tai asusteita.

Kaiken kaikkiaan haastattelumme tuloksia kuvaa hyvin 16-vuotiaan tytön kokemus samaisilta festareilta vuodelta 1988: ”Provinssiin piti tietysti päästä. Teltta mukaan ja festarikuteet päälle. Ystävä lainasi uudet vitivalkoiset tennarini, sopivat katuuskottavaan asuun. Yleensä festareille otettiin kompakti kossupullo, mutta kun matka oli lyhyt, otettiin keskiolutta mukaan.” (Tuulari & Latva-Äijö 2000: 70.)

Yhteenveto tuloksista

Haastatteluissa eniten esiin nousseista tavaroista vain kosmetiikkaa ja korvatulppia löytyi kartoituksesta. Kartoituksessa havaitut, maahan tippuneet eli hukatut esineet lienevät olleet niin pieniä, ettei niitä ole jälkeinpäin muisteltu. Tällaisia esineitä saattoivat olla esimerkiksi rintamerkit tai rihkamakorut. Sen sijaan yleisimmin muisteltuja hukkuneita esineitä, kuten kännykkää ja lompakkoa, ei kartoituksessa havaittu. Rahalöydöt rajoittuivat yhteen kolikkoon kartoituksessa ja kahteen koekuopituksessa. Tämä viittaa siihen, että festivaalialueella tapahtuneen aktiivisen siivouksen lisäksi kadonneita arvoesineitä kerättiin pois maasta ja niitä ehkä toimitettiin löytötavarapisteisiin.

Niin koekuopituksessa, roskien kartoituksessa kuin haastatteluissakin nousi esiin alkoholin merkitys osana festivaalikokemusta. Alkoholin kulutusta pyritään kontrolloimaan ja rajoittamaan tietyille alueille, mutta sekä haastattelujen tuloksista että alueelta löytyneistä alkoholipulloista voi päätellä, että alkoholin salakuljetus on osa festivaalikulttuuria – joillekin ehkä jopa osa sen viehätystä. Myös tupakointi oli voimakkaasti läsnä sekä koekuopituksessa että kartoituksessa löydettyssä aineistossa. Tupakkatuotteet sen sijaan mainittiin harvemmin haastatteluissa, mikä voi johtua niiden luonteesta jokapäiväisenä kulu-tushyödykkeenä. Tupakoitsijat tupakoivat usein päivittäin, alkoholi kuuluu selkeämmin vain juhlimiseen.

Haastatteluissa mainitusta festivaaliesineistöstä löytyi koekuopituksessa ja kartoituksessa lisäksi majoittumiseen liittyvää materiaalia, vaatteita ja korvatulppia. Sen sijaan yhden löytöryhmän muodostaneet kondomit olivat harvemmin päättyneet

haastateltavien vastauksiin. Vastaajien häveliäisyydestä tämä tuskin muiden vastausten valossa johtui. Palaamme myöhemmin kysymykseen, olivatko kondomit kenties yliedustettuina aineistossa.

Monipuoliset löydöt ruokajätteistä koruihin kertovat festivaalien moniulotteisuudesta. Provinssirock ei ole vain esiintyjä, yleisö ja musiikki vaan myös paljon muuta. Festivaalialue ei ole ilman käyttöä rockjuhlan ulkopuolellakaan, vaan se on kaupunkilaisten käyttämä ulkoilualue (esim. Korhonen 1998: 38). Tuolle alueelle rakennetaan festivaalien aikaan pieni toimiva kylä infrastruktuureineen kaikkineen. Samalla paikan käyttötarkoitus ja sitä käyttävien ihmisten joukko muuttuu. Alueen käyttö on muuttunut myös ajan kuluessa. Tilan lisäksi myös festivaaliväki on muuttuva ja monipuolinen ryhmä, joka pitää sisällään pienempiä alaryhmiä artisteista huolto- ja palvelushenkilökuntaan. Kaikki nämä tapahtuman tasot ovat havaittavissa materiaalisessa kulttuurissa muun

*Kuva 8. Arkeologit pukeutuivat helposti tunnistettaviin, oransseihin paitoihin.
Kuva: Olli Kunnas.*

muassa plektrojen, rakennustarvikkeiden ja kahvilaroskien muodossa.

Festivaalitutkimus keinona popularisoida arkeologiaa

Arkeologien toiminta festivaaliyleisön joukossa tarjosi hyvän tilaisuuden arkeologian popularisointiin. Rockfestivaalien yleisössä lienee ollut myös paljon sellaisia ihmisiä, jotka eivät muuten saisi kosketusta arkeologiaan. Tutkimuksen aikana kontaktin ottaminen arkeologeihin oli haluttu tehdä mahdollisimman helpoksi. Tunnistamisen varmistamiseksi arkeologit olivat pukeutuneet oranssiin paitaan (Kuva 8). Lisäksi tutkimuksesta oli tiedotettu etukäteen sekä paikallista että valtakunnallista mediaa. Ennen tutkimuksia kirjoittamamme lehdistötiedote noteerattiin ainakin YLE:n ja Ilkan verkkosivuilla. YLE:n uutinen synnytti jonkin verran keskustelua, joka oli selvästi kaksijakoista. Ensimmäisissä viesteissä työtämme kuvattiin lähinnä nol-latutkimukseksi, mutta löytyi sille muutama puolustajakin. Toisaalta odotukset olivat suuret: "[Provinssirockin järjestäjät] tietävät suunnitella uudelleen/paremmin esim. jätteiden keräyspisteitä, ruokapaikkoja, vessojen sijoittamista, vesipisteitä.. kaikkea!" Ennakkotiedotteiden ansiosta festivaaliyleisö tiesi jotain projektista etukäteen, ja osa kertoi jopa etsineensä arkeologeja festivaalialueelta. Erityisesti paikallisen median kiinnostus erikoiseen arkeologiseen projektiin olikin suurta.

Popularisoinnin näkökulmasta kenttätöiden osana tehdyt haastattelut olivat loistava tapa saada kontaktia juhlaväkeen. Ihmiset osallistuivat tutkimukseen innokkaasti ja kyselivät samalla arkeologiasta. Ihmettely, mitä arkeologit festivaaleilla tekevät, oli yleensä useiden positiivissävytteisten kysymysten siivittämää. Yleisö oli jutusteluissamme hyvin vastaanottavaista ja avointa uusille ajatuksille. Arkeologian, geologian ja paleontologian suhde tuli ainakin kerrattua monta kertaa. Samalla

tavoin yleisön mielenkiinnon herättäjänä ja keskustelunavaajana toimi roskien kartoituksessa käytetty RTK-GPS. Teknisennäköinen laite tarjosi monesti tilaisuuden kertoa arkeologisen tutkimuksen monipuolisuudesta.

Popularisoinnin kannalta ihanteellista olisi ollut, jos haastattelun ja kartoituksen lisäksi myös koekuopitus olisi voitu toteuttaa festivaalin ollessa täydessä käynnissä. Turvallisuussyistä katsoimme kuitenkin viisaimmaksi, etteivät Fiskarsin teräväkärkinen lapio ja festivaalivieraat pääse kohtaamaan. Kaivaukset suoritettiin sen vuoksi aamupäivällä ennen porttien avautumista ja yleisökontaktimme rajoittui lähinnä festivaalityöntekijöihin. Siitä huolimatta kuoppiemme laidoilla vieraili kymmenittäin ihmisiä kyselemässä puuhistamme. Toimintamme herätti kävijöissä suurta mielenkiintoa sekä iloksemme myös spontaaneja reaktioita. Esimerkiksi kengänpohjallisen alkaessa paljastua koekuopasta 4 luulimme sitä ensin kengänpohjaksi, jollaisena esittelimme sen paikalle osuneelle liverpoolilaiselle herrasmiehelle. Kaulassa roikkuneen henkilökortin perusteella hän luultavasti kuului erään festivaaleilla esiintyneen yhtyeen henkilökuntaan. Kun olimme saaneet koekuopan valmiiksi ja kävelimme henkilökunta-alueen läpi kohti autoamme, sattui samainen mies kävelemään vastaamme. Hän pahoitteli lähtöämme ja huikkasi lopuksi: "The sole [kengänpohja] you found was the soul of the festival!".

Toinen hieman vastaava tarina liittyy kolikoihin, joita löytyi kaivausten yhteydessä yhteensä kaksi kappaletta: 10 penninen vuodelta 1994 ja markan kolikko vuodelta 1981. Jälkimmäistä erälle löydöstämme kiinnostuneelle ohikulkijalle esitellessämme satuimme mainitsemaan sen olevan peräisin vuodelta 1981, viitaten sen löytövuoteen. Hän kuitenkin ajatteli meidän tarkoittavan vuotta, jolloin kolikko on päätynyt Törnävänsaarelle ja alkoi ajatella ääneen: "...mutta eihän se välttämättä ole silloin tänne joutunut vaan vasta joskus sen jälkeen?". Oli suuri ilomme kertoa vie-

raallemme, että hän oli juuri ymmärtänyt *terminus post quem* -periaatteen oma-aloitteisesti.

Kenttätöiden yhteydessä käytyjen keskustelujen perusteella festivaalikansan käsitys arkeologeista ja arkeologiasta näyttäytyi (odotusten mukaisesti) menneisyyttä hammasharjoin tutkivana tieteenalana. Vastaavasti ajatus arkeologista tutkimassa nykyisyyttä tuntui monelle varsin vieraalta. Tutkimuksemme yhtenä tarkoituksena olikin tietoisesti myös rikkoa tätä traditiонаalista kuvaa arkeologiasta ja arkeologeista. Yritimme istuttaa ihmisten päähän ajatusta, jonka mukaan riippumatta siitä keitä olemme, tai missä ja milloin elämme, jätämme taaksemme jälkiä. Näiden jälkien avulla arkeologit pystyvät tekemään halutessaan päätelmiä ihmisten toiminnasta. Nykyajan arkeologi voi selvittää sotarikoksia tai yhtä hyvin lapualaisen nuoren miehen käyttäytymistä Provinssirockissa. Moni festivaalikävijä oivalsikin jättävänsä taakseen noita jälkiä, jotka voivat olla nykyisyyden tai tulevaisuuden arkeologien lähdemateriaalia. Edellä mainitun kaltaisia pieniä arkeologisia ahaa-elämyksiä voidaan pitää tutkimuksemme popularisointitavoitteen merkittävimpana antina.

Miksi tutkia nykyisyyttä arkeologisesti? Vastauksia Provinssirockista

Kuten monille festivaalivieraillekin selvisi, arkeologian syvin olemus ei ole suhteessa esihistoriaan vaan suhteessa materiaaliseen kulttuuriin.

Arkeologian on nähty tuovan nykyisyyden tutkimukseen kolme tieteenalalleen ominaista piirrettä: 1) tutkimus alkaa materiaalisesta kulttuurista, siitä mitä ihmiset jättävät jälkeensä; 2) tutkimukseen kuuluu pitkä ajallinen ulottuvuus ja pitkän aikavälin prosessit; 3) pitkän aikavälin painotuksestaan johtuen arkeologit kiinnostavat huomiota muutokseen (Harrison & Schofield 2010: 6).

Materiaalisen kulttuurin tarkastelu aikana, jolloin löytöaineoksen muodostumisesta on saatavilla tietoa, auttaa meitä näkemään aineiston muodostumiseen vaikuttavia yllättäviä syitä. Esimerkiksi kondomipakettien suuri määrä festivaalialueella ei ole suoraan verrannollinen ihmisten seksuaaliseen aktiivisuuteen, vaan kertoo YleX:n tehokkaasta Kesäkuukampanjasta. Arkeologinen materiaali ei ole aina ollut käytössä primarifunktiossaan. Samalla nykyisyyden arkeologia on nykyisyyden materiaalisen kulttuurin pelastusarkeologiaa. Nyky-yhteiskunnalle on katsottu olevan tyypillistä materiaalistien jäännösten määrän räjähdysmäinen kasvu (Harrison & Schofield 2010: *passim*). Kaikkea tästä materiaalista ei voi eikä ole varmasti tarpeenkaan museoida, minkä vuoksi sen dokumentointi käyttöyhteydessä nousee merkittäväksi.

Nykyisyyden arkeologia antaa mahdollisuuden tutkia ihmisen materiaalista kulttuuria käyttökontekstissaan. Jos Törnävänsaarella tapahtunutta toimintaa tarkasteltaisiin ainoastaan arkeologisissa kaivauksissa saatujen tulosten perusteella, ilman tietoa paikalla tapahtuneesta rockfestivaalitoiminnasta, olisi tulkinta jotain seuraavan suuntaista: 1800-luvun teollisuustoiminnan jälkeen paikalla on selvästikin ollut runsaasti tallautumista aiheuttanutta ihmistoimintaa, joka löytöaineiston alustavan analyysin perusteella ajoittuu 1970–1990-luvuille ja jonka kuluessa on nautittu erilaisia juomia ja tupakoitu. Mutta tulkinta siitä, että paikalla on järjestetty tuhansia ihmisiä yhteen keräävä rockfestivaali 30 vuoden ajan, jäisi näiden tietojen pohjalta varmastikin tekemättä. Tietysti huomioon tulee ottaa kaivetun alueen pienuus; laajempia alueita tutkimalla tulkin-taa olisi mahdollista tarkentaa.

Yksi nykyajan arkeologisen tutkimuksen tärkeimmistä puolista onkin, että se antaa arkeologeille mahdollisuuden verrata eri tutkimusmenetelmien perusteella saatavia tuloksia ja niiden pohjalta tehtyjä tulkintoja siihen, mitä tutkittavalla paikalla tiedetään tapahtuneen. Lisäksi huomion-

arvoista on, että myös meille arkeologeille on virkistävää aika ajoin joutua perustelemaan olemassaolomme jotenkin muutoin kuin vetoamalla vain entiteettien ainutlaatuisuuteen, korkeaan ikään tai esimerkiksi niitä suojaavaan lakiin. Meidänkin tulee muistuttaa itseämme siitä, että arkeologia on tieteenala, jonka avulla voimme oikeasti rikastuttaa kuvaa ihmiselämästä. Ymmärtämällä tämän voimme myös paremmin puolustaa paikkaamme nyky-yhteiskunnassa.

Haluamme kiittää Seinäjoen Elävän musiikin yhdistystä Selmu ry:tä ja Seinäjoen kaupunkia mahdollisuudesta tehdä arkeologista tutkimusta Provinssirockin alueella sekä Helsingin ja Oulun yliopistojen arkeologian oppiaineita välineistön lainaamisesta. Lisäksi kiitämme HuK Verna Kalmaria ja fil. yo. Riina Veijoa osallistumisesta kenttätöihin. Sinebrychoffin kuluttajapalveluille ja Finn-Korkki Oy:lle annamme kiitokset avusta löytöjen ajoituksessa.

Bibliografia

Kirjallisuus

- Andreassen, E., Bjerck H. & Olsen, B. 2010: *Persistent Memories. Pyramiden – a Soviet Mining Town in the High Arctic*. S.I.
- Barker, B. & Lamb L. 2009: The archaeology of poverty and human dignity: charity and the ethic in a 1930s depression era itinerant's camp on the Toowoomba range escarpment, Queensland. *Archaeologies: Journal of the World Archaeological Congress* 2009: 263–279.
- Beck, A. 2007: Popular archaeology as archaeology of modern popular culture? *Kontaktstencil, Public Archaeology*: 33–40.
- Buchli, V. & Lucas, G. 2001: The absent present. *Archaeologies of the contemporary past*. V. Buchli & G. Lucas (eds) *Archaeologies of the Contemporary Past*. London/New York.
- Burström, M. 2007: *Samtidsarkeologi. Introduktion till ett forskningsfält*. Poland.
- Gould, R.A. 1987: The ethnoarchaeology of abandonment in a Northern Finnish farming community. *Oulun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja* 107: 131–152.
- Harrison, R. & Schofield, J. 2009: Archaeo-ethnography, auto-archaeology: Introducing archaeologies of the contemporary past. *Archaeologies: Journal of the World Archaeological Congress* 2009: 185–209.
- Harrison, R. & Schofield, J. 2010: *After Modernity. Archaeological Approaches to the Contemporary Past*. Oxford.
- Tiina Korhonen 1998: *Rockfestivaalit maantieteellisenä ilmiönä*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, maantieteen laitos.
- Perttola, W. 2010: *Seinäjoki Törnävänsaari. Nykyisyyssarkeologinen koekaivaus ja sen yhteydessä tehdyt havainnot historiallisen ajan kerroksista Seinäjoen Törnävänsaarella 19.–20.6.2010*. Kaivauskertomus. Museovirasto, Rakennushistorian osaston arkisto.
- Rankama, T. & Kankaanpää, J. 1999: More Pieces in Vertical Movement. *Dig it all. Papers dedicated to Ari Siiriäinen*: 45–63. Helsinki.
- Rantanen, S. 2010: *Retroa, rockia ja romantiikkaa. Törnävän puistoalueen yhteisöllinen uudistaminen*. Opinnäytetyö. Kulttuurin ja muotoilun yksikkö, Seinäjoen ammattikorkeakoulu.
- Rathje, W. L. & Murphy, C. 2001: *Rubbish! The Archaeology of Garbage*. New York.
- Tuulari, J. & Latva-Äijö, J. 2000: *Provinssirock. Ihmisten juhla*. Seinäjoki.
- Wilkie, L.A. 2006: Documentary archaeology. D. Hicks & M. Beaudry (eds) *The Cambridge companion to Historical Archaeology*: 13–33. Cambridge University Press, Cambridge.

Sähköiset lähteet

Dome.fi. <http://dome.fi/musiikki/uutiset/upea-saa-kruunasi-provinssirockin>. Luettu 13.12.2010.
Provinssirock.fi. <http://www.provinssirock.fi/info>

Henkilökohtaiset tiedonannot

Finn-Korkki 2011: Re: VL: Kruunukorkit ja arkeologia. Sähköposti Wesa Perttolalle 17.2.2011.
Sinebrychoffin kuluttajapalvelu 2011a: Takuukorkki. Sähköposti Wesa Perttolalle 5.1.2011.
Sinebrychoffin kuluttajapalvelu 2011b: VS: Takuukorkki. Sähköposti Wesa Perttolalle 5.1.2011.
Sinebrychoffin kuluttajapalvelu 2011c: VS: VS: Takuukorkki. Sähköposti Wesa Perttolalle 17.1.2011.
Wartio, S. 2011: Re: Arkeologisiin tutkimuksiin liittyvistä artikkeleista. Sähköposti Wesa Perttolalle 1.2.2011.

Olli Kunnas
olli.kunnas@helsinki.fi

Tiina Kuokkanen
tiina.kuokkanen@oulu.fi

Riku Mönkkönen
riku.monkkonen@gmail.com

Wesa Perttola
wesa.perttola@helsinki.fi

Tiina Äikäs
tiina.aikas@oulu.fi

Marko Marila

Arkeologisesta tiedosta, totuudesta ja tulkinnasta sekä teorian ja aineiston suhteesta arkeologiassa

Arkeologisk kunskap, sanning och tolkning samt förhållandet mellan teori och material

Artikeln behandlar förhållandet mellan teori och material inom arkeologin med hjälp av en grov tudelning. De centrala begreppen inom teorin, d.v.s. de som definierar en forskares världsåskådning, är kunskap, sanning och tolkning. Utgående från hur man förhåller sig till dessa begrepp kan människor delas upp i två kategorier – råvar och igelkottar. En råv vet många små saker, en igelkott vet en stor sak.

Förhållandet mellan teori och material dryftas med hjälp av exempel. Erfarenhet är grunden både till all teori och alla material, och därför är det omöjligt att särskilja teori och material. Grova tudelningar erbjuder därför enbart en utgångspunkt för att granska olika frågor.

Siilejä ja kettuja

Isaiah Berlin toteaa esseessään Siili ja kettu, kreikkalaiseen runoilija Arkhilokhokseen (noin 650 e.a.a.) viitaten, ihmisten jakautuvan karkeasti kahteen ryhmään; yhden suuren asian tietäviin, siihen uskoviin ja näkemyksensä nojaaviin siileihin, ja toisaalta monta pientä asiaa tietäviin ja niiden varaan maailmankatsomuksensa perustaviin kettuihin. ”Kettu tietää monta asiaa, mutta siili tietää yhden suuren asian.”¹ Viekkaudestaan huolimatta kettu on silti voimaton siilin yhden tehokkaan puolustuskeinon edessä. (Berlin 2004: 9–10.)

Vaikka jako on Berlinin mukaan viime kädessä jopa naurettavan yksinkertainen, se pitää sisällään sen verran totuutta, että se tarjoaa lähtökohdan ja näkökulman mille tahansa tutkimukselle ja vertailulle tai ainakin ”asialliselle tarkastelulle”, kuten Berlin toteaa (2004: 11).

Berlinin tutkimuskäsitteli Tolstoin historianfilosofiaa mutta hänen tarjoamansa jako tukee omia tavoitteitani mitä parhaimmalla tavalla. Jokainen arkeologi

on tutkimusaineistoa tulkitessaan joutunut pohtimaan teorian ja datan (eli empiiristen havaintojen) suhdetta. Vaikka materiaallisen kulttuurin tutkimisessa ei aina välittömästi hyödynnettäisikään mitään kirjoitettua teoriaa tai mallia, tutkija joutuu jossakin vaiheessa (viimeistään opinnäytetyötä kirjoittaessaan) perustelemaan näkemystään sellaisista perimmäisistä käsitteistä kuten tieto, totuus ja tulkinta. Vaikka niiden luonteesta olisi mahdotonta sanoa mitään täydellisen paikansapitävää ja varmaa tai lopullista, lukijaa hyödyttää tietää, millä tavalla kukin kirjoittaja niistä ajattelee. Tutkija siis lähestyy aineistoa aina jonkinlaisista teoreettisista lähtökohdista, jotka lukijan on hyvä tietää.

Tässä artikkelissa esitän oman käsitykseni tiedosta, totuudesta ja tulkinnasta. Lisäksi annan esimerkin teorian ja datan suhteesta. Tavoitteenani on lähestyä edellä mainittujen käsitteiden ymmärtämistä karkeiden kahtiajakojen kautta. Tietämisen suhteen olen jakanut ihmiset pragmatisteihin ja rationalisteihin, totuuden kohdalla realisteihin ja relativisteihin ja tulkinnan osalta yhtäältä historialliseen ja toisaal-

ta historiattomaan merkityksenmuodostumiseen uskoviin.

Tämän kirjoituksen aiheet saattavat vaikuttaa loppuunkuluneilta ja yhtä naurettavan yksinkertaisilta kuin Berlinin tapa jakaa ihmiset siileihin ja kettuihin. Teorian merkitystä arkeologiassa on kuitenkin tehokkainta lähestyä perimmäisten kysymysten ja karkeiden kahtiajakojen kautta. Lähestymistapa on perusteltu myös arkeologian historian kannalta, jota on kirjoitettu juuri karkeita kahtiajakoja käyttäen. Arkeologian historiankirjoittajat jakavat mielellään tutkijoita esimerkiksi prosessualisteihin ja postprosessualisteihin, realisteihin ja relativisteihin.

Tiedosta

Arkeologian – ja totisesti koko inhimillisen ajattelun – historiassa voidaan erottaa kaksi käsitystä tiedosta. Ensimmäiseen viitataan usein sanalla rationalismi. Vaikka sen keksimisestä usein syytetäänkin René Descartesia (1640–1641/2002; esim. Olsen 2010: 64, 98), ei ole varmaa, mistä tämä ajattelun laji on saanut alkunsa. Epäilemättä se on yhtä vanhaa kuin ajattelu itse. Rationalismin perusidean mukaan ihmisen on mahdollista kyseenalaistaa kaikki aistein kerätty tieto häntä ympäröivästä maailmasta. Ajattelu – ja siis kyseenalaistaminen – on ainoa varma asia, jonka olemassaoloa ei tarvitse, tai edes voida, millään kiistää tai epäillä. Onhan oltava olemassa mieli, joka aistii sille esitetyjä epätodellisia tai todellisia asioita. Rationalistin mielestä ihmisellä voi olla tietoa ennen kokemusta. Ihminen voisi siis halutessaan asettua kokemustensa ulkopuolelle. Arkeologiassa tämä tarkoittaisi sitä, että menneisyyden tutkimusta ja tulkintaa ei välttämättä tehtäisikään tutkijan omista, omalle ajalle ominaisista lähtökohdista, vaan vapaasti vailla minkäänlaista historian painolastia.

Toisesta tavasta ajatella on yleisimmin käytetty nimitystä pragmatismi. Tämän ajattelutavan alkua ei voida tarkemmin

määrittää, mutta tunnetuksi sen lienee tehnyt filosofi ja tiedemies Charles Peirce ja hänen seuraajansa 1800-luvun loppupuolelta lähtien (esim. Waal 2005: 1). Pragmatistin mielestä kaikkea tietoa edeltää kokemus. Koska ihmisellä voi olla vain kokemuksen tuottamaa tietoa, on yhden-tekevää onko tuo kokemus todellista vai epätodellista. Sitä ei kerta kaikkiaan ole mielekästä tai mahdollista systemaattisesti epäillä. Peirce kutsuikin Descartesin kaikenepäilyä nojatuoliepäilyksi ja sanalla sanoen halveksui tällaista lähestymistapaa tietoon (Misak 1991: 50).

Pragmatistista lähestymistapaa luonnehtii myös rationalistisesta perinteestä poikkeava tapa rakentaa uskomusjärjestelmiä ja perustella tietoa. Siinä missä rationalisti saattaa luottaa uskomuksensa yhden suuren hypoteesin varaan, pragmatisti perustaa uskomusjärjestelmänsä useammalle pienelle hypoteesille. Tällä tavoin rakennettuna järjestelmä on kestävä sellaisessa tilanteessa, jossa yksi tai useampi hypoteeseista osoittautuu paikkansapitämättömäksi. Suurten hypoteesien rakennelma saattaa luhistua kokonaan, mikäli yksikin sen perustavista hypoteeseista osoittautuu vääräksi.

Pragmatisti ei halua perustaa tietoa suurten hypoteesien varaan, vaan tunnistaa kaikkien uskomusten perustan olevan käytännön kokemusten pohjalta luodussa usean pienen hypoteesin järjestelmässä, jossa uskomukset muokkautuvat jatkuvasti uusien kokemusten vaikutuksesta.

Totuudesta

Tiedosta puhuttaessa Berlinin jako on jokseenkin selvä; siilit ovat selviä rationalisteja, kun taas ketut voidaan epäilemättä luokitella pragmatisteiksi. Ihmiset voidaan totuuden tavoittelijoinakin jakaa siileihin ja kettuihin. Asia tosin mutkistuu hieman, kun voimme yhtäältä todeta yhteen historialliseen totuuteen uskovien realistien olevan luonteeltaan siilejä, mutta toisaal-

ta myös yhteen henkilökohtaiseen totuuteen uskovat relativistit voidaan lukea kuuluvaksi siileihin. Tolstoin valinta Berlinin esseen aiheeksi ja tutkimuksen kohteeksi on siksi mielenkiintoinen, että Tolstoin voisi nihilistisessä ja pessimistisessä historiankatsannossaan todeta olevan kettu, joka ei usko siihen, että menneisyydestä voitaisiin koskaan lausua minkäänlaisia tosiasioita. Vaikka Tolstoi näki asioiden olevan ennalta määrättyjä ja yksilöllä olevan hyvin vähän, jos lainkaan, historiallista merkitystä ja valtaa päätöksiä tehdessään, hän uskoi kaiken olevan monimutkaisempaa kuin kukaan koskaan kykenee ymmärtämään (Berlin 2004: 123, 126–127). Tällä tavalla Tolstoi voidaan nähdä siilinä, joka pohjimiltaan uskoi maailmankaikkeuden toimivan jonkinlaisena ykseytenä, josta kyllä voidaan lausua paikkansapitäviä totuuksia, mutta sitä ei voida tehdä sokeasti luonnontieteiden kaikenselittävään voimaan luottaen (Berlin 2004: 119–121).

Peircen näkemys totuudesta oli realistinen (EP1: 120).² Hänen mielestään millekään olemassa olevalle ei voida määrittää alkupistettä ja kaikki merkitys on välttämättä historiallista. Maailma on hänelle siis eräänlainen ykseys, jossa kaikki merkitykset ovat toisiinsa kietoutuneita. Peircen filosofiassa todellisuus on yhdenlainen siitä huolimatta, mitä me siitä ajattelemme (Waal 2001: 64). Kyselyn eteneminen on totuuksien etsimistä. Totuuksia voidaan siis lopulta saavuttaa mutta ne ovat parhaimmassakin tapauksessa vain tiedemiesten suorittaman kyselyn tuottamia lopullisia mielipiteitä, joiden objekti todellisuus on (esim. Misak 1991: 80–81). Kyselyn tuloksena saavutettavat totuudet eivät siis läheskään aina vastaa todellisuutta, joka näyttäytyy ihmiselle välttämättä antropomorfina. Menneisyydestä voidaan kyselyn riittävän pitkälle edettyä esittää totuuksia. Todellista menneisyyttä tuskin kuitenkaan saavutetaan, koska osa tapahtumista säilyy Peircen mukaan ”haudattuina salaisuuksina”³. Niihin ei saada vastausta, vaikka kysely jatkuisi loputtoman pitkään.

Tulkinnasta

Sillä, miten ihminen kokee historian, on mitä painavin vaikutus tehtäessä tulkintoja menneisyyden tapahtumien merkityksistä. Tässä jaossa ajattelijoiden jakaminen siileihin ja kettuihin käy yhä vaikeammaksi. Molempien lajien edustajia näyttäisi löytyvän sekä niiden joukosta, jotka ajattelevat merkityksen muodostuvan nykyhetkessä että niiden, jotka näkevät kaiken merkityksen välttämättä olevan historiallista. Diakronistisen eli historiallisen merkityksenmuodostumisen kannattajien voidaan eräässä mielessä katsoa kuuluvan kettuihin, mutta historian ykseyteen uskominen tekee näistäkin ihmisistä siilejä. Niin sanotun synkronistisen näkemyksen edustajat uskovat yhtä lailla yhteen merkityksenmuodostumishorisonttiin, joskin heille merkitys määrittyy jatkuvasti uudelleen, eikä sitä voida perustella historiallisilla seikoilla.

Descartesin ajattelua on helppo luonnehtia siilille ominaiseksi, kun taas Peirce vaikuttaisi olevan selvä kettu, joka yhdistelee eri tieteiden alalla saavuttamia tutkimustuloksia varsin ennakkoluulottomasti. Molempien tavoitteena oli kuitenkin luoda systemaattinen ja koherentti rakennelma, jolla kaikkea kokemusta, tietoa ja merkitystä voitaisiin perustella. Tässä he myös onnistuivat. Ei siis ole sittenkään selvää, oliko Peirce kettu vai kenties pohjimiltaan siili. Hänen määrittämisensä on vähintään yhtä vaikeaa kuin Berlin totesi tehtävän Tolstoin kohdalla olevan. Hyvin usein käykin niin, että kettu ainoastaan kuvittelee olevansa lajinsa puhdas edustaja, kun taas historian tutkimus saatataa myöhemmin osoittaa selvästi ketuilta aikanaan vaikuttaneet ajattelijat siileiksi.

Teorian ja datan suhteesta

Esittelin edellä oman käsitykseni siitä, mitkä käsitteet ovat tärkeitä puhuttaessa teorian

merkityksestä tutkimuksessa ja erityisesti arkeologiassa. Jaoin ihmiset karkeasti kahteen ryhmään; siileihin ja kettuihin. Kuten Berlinkin totesi, tällainen jako saattaa vaikuttaa jopa naurettavan yksinkertaiselta ja tarjoaa vain lähtökohdan asioiden tarkastelulle. Vaikka lopulta on vaikea päättää, ketkä tutkijat ovat siilejä ja ketkä kettuja, näyttäisi siltä, että heidät on mahdollista jakaa yhtäältä yhteen henkilökohtaiseen eli moneen totuuteen uskoviin (eriasteisia siilejä) ja toisaalta yhteen todelliseen totuuteen uskoviin (eriasteisia kettuja).

Jotta aiheen käsittely ei jäisi saivartelun tasolle, teorian merkitys tutkimuksessa tulee jollakin tavalla selvittää. Arkeologiassa teorian ja datan erottamaton suhde on kehittynyt jo hokemaksi; teoriaa ja käytäntöä ei voida erottaa. Tämä huomio on paikkansapitävä mutta se ei kaikessa epämääräisyydessään tarjoa lähtökohtaa aiheen asialliselle tarkastelulle. Asiaa täytyy lähestyä riittävän yksinkertaisen – ja naurettavan – esimerkin kautta.

Teorian ja datan suhdetta voisi verrata näkemiseen. Katselen ympärilläni, teen havaintoja ja kerään tietoa. Painan mieleeni tiettyjä yksityiskohtia, jotka ovat minulle merkityksellisiä. Suurta osaa ympäristön tuottamista ärsykkeistä puolestaan en koe tärkeiksi. Tällaiset yksityiskohdat jäävät minulta huomaamatta.

Suljen silmäni ja mietin, mitä näin huoneessa. Minkä värinen kirjahylly oli? Oliko se ruskea, kuten lapsuudenkodissani? Vai kenties valkoinen, kuten ystäväni kirjahylly? Alan luoda teoriaa näkemästäni kirjahyllystä aikaisempien kirjahyllykokemukseni pohjalta.

Avaan silmäni ja totean kirjahyllyn olevan vaaleanruskea. Sitten suljen silmäni uudelleen muistellakseni lapsuudenkodin kirjahyllyä. Lapsuuteni kirjahylly taisi sittenkin olla vaaleanruskea. Aina silmät avattuani näen kirjahyllyn hieman eri tavalla. Samalla aikaisemmat muistoni tuntuvat muuttuvan. Uudet havainnot ja uusi data vaikuttavat siihen, minkälainen kirjahyllyteoriani on. Minulla on siis mielessäni kirjahylly, jonka näen, kun suljen silmäni.

Silti voin erottaa silmät auki havaitsemani kirjahyllyt toisistaan tai tunnistaa uuden havaitsemani esineen kirjahyllyksi.

Huoneessa havaitsemani esineet vaikuttaisivat olevan oikeasti olemassa, mutta ne tuntuvat myös muuttuvan jatkuvasti. Sama ilmiö voidaan havaita arkeologista aineistoa tulkittaessa. Arkeologi tekee huomioita esineistä, jotka tuottaneen yksilön tai yhteisön motiiveista hänellä ei välttämättä ole mitään varmaa tietoa. Arkeologi kuitenkin esittää hypoteeseja, jotka perustuvat lopulta hänen itse luomaansa aineistoteoriaan. Tämän teorian lähtökohtana on ihmistä ympäröivä materiaallinen maailma, kokemus ja elämä. Kuten Charles Peirce joskus totesi, elämä on teoria.

Loppuviitteet

¹ Arkhilokhoksen fragmentti 201, West 1971 teoksessa Berlin 2004.

² EP1 viittaa Peirce-tutkimuksessa vakiintuneen tavan mukaisesti teokseen Houser & Kloesel 1992.

³ Kattava esitys Peircen totuuskäsityksestä ja haudatuista salaisuuksista löytyy teoksesta Misak 1991.

Bibliografia

- Berlin, I. 2004. *Siili ja ketu*. Suom. Hanna Tarkka. Otava, Helsinki.
- Descartes, R. 2002. *Teokset II. Mietiskelyjä ensimmäisestä filosofiasta. Kirjeitä 1640–1641*. Gaudeamus, Helsinki.
- Houser, N. & Kloesel, C. 1992. (toim.) *The essential Peirce: selected philosophical writings. Volume 1 (1867–1893)*. Indiana University Press, Bloomington.
- Misak, C. J. 1991. *Truth and the end of inquiry – a Peircean account of truth*. Oxford University Press, Oxford.
- Olsen, B. 2010. *In defense of things*. AltaMira Press, Lanham.
- Waal, C. de 2001. *On Peirce*. Wadsworth, Belmont.

Waal, C.s de 2005. *On pragmatism*. Wadsworth, Belmont.

West, M. L. 1971. (toim.) *Iambi et elegi Graeci ante Alexandrum cantati*. Osa 1, *Archilochus, Hipponax, Theognidea*. Clarendon Press, Oxford.

Kirjoittaja on helsinkiläinen arkeologian opiskelija ja semiootikko.

marko.marila@helsinki.fi

Marmorinorsu posliinikaupassa: Parthenonin marmorit ja sivulliset uhrat

Tämä kirjoitus jatkaa Mika Rissasen Muinaistutkijassa 2/2010 aloittamaa keskustelua aiheesta "minne Parthenonin marmorit kuuluvat". Tarkastelumme keskiössä ei kuitenkaan ole kysymys Parthenonin veistosten "oikeasta" kodista, eikä kirjoitus suoranaisesti kommentoi Rissasen artikkelia kuin paikoin. Ensisijaisesti haluamme tarkastella ja tulkita niitä argumentteja, joilla Parthenonin marmorien palauttamista ylipäättään perustellaan. Nähdäksemme on myös tarpeen miettiä, ketkä marmorien palauttamista esimerkiksi Suomessa vaativat ja millaiset heidät motiivinsa voisivat olla. Kolmanneksi olemme kiinnostuneita eräistä laajemmista teemoista, joihin marmoreiden ympärillä vellova keskustelu ja siinä käytetyt argumentit kytkeytyvät.

Rissasen artikkeli antoi Parthenonin marmoreihin liittyvistä ongelmista kovin yksipuolisen kuvan, mikä on ehkä ymmärrettävä siinä valossa, että Rissanen toimii sihteerinä Suomen Parthenonin veistosten palauttamiskomiteassa (<http://www.parthenon.fi>) ja kaiketi laati kirjoituksensa mainitussa yhdistyksessä toimivan henkilön näkökulmasta. Koska artikkeli kuitenkin ilmestyi Muinaistutkijan arkeologian etiikkaa käsittelevässä teemanumerossa, tekstin konteksti voi johtaa asiaan tarkemmin perehtymättömän lukijan ajattelemaan, että Parthenonin marmoreiden palauttamista vaativat tahot ovat itsestään selvästi "oikean asian" puolella ja/tai ajavat asiaansa eettisten näkökohtien perusteella. Millään yksiselitteisillä laillisuusperusteilla marmoreiden oikeaa omistajaa ei edes pystytä ratkaisemaan. Palauttamisvaatimukseen liittyy toki eettisiä kysymyk-

siä, mutta ei välttämättä juuri siten kuin saattaisi äkkiseltään tulla ajatelleeksi.

Vaatimuksia kaltevilla pinnalla

Suomessa toimiva Parthenonin veistosten palautuskomitea on osa kansainvälistä verkostoa (<http://www.parthenoninternational.org>). Suomen komitea kansainvälisine sisärjärjestöineen on klassinen esimerkki aatteellisesta liikkeestä, joka on keskittynyt ajamaan yhtä asiaa – tässä tapauksessa siis Parthenonin veistosten palauttamista. Rissasen esittelemät argumentit palauttamisen puolesta ovat tuttuja aihetta edes pintapuolisesti tunteville. Samat perustelut tarjoili esimerkiksi Britanniaassa toimivan komitean (British Committee for the Reunification of the Parthenon Marbles) puheenjohtajana toiminut professori Anthony Snodgrass, kun suomalainen palauttamiskomitea esittäytyi vuonna 2009 Helsingin yliopistossa järjestetyssä tilaisuudessa (ks. Herva 2009). Nämä perustelut vetoavat yhtäältä tunteeseen ja toisaalta jonkinlaiseen arkiseen terveeseen järkeen. Argumentointi voi ensi silmäyksellä vaikuttaa vakuuttavalta ja oikeamieliseltä, mutta sen perusteet ovat monin paikoin varsin ongelmalliset. Lisäksi palautusvaatimuksissa käytetyllä argumentoinnilla voi pahimmassa tapauksessa olla myös laajempia seuraamuksia, jotka eivät ainakaan edistä kulttuuriperinnön suojelua.

Vaikka vaatimus marmoreiden palauttamisesta Kreikkaan voi tuntua periaatteessa ongelmattomalta, on syytä muistaa,

ettei Lordi Elgin vienyt veistoksia Kreikasta vaan osmanien valtakunnasta – moderni itsenäinen Kreikka on 1800-luvun kansallismielisyyden tuote siinä kuin muutkin Euroopan valtiot. Rissanen (2010) korostaa veistosten palauttamista takaisin ”alkuperäiseen kulttuurikontekstiinsa” (s. 10) ja ”alkuperäisympäristöönsä” (s. 13). Ateenan voi tietysti ajatella olevan Lontoota autenttisempi ympäristö veistoksille, mutta eivät marmorit uudessa ja itsessään hienossa Akropolis-museossa silti tule osaksi mitään ”alkuperäistä kulttuurikontekstia” sen enempää kuin British Museumissa. Veistokset ovat myös yhtä lailla ”näytelyesineitä” kumpaan tahansa museoon sijoitettuna (vrt. Rissanen 2010: 12), vaikka uusi Akropolis-museo toki tarjoaa British Museumista poikkeavan näkökulman veistoksiin.

Toisin sanoen on rehellistä myöntää, että nyky-Kreikka ja nyky-Ateena ovat jostain aivan muuta kuin Kreikka ja Ateena 2500 tai 200 vuotta sitten. Eri aikatasojen Kreikat edustavat yhtä ja samaa Kreikkaa vain jos valtioita ja kansoja käsitellään jonkinlaisina ajattomina essentiaalisina olioina. Tällainen kansallisuusaatteen mukaisesti virittäytynyt ajattelutapa ei ole nykypäivää historiantutkimuksessa, eikä sen kyllä toivoisi olevan nykypäivää arkisessa ajattelussakaan. Toisin sanoen, kun Parthenonin marmoreiden katsotaan ”oikeasti” kuuluvan nyky-Kreikkaan, menneisyyttä tarkastellaan enemmän tai vähemmän väärin kansallisvaltioideologian linssin läpi.

Ongelma on jollain tapaa hahmotettu myös (Suomen) Parthenonin veistosten palauttamiskomitean piirissä. Suomen komitean puheenjohtaja Ole Norrback on Turun Sanomien mukaan lausunut, että ”Eurooppa on täynnä sotasaalista, emmekä me vaadi kaiken palauttamista, tehtävä olisi mahdoton. Antiikin esineet pitää kuitenkin palauttaa sinne minne ne kuuluvat” (Savolainen 2009). Epäselväksi jää, miksi juuri Parthenonin marmorit ja antiikin maailman muu materiaallinen perintö ansaitsisivat erityiskohtelun. Tässä yhtey-

dessä oleellisempaa on kuitenkin huomioida, ettei esineiden palauttaminen sinne minne ne ”kuuluvat” ole sekään aivan ongelmatonta. Pitäisikö esimerkiksi Roomassa sijaitsevat kahdeksantoista antiikin obeliskia laivata takaisin Egyptiin, joka on viime aikoina aktiivisesti vaatinut kulttuuriperintönsä palauttamista? Entä voisimmeko olla varmoja, että kaikki etruskihaudoista löydetty attikalaiset vaasit ovat aikanaan päätyneet Italiaan (tuolloin) laillisten ja hyväksyttävien järjestelyiden kautta?

Suomalaisen palauttamiskomitean ja sen ulkomaisten sisarjärjestöjen aktiivit ovat epäilemättä – tai ainakin toivottavasti – tietoisia ongelmista, joihin vähänkään kaukaisemmassa menneisyydessä tapahtuneiden todellisten tai kuvitteellisten vääryyksien taannehtiva oikominen johtaa. Lordi Elgin on voinut toimia omankin aikansa mittapuiden mukaan väärin (ks. Rissanen 2010: 10–11), kun hän antoi irrottaa Parthenonin veistoksia Britanniaan kuljetettaviksi. Hakoteille kuitenkin ajaututaan, jos hänen toimintaansa arvioidaan muinaisjäännöksiin tänä päivänä liitettyjen arvojen ja merkitysten pohjalta tai muinaisjäännösten suojelua nykyisin säätelevien lakien ja sopimusten valossa. Erilaisille yhden asian liikkeille ja totuuskomissioille riittää pelkästään kulttuuriperinnön saralla työtä loputtomiin, jos nykyisiä arvoja ryhdytään heijastamaan menneisyyteen ja seuraavaksi ratkomaan tästä takaperoisesta ajattelutavasta kumpuavia ”ongelmia”.

Kuten edellä todettiin, ainakaan Parthenonin marmoreiden (Suomen) palauttamiskomitea ei puheenjohtajansa mukaan katso mahdolliseksi tai tarpeelliseksi ajaa kaiken ”sotasaaliin” palauttamista. Lähtökohta on kaiketi reaalipoliittinen, mutta kulttuuriperinnön suojelun näkökulmasta outo linjanveto. Parthenonin marmoreiden palautusvaatimuksilla ja vaatimusten argumentoinnilla on nimittäin (potentiaalisesti) negatiivisia seuraamuksia materiaalsen kulttuuriperinnön suojelulle ja kulttuuriperinnön merkityksen ymmärtämiselle tätä yksittäistapausta laajemmin. Seuraamukset eivät hetkauttane palauttamista vaativaa

liikettä, koska se ei jääne siivoamaan sotkun tuloksia. Sen sijaan meidän, materiaallisen kulttuuriperinnön ja sen tutkimuksen parissa pitkäjänteisemmin työskentelevien näkökulmasta yhden esineryhmän saaminen oikeaksi kuviteltuun kotiinsa (hinnalla millä hyvänsä) ei oikein kompensoi tapah- tumasta pahimmillaan seuraavia tuhoja (ks. alla).

Menneisyyttä fanittamassa

Kun marmorit on palautettu, on palauttamiskomitea oletettavasti tehnyt tehtävänsä. Uusin tavoiteaika marmorien palauttamiseksi on asetettu vuoteen 2012 ja Lontoon olympialaisiin. Vastineeksi bri- teille lupailaan kulttuurivaihdon hen- gessä antiikin urheilun ympärille raken- nettua ja kreikkalaiseen esineistöön perustuvaa näyttelyä (Rissanen 2010: 14). Urheilu on Parthenonin marmorien pa- lauttamiskomitean yhteydessä sikäli oi- reellinen teema, että koko palauttamiseen tähtäävä toiminta voidaan ehkä parhaiten ymmärtää eräänlaisena fanitoimintana. Fanittamista ruokkivat ja ohjailevat luon- teenomaisesti muut kuin niin kutsutut järkisyyt. Tästä näkökulmasta komitean henkisiä serkkuja on mahdollista löytää ja osoittaa suomalaisesta penkkiurheilu- maailmasta – esimerkiksi voidaan ottaa vaikkapa Valioliigajoukkueiden kannatusyhdistykset, sillä niiden omistautuneisuus asialleen vertautuu omalla tavallaan Parthenonin veistosten palauttamistoi- mintaan.

Kannatusyhdistysten jäsenet, kuten muutkin ulkomaisten jalkapallojoukkuei- den kotimaiset fanit, jotka asiaan vihkiy- tyneillä keskustelupalstoilla ovat monen kirjoittajan hampaissa (esim. Tøfting 2009), kokoontuvat paikalliseen urheilubaariin seuraamaan suosikkijoukkueensa viikoit- taisia edesottamuksia kentällä tapahtumiin hyvin voimakkaasti eläytyen. Kosketuspinta ihailun kohteeseen on todellisuudessa niukasti jos ollenkaan. Käyttäytyminen

on silti asianmukaista: kannustuslaulut ja kommentit esitetään sanasta sanaan samalla tavoin kuin ne esitettäisiin joukkueen koti- katsomossa – tarvittaessa alkuperäiskielel- lä ja jopa paikallismurteella. Kyseessä on näennäisestä autenttisuudesta huolimatta pikemminkin jäljittelemällä opittu ja ri- tualistinen käytös kuin kasvuympäristön luontainen tuotos.

Näin ajatellen Liverpool-fanien hoilaa- malla mantralla ”You’ll never walk alone” ja Parthenon-fiilien iskulauseella ”mar- morit ovat antiikin Ateenassa luodun yleis- eurooppalaisen kulttuuriperustan sym- boli” (Rissanen 2010: 10) ei loppupeleissä ole suurta eroa – molemmat ovat ajatuk- sina yleviä, sillä sisältäväthän ne lupauk- sen jonkinlaisesta yhteisöllisyydestä ja yhteenkuuluvuuden tunteesta. Parthe- nonin marmorien tapauksessa asian tekee erityisen ihastuttavaksi se, että niiden liki- main kaksisataa vuotta kestänyt museolei- ritys Britanniassa on ollut keskeinen määrittävä elementti sekä niiden (Melotti 2008: 159–160) että antiikin Kreikan kult- tuurin klassillisuudelle (”klassillinen” tarkoittaa edustavaa, mallikelpoista tai täyspätevää).

Mikä antiikin ajasta sitten tekee niin eri- tyisen, että nimenomaan sen materiaalinen perintö tulee, kuten Parthenonin marmorei- den Suomen komitean puheenjohtaja on vaatinut, palauttaa ”sinne minne ne kuulu- vat”? Antiikin kulttuuri on kiistatta vaikut- tanut nykyaikaisen eurooppalaisen kult- tuurin kehitykseen monin tavoin, etenkin niissä muodoissa joissa antiikin maailma uudelleen keksittiin – eikä siis pelkästään ”löydetty” – varhaismodernissa Euroopas- sa. Antiikin kulttuurin merkityksen koros- tuminen uuden ajan kontekstissa ei kerro pelkästään, tai ehkä edes ensisijaisesti, an- tiikin ajan tärkeydestä itsessään, vaan siitä miten antiikin maailmaa on hyödynnetty keskiajan jälkeistä ”modernia” maailmaa luotaessa.

Länsimaisen kulttuurin alkupisteenä voisi nimittäin aivan yhtä hyvin perustein pitää vaikkapa maatalouden tai metal- liteknologian omaksumista, keskiaikaa,

teollista vallankumousta tai mitä tahansa muuta ajanjaksoa. Tämä johtuu siitä yksinkertaisesta syystä, että länsimainen (tai mikään muukaan) kulttuuri ei ylipäätään "ala" mistään vaan rakentuu keskenään eriaikaisten elementtien varaan ja muuttuu jatkuvasti erilaisten vaikutteiden ympäröimänä. Antiikin ajan nostaminen jalustalle edustaa eräänlaista myyttistä historiakäsitystä, eikä antiikin kulttuurin tai sen jäännösten tärkeyttä ei ole tarpeen perustella, koska ne vain näennäisen itsestään selvästi ovat tärkeitä, mikä taas johtuu siitä, että mantraa antiikin tärkeydestä on muutamana sata vuotta aktiivisesti hoettu.

Ateena ja Kreikka pystyvät nykyisin pitämään yllä niille annettua kulttuurihistoriallista erityisasemaansa lähinnä sen vuoksi, että taru yleiseurooppalaisuuden myyttisestä kehdestä on Kolumbus Amerikan löytäjän tavoin kiehtova kertomus. Tuollaisesta kertomuksesta ollaan valmiita pitämään kiinni kynsin hampain, vaikka vuosien myötä kertynyt todistusaineisto osoittaisi, ettei asiaperusteita siihen uskomiselle enää ole (vrt. Kehoe 2008: 140–171). Kevään 2009 aikana eskaloitunutta Kreikan talouskriisiä seurannut Euroopan Unionin pelastusoperaatio kytkeytyi sekin joissain puheenvuoroissa myyttiin kulttuurisesta alkukodista (ks. esim. Nieminen 2010).

Vääristynyt viesti menneisyydestä

Parthenonin marmorien palauttamisen vaatiminen on helppoa aktivismia, sillä toiminnan tavoite on rajattu ja tavoiteltava toimenpide yksinkertainen. Kuitenkin kulttuuriperinnön hallinta post-kolonialistisessa maailmassa on teemana hyvin monisyinen eikä Suomi ole suinkaan ole globaalien virtausten ulkopuolella, vaikka siltä saat-taisi aluksi vaikuttaa. Maahamme näet kulkeutuu, jos nyt ei varsinaisena virtana niin pieninä puroina, alkuperältään kirjaa muinaisesineistöä esimerkiksi Baltian

maista, Balkanilta ja Norjasta (Vuori 2010; Vuori 2011) eikä omaa esineellistä kulttuuriperintömmekään ole aukottomasti turvattu. Ulkomailta Suomeen tulevasta esineistöstä ei ainakaan vielä ole kiinnostunut oikein kukaan (Vuori 2011), ja kotimaisesta koettaa huolehtia alati kaventuvin resurssein Museovirasto.

Koska viranomaisille tuntematon muinaisesineistö ylittää yhdentyneessä Euroopassa kansalliset rajat naurettavan helposti, sille syntyy helposti myös markkinat jotka pienessäkin mittakaavassa voivat johtaa tutkimukselle tuntemattomien kohteiden etsimiseen ja tuhoamiseen ryöstökaivauksin. Esimerkiksi Italiassa vuoden 1970 jälkeisillä ryöstökaivauksilla arvioidaan tuhotun satojatuhansia kohteita, ja takavarikoidun muinaisesineistön määrä – vanhat rahat mukaan lukien – lähentelee miljoonaa, todellisen ryöstösaaliin määrän ollessa tietysti moninkertainen (Isman 2009: 27). Akuuttia ja tärkeää työnsarkaa olisi siis tarjolla jokaiselle materiaalisesta kulttuuriperinnöstä huolestuneelle, joten miksi tapetilla ovat niin voimakkaasti juuri Parthenonin marmorit, jotka on tutkittu läpikotaisin ja joiden kontekstikin tunnetaan poikkeuksellisen hyvin?

Ilmeinen vastaus on, että Parthenonin marmorit ovat aikaa sitten saavuttaneet ikonin aseman ja ovat yhä edelleen gloriofinnin kohteena. Niiden ympärillä puuhastelu tuottaa mielikuvan jostain erityisen merkittävästä toiminnasta, vaikka itse asiassa marmoreista metelöiminen on omiaan vinouttamaan niin kutsutun suuren yleisön käsitystä siitä, mistä arkeologiassa tai kulttuuriperinnön suojelussa lopulta on kyse. Se siis ruokkii epätervettä käsitystä siitä, mitä ja kuinka arkeologisia/materiaalisia lähdeaineistoja tulisi arvottaa. Samalla se sysää nurkkaan koko joukon kipeästi ratkaisua ja rahoitusta kaipaavia todellisia ongelmia – Parthenonin marmoreiden palauttamisesta kampanjointi kun on melko puhdaspiirteinen symbolinen hanke (ks. laajemmin esim. Hamilakis 1999).

Tämä on yksi ilmentymä aiemmin mainitusta, palauttamiskampanjointiin liit-

tyvästä ”norsu posliinikaupassa” -ilmiöstä. Arkeologit – myös vanhoillisista asenteista usein moititut klassilliset arkeologit – ovat jo pitkään toittaneet, hyvästä syystä ja asiaperustein, että arkeologiassa ei ole kysymys ”aarteista” eikä kirjallisista lähteistä tunnetun historian kuvittamisesta tai tilkitsemisestä. Materiaalisen kulttuurin tutkimus nimittäin auttaa ymmärtämään ihmisen menneisyyttä eri tasolla ja eri näkökulmasta kuin kirjallisista lähteistä lähtevä tutkimus. Parthenonin marmorien kaltaisten tapausten nostaminen kulttuuriperintökeskustelun keskiöön ei juuri laajenna ihmisten ymmärrystä siitä, miksi menneisyys ja sen (tavanomaiset) materiaaliset jäännökset sekä niiden tutkimus ovat tärkeitä.

Materiaalinen kulttuuriperintö ei tietenkään ole arkeologien tai tutkijoiden yksinoikeutta, vaan sen ympärille kietoutuu monien tahojen intressejä. Esimerkiksi Suomen Parthenonin marmoreiden palauttamiskomitean nykyisessä hallituksessa (<http://www.parthenon.fi/komitea.php>) ei ole ainoatakaan antiikin materiaalisen kulttuurin parissa varsinaisesti työskentelevää henkilöä, professori Jaakko Frösénin ansiot alalla toki tunnustaen, vaan keskeiset paikat on sananmukaisesti miehitetty – johtokunnan 14 jäsenestä vain 3 on naisia – grecisteillä ja entisillä diplomaateilla. Parthenonin marmorien palauttaminen vaatii myös suuren kaliiberin poliitikkojen ja johtajien tukea, mistä esimerkiksi käyvät presidenttien Karolos Papoulias ja Tarja Halonen marmorien palauttamista koskevat kannanotot (Rissanen 2010: 12–13).

Tutkijoiden ja kulttuuriperinnön ammattilaisten näkökulmasta posliinikaupassa riehuva marmorinorsu on muutenkin kiusallinen kuin vain aiheuttamiensa ”sivullisten uhrien” johdosta. Parthenonin marmoreiden palauttamiskomiteat eivät väitä edustavansa akateemisen maailman näkemyksiä, mutta ne eivät – ymmärrettävästi – tunnu panevan pahakseenkaan, jos onnistuvat synnyttämään mielikuvan, että myös akateeminen maailma seisoo samojen vaatimusten takana. Esimerkik-

si edellä mainittu Helsingin yliopistossa järjestetty tilaisuus oli hiukan merkillinen kokemus, koska sen sisältö muodostui pääosin erilaisiin asuihin puetuista palautusvaatimuksista. Samaan aikaan tilaisuus kuitenkin näyttäytyi jonkinlaisena väljästi akateemistyyppisenä ja -sisältöisenä seminaarina, jota kunnioitti läsnäolollaan paitsi Kreikan presidentti myös yliopiston silloinen rehtori (ks. Herva 2009).

Lopuksi on syytä vielä erikseen korostaa, ettei Parthenonin marmoreiden palauttaminen ole suoraan verrattavissa laittomasti nykyaikana hankittujen antiikkiesineiden palauttamiseen. Ryöstökaivaukset ja niihin liittyvä salakuljetusrengas ovat viime vuosina saaneet melko paljon julkisuutta, etenkin niin sanotun Medicin tapauksen ja siihen sekaantuneiden museoiden johdosta (ks. Watson & Todeschini 2006; Isman 2009). Tässä vyyhdessä oli kuitenkin kyse yksiselitteisen rikollisesta toiminnasta, jossa liikkui suuret rahat ja joka johti arkeologisten kohteiden tuhoamiseen. Itse asiassa on ironista, että nimenomaan Parthenonin marmoreiden (tai muiden antiikin maailman esineiden) estetisoiminen ja idealisoiminen – esimerkiksi siten kuin Parthenonin marmoreiden palauttamista vaativissa piireissä usein tehdään – uusintaa sellaista antiikkia koskevaa käsitystä, joka viime kädessä ylläpitää laittoman antiikkiesineistön kauppaa.

Bibliografia

- Hamilakis, Y. 1999: Stories from exile: fragments from the cultural biography of the Parthenon (or ”Elgin”) marbles. *World Archaeology* 31(2): 303–332.
- Herva, V-P. 2009: Kuin palauttaisi Parthenonin marmorit. *Fossa* 1/2009: 19–23.
- Isaman, F. 2009: *I predatori dell’arte perduta. Il saccheggio dell’archeologia in Italia*. Skira editore, Milano.
- Kehoe, A. B. 2008: *Controversies in Archaeology*. Left Coast Press, Walnut Creek.
- Melotti, M. 2008: *Turismo archeologico. Dalle*

- piramidi alle veneri di plastica*. Bruno Mondadori, Milano.
- Nieminen, M. 2010: Kreikan antiikkiesineiden kauppaa säädellään lailla. Yleisönosastokirjoitus. *Helsingin Sanomat* 13.5.2010.
- Rissanen, M. 2010: Minne Parthenonin marmorit kuuluvat? *Muinaistutkija* 2/2010: 10–15.
- Savolainen, A. 2009: Suomalaisetkin vaativat Parthenonin marmorien palauttamista. Sanomalehtiartikkeli. *Turun Sanomat* 6.5.2009.
- Tøfting, Stig (nimim.) 2009: Mieshuoraus on jalkapalloilun syöpä. Mielipidekirjoitus. *FutisForum2*. <http://futisforum2.org/index.php?topic=88823.0>. Luettu 20.7.2010.
- Vuori, K. 2010: Esihistoriaa eniten huutavalle. Sanomalehtiartikkeli. *Kaleva* 21.2.2010.
- Vuori, K. 2011: *Muinaisesineiden nettihuutokauppa Suomessa – tapaus ippi69*. Kandidaatintutkielma. Arkeologia, Oulun Yliopisto.
- Watson, P. & Todeschini, C. 2006: *The Medici Conspiracy: The Illicit Journey of Looted Antiquities from Italy's Tomb Raiders to the World's Greatest Museums*. Public Affairs, New York.

FT Vesa-Pekka Herva ja FT Janne Ikäheimo ovat tutkineet mm. antiikin materiaalista kulttuuria, mutta haltioituvat British Museumissa käydessään enemmän egyptiläisestä kissa- ja sillimuumiosta kuin Elginin marmoreista. He haluavat kiittää Muinaistutkijan toimitusta sekä FT Kirsti Paavolaa tekstiä koskevista kriittisistä huomioista, mutta vastaavat yhä itse esittämistään näkemyksistä.

Suomalais-ugrilaista arkeologiaa 2010 ja 2015

Elokuussa 2010 vietimme viikon Unkarissa tutustumassa siihen, miten suomalais-ugrilainen arkeologia voi nyky-Euroopassa. *Congressus Internationalis Fenno-Ugristarum* (CIFU) on suomalais-ugrilaisen kielen ja kulttuuritutkimuksen kansainvälinen päätapahatuma. Se järjestetään joka viides vuosi, vuoroin Unkarissa, Virossa, Suomesa tai jonkin suomalais-ugrilaisen kansan kotialueella Venäjällä.¹ Tämänkertainen kongressipaikka oli Piliscsaba-nimisessä [suomalainen, lue: Piliš-tšaba] pikkukaupungissa Budapestin luoteispuolella.

Suomalais-ugrilaisten kielten puhujia on nykyisin noin 23 miljoonaa. Heistä hieinan yli 20 miljoonaa puhuu viroa, suomea tai unkaria, jotka ovat itsenäisten valtioiden pääkieliä. Muita suomalais-ugrilaista on maailmassa arviolta 2,5 miljoonaa. Useilla suomalais-ugrilailla kielillä on kaksi tai useampia murteita, jotka poikkeavat toisistaan sen verran, että usean kirjakielen politiikalle on tai olisi hyviä perusteluita (karjala, saame, mordva, mari, komi, mansi, hanti) (kaikki sukukielemme: *Uralilaiset kansat* 1991; Anhava 1998: 32–55).

Fennougristiikka on monitieteistä ja sillä on pitkät juuret. Kieli nähdään kulttuurin ja identiteetin sydämenä, ja kielen tutkimus on FU-kongressien ehdottomasti keskeisin tieteenala. Se jakautuu historialliseen kielitieteeseen eli kielten historian tutkimukseen sekä nykykielten tutkimukseen. Perinteinen painotus on ollut kielihistoriassa, sillä kaikille ryhmän kielille yhteistä on vain niiden kaikkein vanhin aines.

Muita FU-kongresseihin osallistuvia tutkimuksen aloja ovat verbaalisen kulttuurin alat folkloristiikka ja kirjallisuuden

tutkimus. Edustettuna on myös kansatiede, sillä kielenoppaita haastateltaessa on kertynyt paljon esineistöä ja etnografista tietoa, kuten esimerkiksi Museoviraston suomalais-ugrilaiset esine- ja valokuvakokoelmat. Samoin mukana on myös kansanmusiikin tutkijoita. Kongressien historian tutkimuksen sektioissa puolestaan tuodaan esille Venäjällä asuvien suomalais-ugrilaisten kulttuurihistoriaa ja kohtaloita lähinnä 1900-luvulla.

Ensimmäisiltä, 1800-luvun tutkimusretkiltä tuotiin tuliaisina myös muinaisesineitä. Mutta enää pitkään aikaan ei murteenkeruumatkoilta ole hankittu arkeologista aineistoa, vaan arkeologian mukanaololle fennougristikongressissa on muita perusteita. Kaivauslöydöt eivät enää ole kurioositeetteja muinaisilta ajoilta kuten August Ahlqvistin² aikoihin, vaan esihistoria antaa fennougristiikalle tieteellisesti perustellun ajallisen syvyyden. Historiallisen kielitieteen kannalta kysymys on kielenulkoisista konteksteista vuosituksia ja -satoja sitten, jolloin kielen eri aiheet kehittyivät, lainautuivat tai niitä on eri kielistä kadonnut.

Stereotyyppinen kuva ”alkuperäisistä” suomalais-ugrilaista saattaa olla turkisasuinen perhe kotansa edustalla. Piliscsabassa katsoimme Markku Lehmuskallion ja Anastasia Lapsuin elokuvan *Sukunsa viimeinen* (*Pudana – Last of the line*, 2009). Heidän tuotantonsa ei kerro suomalais-ugrilaista vaan nenetseistä, jotka ovat etäisiä, uralilaisia kielisukulaisiamme. Kenttätöitä nimenomaan siperialaiskylissä ovat eurooppalaisille suuria elämyksiä edelleen, vaikka romantiikka ja vaikeudet ovat toi-

senlaisia kuin 1800-luvulla. Piliscsabassa kuulimme folkloristien viime vuosien matkoista, minkä jälkeen asiantuntijayleisö kyseli, kuinka hyvin vanhoja runoja vielä muistetaan ja millä kielellä niitä suostutaan muistelemaan.

Maailmassa on lähes 2 500 uhanalaista kieltä, joten omien kielisukulaistemme kohdalla ei ole syytä ylidramatisoida (ks. www.unesco.org/culture/languages-atlas/en/atlasmap.html). Kuitenkin sekä Siperiassa että eräiden muiden sukukieltemme puhujien kohdalla on totta, että jos perinteen- ja murteenkeruutyöhön ei olisi ryhdytty sata vuotta sitten, se olisi ollut myöhäistä.³ Vieläkään ei ole varaa pysähtyä, vaan sananmukaisesti katoavasta kansanperinteestä on syytä tallentaa nykyaikaisilla välineillä sen verran kuin tallennettavissa on. Esimerkiksi karhunpeijaisperinne uhkaa jo kontaminoitua tiedeturismiksi.⁴ Maailmankuva muuttuu, ja niin myös alkuperäiskansojen suhtautuminen tulevaisuuteen. Piliscsabassa näytettiin tuore dokumenttifilmi mansikylästä, josta eräs nuori mies oli lähtenyt öljy-yhtiölle koulutukseen ja töihin. Lomillaan kotikylässä hän kalastaa, hoitaa poroja ja sanoo, että kun öljy aikanaan loppuu, mansit elävät taas kuten ennen vanhaan oli tundralla tapana. Filmissä tätä ei esitetty huumorina, mutta katsojalle tuli kylmä (György Pál Gadó: *Aliszka*, Budapest 2009).

Suomalais-ugrilainen arkeologia

Suomessa sukukansojemme asuinseutujen arkeologiseen tutkimukseen suhtaudutaan usein varauksellisesti. Syitä voivat olla esimerkiksi: 1) Arvellaan, että sukukansojemme asuinseutuihin yhä yhdistyy aspeliaaninen tutkimushistoriallinen romantiikka tai karelianismi (vrt. Salminen 2003; Fewster 2006). 2) Herää epäilyksiä, että kulttuurin ja kielen välinen yhtäläisyysmerkki on palaamassa ja aletaan väitellä muinoin eläneiden ihmisryhmien etnisiteetistä. 3) Läheskään kaikki eivät ole innoissaan ety-

mologiaperusteisista kronologioista kuten siitä, kertooko vaski-sanan korkea ikä suomen kielessä, että suomalais-ugrilaiset olisivat tunteneet kuparin jo hyvin varhain.⁵ 4) Pelätään, että keskusteluun sekoittuu tieteellisti heikkoja argumentteja, kuten silloin, kun Kalevi Wiik yritti kytkeä kaikilta mahdollisilta tieteenaloilta poimimaansa tietoa yhtenäisteoriaksi, joka ei mutkikkauttudessaan ja tarkoitushakuisuudessaan enää ollut uskottava (Wiik 2002; 2004).⁶ 5) Oletetaan, että suomalais-ugrilaisen alkuperän tutkiminen ehdottomasti edellyttäisi kielitieteen opintoja eikä siten sovi muinaistutkijalle. 6) Kuvitellaan, että suomalais-ugrilaiset ovat poronhoitajia, joiden tutkiminen on etnografien ja folkloristien asia. 7) Torjutaan koko aihe, koska sitä käsittelevä keskeinen kirjallisuus on venäjäksi. Ennakko-luuloja kannattaa kuitenkin punnita, sillä fennougristiikka muuttuu (Hyviä huomioita esim. Laakso 1999; ks. myös homepage.univie.ac.at/Johanna.Laakso/Hki/)

Suomalais-ugrilainen arkeologia on joko sellaisen ryhmän esi- ja varhaishistorian tutkimusta, jotka puhuvat tai ovat joskus puhuneet nykyisiä, varhaisempia tai jo kadonneita sukukieliämme.⁷ Unelmana ei ole rekonstruoida ”suomalais-ugrilaista materiaalista muinaiskulttuuria”. Suosittelemme kyseenalaistamaan kuvitelman siitä, että maailmassa olisi joskus ollut yhtenäinen, samaa kantakieltä puhunut suomalais-ugrilainen väestö, jolla olisi ollut yhteinen, materiaalsenkin kulttuurin välityksellä rakentunut identiteetti.

Suomalaisissa yliopistoissa oppiainneiden välinen yhteistyö ei ole toiminut kovinkaan hyvin siinä, että arkeologian opiskelijoille olisi annettu tietoa sukukansoistamme, heidän kielistään ja historias-taan. Vastaavasti fennougristeilla ei ollut paljonkaan tietoa esihistoriasta puhumat-takaan siitä, että heille olisi jollakin arkeologian oppiaineen järjestämällä kurssilla esitelty, millaisia pitkien etäisyyksien kontaktiverkkoja idän suuntaan Suomen arkeologiset löydöt osoittavat.

Mielestämme suomalais-ugrilainen arkeologia on välttämätöntä lukuisten Suo-

men esihistorian ilmiöiden ymmärtämiseksi. Tämän osoitti myös monitieteinen, erittäin suosittu luentokurssi, jonka Helsingin yliopiston arkeologian oppiaine järjesti syksyllä 2007.

Arkeologian lähitulevaisuus fennougriistiikan kentällä on osittain suomalaisten ohjailtavissa juuri nyt, kun katse suuntautuu viiden vuoden päähän. Seuraava kongressi, CIFU 12 järjestetään Oulun yliopistolla vuonna 2015. Järjestelyvastuu on kansainvälisellä komitealla⁸, jonka jäsen Harri Mantila on kongressin presidentti. Komiteaan valittiin vuonna 2010 uusina jäseninä kaksi arkeologia: Valter Lang (Tartto) ja Mika Lavento.

Arkeologian ja kielihistorian yhteydet Unkarissa

Nykyinen Unkarin alue on suomalaisille arkeologeille tuttu ennen kaikkea kupari- ja pronssikauden Euroopan kartalta. Ajanlaskumme ensimmäisten vuosisatojen muinaisjäänneköset yhdistyvät Unkarissa kirjallisiin lähteisiin. Tonavan länsipuolinen alue kuului Rooman valtakunnan aikana Pannoniaan, ja moni kansainvaellusten ajan kansoista tunnetaan kirjallisista lähteistä. Euroopan kielikartalla unkari on suomalais-ugrilainen poikkeus kaukana suvunkielistään. Kielikuntamme kielistä nimenomaan unkarin historia selitetään tavallisesti vaellusteorian avulla.

Unkarilaiset viettivät vuonna 1996 maahantulonsa 1100-vuotisjuhlaa, jonka kunniaksi järjestettiin niin tieteellisiä kuin epätieteellisiäkin tapahtumia.⁹ Unkarin esihistoria kirjoitetaan usein niin, että alussa oli siperialainen alkukoti, josta kansat vaelsivat Uralin eteläpuolitse Volgan suulle. Eräiden arabialaisten tutkimusmatkailijoiden käyttämät nimitykset on yhdistetty unkarilaisiin. Viimeistään unkarilaiset väitetään tunnistetuiksi kirjallisista maininnoista 700-luvun puolivälissä, jolloin ”he” asuivat Volgan alajuoksulla. Sieltä vaellusta kohti etelää voidaan seurata yhä

tihtenevien kirjoitettujen lähteiden valossa, ja 800-luvulla unkarilaiset pysähtyivät Mustanmeren pohjoispuolelle. Karpaattien altaan alueelle tultiin sitten luoteesta, vuoristosolien kautta. Kansallisromanttisissa maalauksissa unkarilaisheimot seuraavat valkoisen hevosen selässä ratsastavaa johtajaa.¹⁰ Maahantulokamppailujen voittoisana vuotena vuotta 896, ja Unkarin ensimmäinen kuningassuku alkoi Árpádnimisestä päälliköstä (k. 907). Aluksi oli seitsemän keskenään eripuraisista heimoa, mutta he solmivat liiton, ja verivalan vannonomisen muistopaikalla on nykyisin ulkoilmamuseo (www.opusztaszer.hu).

Tarina kuulostaa naiivilta, mutta siinä on tieteellisesti päteviä aineksia, ja Unkarin arkeologian yksi erikoistumisala on maahantulon arkeologia. ”Maahantulon aikaiset muinaisjäänneköset” on Unkarissa yhtä tavanomainen termi kuin ristiretkiaika periodina Suomessa. Unkari on muutoinkin täpötäynnä esi- ja varhaishistoriallisia muinaisjäänneköksiä paleoliittiselta kivikaudelta, keski- ja nuoremmalta kivikaudelta, kupari- ja pronssikaudelta, roomalaisajalta, kansainvaellusajalta, slaavilaisasukkeen muistoina, avaarien ajalta¹¹, ja niin edelleen. Kaivauksia tekevät eri museot ja yliopistot, ja tasokasta tieteellistä kirjallisuutta ilmestyy sekä unkariksi että kansainvälisillä eurooppalaisilla kielillä.

Unkarissa kaikki eivät tutkimushistorian alkuvaiheessa erityisemmin mieltyneet siihen, että kielisukulaiseksi osoittautuivat poroja hoitavat lappalaiset ja siperialaiset eikä mikään jalo kirjasivistyskansan.¹² Mutta unkarilaisilla on pohjoisten seutujen sankaritutkimusmatkailijansa. Samoihin aikoihin, kun suomalaiset kulkivat ”Suomen suvun asumus-aloilla” (Aspelin 1877–1884), myös unkarilaiset tekivät vastaavia retkiä erityisesti obinugrilaisten luo. Neuvostoaikana ja heti sen jälkeen unkari-laisten valmiudet kulttuurin- ja kielentutkimukseen Siperiassa ja esimerkiksi mordvalaisten asuinseuduilla ovat olleet jopa paremmat kuin Suomesta käsin. Nykyisin merkittävän osan fennougriistiikan tutkimuksesta Venäjällä, Unkarissa, Virossa ja

Suomessa tekevät kunkin kielen puhujat itse omilla kotialueillaan.

Kielihistorian ja materiaalisen kulttuurin tutkimus erikseen ja yhdessä

Kielihistorian tutkijan on syytä tutustua alueen muinaisjäännöksiin, jotka kertovat yhteyksistä lähelle ja kauas ja siten voivat antaa selitystä kielen piirteiden tai sanaston lainautumiselle. Toisaalta kieli on edellytys sille, että kaupat sujuvat ja ihmissuhteita syntyy. Vastaavasti jos eri alueilla, joilta löytyy samaa keramiikkaa tai muuta esineistön samankaltaisuutta, asuu saman kieliryhmän kielenpuhujia, syntyy arkeologille vähintään hypoteesi satunnaisia kauppakontakteja syvemmistäkin kulttuurisista yhteyksistä. Kulttuurikontaktit eivät ole samaa kuin kielikontaktit, mutta ilman ihmisten yhteistä kulttuuria kielen ainekset eivät siirry.

Vanhimmat säilyneet kirjalliset lähteet suomalais-ugrilaisista kielistä ovat vasta Suomen keskiaikaa vastaavilta vuosisadoilta, joten ne kertovat kielihistoriasta vain hyvin lyhyeltä ajalta. Mutta äänne- ja sanastohistoriallisesti sekä kieliopillisten muotojen kehittymisen ja lainautumisen historian perusteella tiedetään, että yhteinen ikivanha sanastomme ja kielikunnan yhteiset kielen rakenteen piirteet ovat useita tuhansia vuosia vanhoja ja todennäköisesti vanhempia kuin vanhimmat kaikille indoeurooppalaisille kielille yhteiset ainekset.

Aiemmin väitettiin, että uralilaisen kielikunnan, johon kuuluvat suomalais-ugrilaiset kielet ja samojedikielet, niin sanottu alkukoti oli Siperiassa. Teoriaa täydentämään tai sille vaihtoehtona on esitetty ja perusteltu, että alkukodin alue olisi rekonstruoitava Keski-Volgan seudulle ja että se olisi hyvin laaja alue. Ajatus alkukodista on pitkälti teoriaa. "Kodin" ei tarvitse olla maantieteellisesti tarkkaan määritetty seutu, jolla "alkukielen" puhujat asuivat aluksi.

Kantakielet ovat kielimuotoja, joissa on sukukielille yhteisiä rakenteellisia piirteitä ja yhteistä sanastoa. Rekonstruktiossa ne palautetaan sellaiseen muotoon, josta eri kielten kehitykseen kuuluneiden muutosten perusteella on teoriassa voinut syntyä nykykielten kieliopillisia muotoja ja sanat ovat voineet muuttua nykyasuunsa. Esimerkiksi suomi ja unkari, jotka ovat suomalais-ugrilaisien kielten joukossa kaksi keskenään etäisintä sukukieltä, ovat säilyttäneet uralilaisesta kantakielestä saakka periytyvän sanan kaksi, unkariksi *két* (~*kettő*). Kantakielessä ei oleteta olleen kumpaakaan näistä sanoista vaan rekonstruoitu muoto on **käktä*. Koska kyseessä nyt on uralilaisen kantakielen taso, yhteinen kielihistoria koskee myös samojedikielet. Suomalais-ugrilaisen kantakielen tasolle puolestaan rekonstruoidaan esimerkiksi sana nuoli (unk. *nyíl*, rekonstruktio **ñoole*, jota ei siis ole samojedikielissä. Vastaavasti on joukko sanoja, joiden kantamuoto on suomalais-volgalaisille kielille eli niillä voi olla nykyisin vastine esimerkiksi sekä suomen että niittymarin kielessä, mutta ei kauempana kieliperheessä kuten unkarissa. Rekonstruktiot eivät edellytä, että kantakielen sana olisi nykyisin olemassa jokaikaisessa kielikunnan kielessä, jossa se teoreettisesti olisi mahdollinen (kielikunnan etymologinen sanakirja *Uralisches etymologisches Wörterbuch* I–III 1988–1991).

Rekonstruktiot, jotka koskevat kieliopillisia rakenteita kuten nominien ja verbien taivutusta tai lauseen perussanajärjestystä, on tehty monivaiheisen eri kielten vertailun tuloksena ja niihin liittyen löydetään jatkuvasti uusia haasteellisia tutkimusaiheita. Vanhimmat kielenainekset ovat fennougristikongresseissa yksi aihe, joka kyllä kiinnostaa kaikkia lingvistejä. Mutta läheskään kaikki eivät tutki kielihistoriaa eikä kaikilla ei ole valmiuksia ottaa näihin kysymyksiin kantaa, vaan moni fennougristi tutkii nykyisin puhuttavia kieliä ja murteita.

Historiallisen kielitieteen tavoite ei ole selvittää muinaisten ihmisten todellista tapaa puhua. Samoin kuin arkeologiassa on kielitieteessä selvää, ettei tällaisissa

asioissa ole mielekästä etsiä ”totuutta”. Kielihistoria on kuin arkeologiaa siinä mielessä, että muinaisuus on rekonstruoitava sen perusteella, mitä nykyaikaan asti on säilynyt; ja aivan varmasti merkittävä osa alkuperäisestä materiaalista on kadonnut aikoja sitten. Kantakieli on ideaali, josta puuttuu elävälle kielelle aina ominainen ilmaisun vaihtelevuus eikä sanastoakaan ole kuin kourallinen. Se on monien, menneisyydessä suunnilleen samoihin aikoihin puhuttujen kielten mahdollisten yhteisten piirteiden jälkikäteen päätelty yhdistelmä (Lehtinen 2007).

Suomalais-ugrilaiselle kantakielelle ei ole löydettävissä arkeologista vastinetta muinaisesta materiaalisesta kulttuurista. Väestöryhmän yhteisen kulttuuri-identiteetin, kielen ja materiaallisen kulttuurin väliset suhteet ovat erittäin mutkikas ongelmavyöhyke, johon ei ole suomalais-ugrialaisten kohdalla sen helpompi vastata kuin menneisyyttä käsiteltäessä muutenkaan.

Kaikessa ongelmallisuudessaankin oletus kantakielistä on kielihistorian tutkimuksen yksi teoreettinen perusta. Myös käytännössä joskus jossakin on ollut ryhmiä, joiden kielet ja kielten murteet ovat olleet keskenään niin samanlaisia, että syvällinenkin kommunikaatio on ollut ongelmaton. Edelleen jossakin sitä ennen oli siis ollut ryhmiä, jotka olivat asuneet muista niin erillään, että heille oli muotoutunut oma kieliään.

Koska suomalais-ugrialaisten kielten nykyinen puhuma-alue Serbiasta¹³ Siperiaan on todella laaja, syntyy helposti muun muassa unkarilaisten oikeana pitämä ajatus, että osa ryhmistä on vaeltanut kauemmas ja kieliyhteys on jo ammuin katkennut, kun taas osa on jäänyt alkuperäisille kotiseuduille ja ehkä siirtynyt sieltä muualle myöhemmin. Arkeologi tietää, että kulttuurivaikutteiden siirtyminen migraatioiden myötä on vain yksi kulttuurimuutosten selitys. Sama on nykyisin selvää kielitieteillekin, mutta aina ei näin ole ollut.

Kielten sukupuu perustuu ajatukseen, että yksi kantakieli jakautuu tytärikieliksi ja myöhemmin nämä edelleen haarautuvat

uusiksi tytärikieliksi. Ensimmäinen suomalais-ugrialaisten kielten sukupuu versoi tieteelliseen julkaisuun jo vuonna 1879.¹⁴ Se oli tuolloin vielä lehdetön, mutta myöhemmin puu on saanut monenlaisia lehteviäkin muotoja. Sukupuuta on viimeistään 1980-luvulta lähtien yritetty kaataa kumoon (Suomessa Häkkinen 1984 ja sen jälkeen julkaistu keskustelu), sillä kielet eivät jakaudu vaihe vaiheelta tytärikieliksi. Sen sijaan kukin niistä muuttuu samanaikaisesti, ja muutoksen laatu riippuu ennen kaikkea siitä, millaisia kielikontakteja puhujilla on. On liian yksioikoista nähdä koko kehitys pelkästään siten, että ensin oli olemassa yhtenäinen kantaurali, josta eräät kielet erkanivat ensin ja muut säilyttivät kieliyhteyden erotakseen itsenäisiksi kieliksi myöhemmin.

Kielisukupuun tilalle on esitetty harvasta muistuttavia pensasmalleja tai kuvattu eri kielet osittain toistensa päälle limittyvinä ympyröinä (ks. esim. Kulonen 2002; Lehtinen 2007: 33–40). Mutta puu on sitkeähenkinen eikä sitä ole helppo lahottaa pois ainakaan suuren yleisön mielikuvista. Ongelmallisin ei lienekään itse puu kanta- ja tytärikielineen vaan se, että puun oksanhaarojen sijoittaminen aikajanelle tai Euroopan kartalle ryhmien vaelluksia kuvaamaan on metodisesti väärin. Tällaisiin yksioikoisiin kielen ja kulttuurialueen kytkentöihin ei enää fennougristiikassa uskota.

Nykyaikainen tieteellinen lähestymistapa on areaalilingvistiikka. Valitulla tutkimusalueella puhuttavia kieliä verrataan toisiinsa, vaikka ne eivät olisi sukukieliä keskenään. Esimerkiksi Baltian alueella itämerensuomalaiset kielet, balttilaiset kielet ja venäjä ovat vaikuttaneet toisiinsa. Kielissä, joilla ei ole yhteistä kielihistoriallista taustaa, esiintyy silti samoja kieliopillisia rakenteita, jotka tosin toteutuvat eri kielissä aivan eri näköisinä. Tällaista materiaalia on hyvin paljon kaikissa kielissä. Esimerkiksi suomessa on neljä verbin aikamuotoa kuten germaanisissa kielissä (mm. saksa, englanti, skandinaaviset kielet), mutta osa suomalais-ugrialaista kielistä käyttää vain yhtä menneen ajan muotoa (kuten

venäjässäkin), ja esimerkiksi unkarissa on menneen ja nykyajan lisäksi kieliopillinen futuuri (kuten esim. saksassa *werden*). Mikä on vanhaa ja niin sanotusti omaperäistä (oman kielikunnan sisällä periytynyttä), mikä lainaa?

Arkeologit fennougristien joukossa

CIFU 11 ei ollut kielitieteen ja kulttuurien tutkimuksen vuoropuhelua hedelmällisimmillään. Kongressin rakenne oli tavanomainen (fu11.btk.ppke.hu). Eri tieteenalojen sektioita pidettiin rinnakkain. Esitelmävuoron voi saada lähettämällä tiivistelmän etukäteen tieteellisen toimikunnan hyväksyttäväksi. Lisäksi tutkijoilla oli mahdollisuus itse ehdottaa toivomaansa temaattista symposiumia ja puhujia siihen. Kongressissa oli tavalliseen tapaan myös postereita, kirjatori, iltaohjelmaa ja ekskursiopäivä, kongressisalkussa esitelmäabstraktikirjat ja kynä. Osallistumismaksu oli 150 €, ilman salkkua vain 50 €. Ekskursioille oli lisämaksu, mutta yksi vaihtoehtoista oli ilmainen kävelyretki Pilis-”vuoristoon”.

Kongressin työkielet ovat indoeurooppalaisia: venäjä, englanti ja saksa. Unkarinkieliset verkkosivut kyllä lupasivat informaatiota myös suomeksi, udmurtiksi, mariksi, komiksi ja viroksi, mutta käytännössä käännöksillä olisi vain kieli-poliittinen merkitys, jos sitäkään. Mikään suomalais-ugrilaisista kielistä ei ole edes alan tutkijoiden kesken kaikille yhteinen; yleisesti osatuin olisi tosin suomi.

Meillä oli ennen Piliscabaa jo aiempaa kokemusta FU-kongressseista (Mervi oli kongressiavustajana Jyväskylässä 1995 ja osallistujana Tartossa vuonna 2000; Mika piti esitelmän Joškar-Olassa 2005 ja yritti julkastakin sen).¹⁵ Emme siis hämmästyneet, kun Piliscabassa näimme arkeologit istumassa jälleen kerran keskenään omassa sektiossaan, jonka pääkieli oli venäjä. Lähes kaikki noin 30–40 läsnäolijaa olivat Venäjältä – mareja, udmurtteja, komeja, mord-

valaisia, venäläisiä ja (tietääksemme vain yksi) hanti. Suomalais-ugrilaisten kansojen asuma-alueiden kartta on luonnollinen selitys sille, että FU-kongressiin osallistutaan paljon Venäjältä. Sieltä tullaan edelleen perinteisesti delegaatioina, joiden jäsenyys on haluttua. Ilman omaa esitelmää matkaan ei pääse, joten arkeologit lähtevät mielellään esittelemään suomalais-ugrilaisten kotiseutujensa viimeisimpiä löytöjä.

Esitelmissä hyvin paljon huomiota saivatkin nimenomaan löydöt. Koko suomalais-ugrilaisten kansojen nykyisten ja aiempien asuinalueiden laajaa vyöhykettä ajatellen eri periodien löytömateriaalissa on hyvin paljon sellaista, mikä osoittaa kontakteja ryhmien, mahdollisesti kielisukulaisten välillä. On syytä keskustella muun muassa kampakeramiikasta, tekstiilikeramiikasta ja useista muista nykyisen Luoteis-Venäjän alueen ja sen lähialueiden keramiikkaryhmistä. Metallikausilla kontakteista kertovat muun muassa Seima-Turbino -järjestelmän välityksellä kulkeutuneet varhaiset pronssit, Volgan-Kaman alueella valmistetut korut, itämerensuomalaisen kielialueen myöhäisrautakautinen esineellinen kulttuuri paikallisine erityispiirteineen ja niin edelleen. Voi olla mielenkiintoista nähdä eroja sellaiseen materiaaliseen kulttuuriin, joka yleensä yhdistetään indoeurooppalaisia kieliä puhuneisiin väestöihin, mukaan lukien Venäjällä tutkimuksen keskiöön usein nostetut slaavit.

Meidän mielestämme monitieteisessä tapahtumassa tärkeintä ei olisi näyttää esineitä ja muinaisjäännöksiä toisille arkeologeille vaan yhdistää arkeologisen aineiston tulkinta eri suomalais-ugrilaisten kielten kehitysvaiheisiin yhdessä kielitieteilijöiden kanssa – tai keskustella siitä, miksi kielen ja kulttuurin kytkeminen toisiinsa on ongelmallista. Arkeologian ei tarvitsisi olla pelkkä erillinen sektionsa. Alamme voisi hyvin osallistua monitieteisiin teemasymposiumeihin. Tieteenalojen rajathan eivät muutoinkaan enää nykyisin ole samalla tavalla tärkeitä kuin joskus aiemmin.

Arkeologia kulttuuripolitiikan välineenä?

Arkeologin tavoin kielentutkijakin arvioi aineistoaan sen perusteella, mitkä ovat olleet säilymisedellytykset. Esimerkiksi udmurtia ja komia puhuu useita satoja tuhansia ihmisiä, ja äidinkielellä on tarjolla koulutusjärjestelmä peruskoulusta tieteelliseen tutkimukseen, omakieliset tiedotusvälineet ovat elinvoimaisia ja kulttuurielämä monipuolista. Kielentutkimuksessa paneudutaan alueellisiin ja sosiaalisiin murteisiin, kielen oppimiseen ja kielenhuoltoon kuten Suomessakin. Koska väestö kuitenkin elää kaksi- tai monikielisellä alueella ja kaikkien on välttämätöntä käyttää myös venäjää, pulmia on paljon enemmän kuin valtiossa, jossa ainoa tai tärkein virallinen kieli on sama kuin valtaväestön äidinkieli.

Pienten itämerensuomalaisten kielten tutkimuksessa kiinnitetään paljon huomiota kielenvaihtoon ja samalla henkisen ja aineellisen kulttuurin häviämiseen silmiemme edessä. Äidinkielenään liiviä puhuvia ihmisiä on maailmassa tiettävästi elossa vain yksi, vatjalaisia lienee parikymmentä. Äänisen länsi- ja lounaispuolella puhutavan vepsän kielen kolme murretta ovat uhanalaisia. Karjalan kielen murteita puhutaan vielä, mutta enimmäkseen kylissä, vanhemman sukupolven keskuudessa. Pulmat eivät suinkaan koske vain pieniä ryhmiä tai perinteisiä elinkeinoja kuten saamelaiden kohdalla vaan myös suurempia väestöjä ja elinkeinoiltaan täysin nykyaikaistettuja alueita – esimerkiksi mordvalaisia siitä huolimatta, että kielen puhujia on noin miljoona ja pääkaupunki Saransk on teollisuus- ja yliopistokaupunki.

Fennougristikongresseissa keskustellaan siitä, mitä tehdään niiden ryhmien identiteettien kohentamiseksi, joissa väestö vanhenee, kaksikielisyys yleistyy ja kielenvaihto on perheissä arkipäivää (ajankohtaisportaali esim. www.fennougria.ee/). Tärkeinä pidetään muun muassa sanakirja- ja kielenopetushankkeita. Työtä nykyisen kielipolitiikan ja pedagogiikan hyväksi

tehdään yliopistojen lisäksi kansainvälisissä yhdistyksissä (esim. Youth Association of Finno-Ugric Peoples www.mafun.org/), kansallisissa tieteellisissä seuroissa ja säätiöissä.¹⁶ Nämä eivät ole FU-kongresseissa mitenkään näyttävästi esillä, vaikkeivät vaiettujakaan. Ystävyys- tai avunantotoimintaan ovat tarttuneet ylioppilaskunnat, kirkot ja ideologiset järjestöt, kunnat ja lukemattomat muut. Tällaisen toiminnan esittely tai mainonta eivät kuulu tieteellisen kongressin profiiliin. Suomalais-ugrilaisuutta voidaan myös kaupallistaa. Suomi-Venäjä-seura on esimerkiksi järjestänyt Sugri-rock 2010 -kiertueen (www.sugrirock.com).

Kun puhutaan nykyajan kieli- ja kulttuurivähemmistöstä, voivat arkeologiset löydöt herättää yhä intohimoja. Muinaisella kulttuuriperinnöllä saattaa olla todistusvoimaa osoittamaan, että alkuperäiskansalla, pienellä ryhmällä tai vaikkapa suvulla on ikiaikainen oikeus asuinseutuunsa. Sama aineisto voi saada päinvastaisenkin tulokannan – tulkitsijan asiantuntemuksesta ja intentioista riippuen. Kiistatapauksissa kosketellaan yhtä ihmisen identiteetin peruspaalua – henkilökohtaista suhdetta sukupolvien ketjuun.

Sukukieliämme puhuvien kansojen parissa Venäjällä etnisyyteen kytkeytyvät löytöaineistotulkinnat voivat olla arkipäivää. Siellä esihistorian tutkimuksessa on tavallista, että kaivauslöydöt yhdistetään tunnettuihin arkeologisiin kulttuureihin mieluiten jo kentällä. Yksi tutkimuksen tavanomaisista peruskysymyksistä on, miten jonkin kohteen löytöaineisto sopii tai ei sovi alueella odotuksenmukaiseen esihistoriallisten kulttuurirajojen kuvaan. Varhaishistoriaa, joka alkaa jo slaavien levittäytymisestä nykyiselle Luoteis-Venäjälle 600-luvulla jKr., kirjoitetaan käyttäen nykyisten kansojen tai heidän historiallisista lähteistä tunnettujen edeltäjiensä nimityksiä. Esimerkiksi säilyneistä kronikoista vanhimpiin ja tunnetuimpiin kuuluva Nestorin kronikka mainitsee tsuudit, merjalaiset, sloveenit ja krivitsit. Kaksi ensin mainittua heimoa olivat nähtävästi suomalais-ugrilaisia, ja merjalaiset voidaan tunnistaa myös

arkeologisista löydöistä. Vaikka jokin tietty ryhmä jäisi kaivaustenkin jälkeen tulkinanvaraiseksi, kuten arvoitukselliset tsuudit, on materiaalisien kulttuurin jäänteiden ryhmittely vähintään jako slaavilaisiin, suomalais-ugrilaisiin, balttilaisiin tai turkkilaisiin kansoihin yleensä mahdollinen. Jos halutaan, tästä on helppo tehdä johtopäätöksiä ”alkuperäisasukkaista”, ”myöhemmistä tulokkaista” ja niin edelleen.

Kielitieteen ja arkeologian yhteistyö on sitä monipuolisempaa, mitä lähemmäs nykyaikaa tullaan ja kielitieteellisen aineiston kuten sanaston ja ääntenmuutosten ikäys on suhteellisen kronologian nojalla kohtalaisen täsmällistä. Suomalais-ugrilaisiin liittyvät kysymykset eivät kuitenkaan ole nousseet Venäjän arkeologiassa niin näkyviksi kuin mihin muinaisjäännökset saattaisivat antaa mahdollisuuksia. Venäjän suomalais-ugrilaisien kansojen esi- ja varhaishistorian arkeologinen tutkimus ei kaikkialla ole kielisukulaistemme omissa käsissä. Resurssien puutteessa slaavilaisen materiaalisien kulttuurin muistojen tutkimusta suositaan. Samoilla alueilla voi sitä paitsi olla slaavien lisäksi lukuisia muitakin etnoksoja ja niiden menneisyyttä. Näistä syistä ei suomalais-ugrilaisiksi oletetuilla kohteilla ole välttämättä helppo järjestää kaivauksia tai tutkimushankkeita.

Kohti Oulua 2015

Seitsemän ensimmäistä fennougristikongressia (1960–1990) järjestettiin sellaisessa suomalais-ugrilaisessa maailmassa, jota Neuvostoliitto dominoi. Kielen- ja kulttuurintutkimus olivat neuvostokansalaisille potentiaalisia tai konkreettisesti käyttökelpoisia välineitä monikulttuurisen itseymmärryksen ylläpitämiseen. Suomalais-ugrilaisen kieli-identiteetin poliittinen merkitys oli miljoonille ihmisille omakohteisesti tuttua lähempänäkin: Unkari oli sosialistisen Itä-Euroopan yksi kieli ja saamen kielet jo tuolloin Pohjoismaiden vähemmistökieliä. Fennougristikongressi oli

se foorumi, jolla hankittu kansainvälinen tieteellinen kiinnostus legitimoiti pienten kielten tutkimusta myös poliittisesti epäedullisissa olosuhteissa.

Kun Neuvostoliitto oli hajonnut ja Viro itsenäistynyt, järjestettiin kaksi kongressia, joissa yhdistyivät perinteinen fennougristien innostus kokoontua yhteen ja halu kansainväliseen yhteistyöhön uusissa, yhteydenpidon kannalta helpottuneissa oloissa. CIFU 8 Jyväskylässä 1995 ja CIFU 9 Tartossa vuonna 2000 olivat laajoja ja laadukkaita tiedetapahtumia.

CIFU 10 Joškar-Olassa oli eräänlainen kurinpitoelämys kaikille. Kulttuurisen itsehallinnon nujertamisesta nousi vuonna 2005 Mari Elissä myrsky, joka sai kansainvälistä huomiota. Saman vuoden FU-kongressissa tieteellistä työtä tehtiin sananmukaisesti valvovien silmien alla: ohjelmaan tuli outoja muutoksia ja eräitä Marin kulttuurivaikuttajia lähetettiin kongressin ajaksi etelän lämpöön lomalle. Marilaisilla on omakielistä koulutusta korkeakoulutasolle asti, mutta kielen ja kulttuurin asema ei ole vakaa vaan heilahtelee sen mukaan, miten Venäjän venäläistämispolitiikka milloinkin kohdistetaan ja toteutetaan.

CIFU 11 kokoontui Piliscaban kyljessä olevalla entisellä sotilaskasarmilla, jonka piikkilanka-aitojen sisään on 1990-luvun lopulla rakennettu katolinen yliopisto. Sen kullisimmat upouudet rakennukset edustavat erikoista, uusvanhaa temppeli- tai palatsityyliä.¹⁷ Elokuussa kampuksella oli loma ja täysin hiljaista, joten noin 400 fennougristin ja lähitieteiden edustajien joukko pääsi sulkeutumaan omaan norsunluutorniinsa. Yliopistolla on oma rautatieasema, portin ulkopuolella on yksi kauppa, huoltoasema ja bussipysäkki. Kampuksella on nettiyhteys ja lämmintä vettä; unkarilaista päivittäiselämää näkee televisiosta.

Keidasmainen ratkaisu ei johtunut Unkarin kulttuuripolitiikasta vaan taustalla oli pieni fennougristien ryhmä, joka oli onnistunut päihittämään muut unkarilaiset halukkaat järjestäjät. Sulkeutuneisuus ei ole fennougristikongressien olemus. Tieto siitä, että kokoontuminen ei tällä kertaa

olisi missään fennougristiikan alalla tunnetussa yliopistossa, oli tällä kertaa jo etukäteen karsinut osanottajamäärää. Järjestelyjä oudoksuttiin, ja useat kollegat omalla kohdallaan lievensivätkin niitä asumalla kampuksen sijaan jossakin budapestiläisessä hotellissa ja käymällä kongressipaikalla vain itse valitseminaan aikoina.

CIFU 11 oli hyvä kongressi, mutta se ei jääne historiaan fennougristisena huipputapahtumana. Sitä suurempi on CIFU 12:n oululaisten isäntien haaste onnistua järjestämään vuonna 2015 virkeä, tiedettä uusiin suuntiin luotaava kongressi, jolle hankitaan myös mediajulkisuutta.

Kohti monitieteistä fennougristiikkaa

Suomalais-ugrilaisen kieli- ja kulttuuri-alueiden pirstaleisen kartan halki kulkee edelleen tutkimustraditioiden raja. Virossa ja Unkarissa tutkimusorientaatioita on 1990- ja 2000-luvuilla uudistettu, kun taas Venäjällä neuvostoaikeiden ideologisten viitekehysten tilalle kasvaa uutta tiedettä paljon verkkaisemmin. Suomalaiset ovat koko murroksesta vapaampia kuin mikään muu suomalais-ugrilainen alue. Kotimaisista, luontevista tieteen tekemisen lähtökohdistamme voimme rakentaa Ouluun fennougristikongressin, jossa etualalla ovat tieteenalojen, poliittisten alueiden ja kieltenkin rajoja rikkovat tutkimuskysymykset sekä teoreettinen keskustelu. Toki laajassa kansainvälisessä tiedetapahtumassa on aina tosiasia, että tieteen traditioiden sukupolvierot eivät umpeudu käskyttämällä.

Oulun yliopiston oma vahvuus fennougristiikan piirissä on saamen tutkimus, johon sisältyvät kielet, kulttuurit, pohjoisten alueiden luonnon- ja kulttuurimaantiede ja ajankohtaiskysymyksetkin. Muiden Suomen yliopistojen välinen työnjako on, että itämerensuomalaisten ja obinugrilaisien kielten opetusta on pääasiassa Helsingissä. Turun yliopisto on Suomen yliopistoista se, jonne volgalais- ja permiläiskielten

tutkimus on keskittynyt. Jyväskylässä tarjotaan monitieteinen hungarologian opin- tokokonaisuus, ja Karjalan alueen tutkimus on Itä-Suomen yliopiston yksi erikoisala. Arktiset alueet ovat Lapin yliopiston osaa- misaluetta.

Suomessa ja kansainvälisesti tarvitaan työtä sen hyväksi, että arkeologian menetelmät saavat näkyvyyttä kielitieteilijöiden silmissä. Muita, sekä humanistien että lingvistien arvostamia yhteistyötahoja, ovat paleobiologian sekä ihmisen geneettisen historian tutkijat. Mahdollisuuksia mielenkiintoiseen yhteistyöhön olisi muitakin: tarkasteluun voitaisiin ottaa myös muun muassa ilmastohistorian tutkimus ja geologia.

Genetiikan ja arkeologian välinen yhteistyö oli 1990-luvulla varsin innostunutta (*Suomen väestön esihistorialliset juuret* 1984; *Pohjan poluilla* 1999; *Muinaistutkija* 4/1998), mutta 2000-luvun alussa oli taas hiljaisempia vuosia.¹⁸ Nyt voimia ollaan jälleen yhdistämässä, mutta metodien kehittyessä uusin kysymyksenasetteluin. Kun tutkimusmenetelmien joukkoon tulevat muinais-DNA ja erilaiset simulaatiot, on lähdekriittisyys syytä pitää esillä, jotta emme ajaudu yksinkertaistuksiin ja asioiden väliin väärin aasinsiltoihin. Tätä geneetikot korostivat humanisteille myös 1990-luvulla, jolloin puhuttivat muun muassa niin sanotut fylogeneettiset puut eli mallit, jotka kertovat, mitkä ryhmät ovat geneettisesti lähempänä toisiaan kuin toiset. Suomessa odotetaan seuraavaksi tuloksia, joista alkaa näkyä, milloin asutushistoriassamme mahdollisesti on ollut niin sanottuja pulonkaulavaiheita eli tilanteita, joissa vain pieni osa väestöstä on jäänyt henkiin ja siirtänyt geeninsä sekä kieltensä ja kulttuurinsa eteenpäin uusille sukupolville (Sundell & Onkamo 2010).

Keskustelu asutus-, väestö- ja kielihistoriasta on monialainen ja kansainvälinen haaste. Oulun CIFU 12-kongressissa toivotavasti kohtaavat arkeologit, yhteistyötieteilijämme edustajat ja fennougristiikkaan monipuolisesti suhtautuvat kielitieteilijät.

Loppuviitteet

¹ Budapest 1960, Helsinki 1965, Tallinna 1970, Budapest 1975, Turku 1980, Syktyvkar (Komi) 1985, Debrecen (Unkari) 1990, Jyväskylä 1995, Tartto 2000, Joškar-Ola (Mari El) 2005

² Ahlqvistia (1826–1889) pidetään yhtenä Suomen fennougristiikan uranuurtajista.

³ Suomalais-Ugrilaisen Seuran kenttämateriaalia Korhonen *et al.* 1983; Salminen 2009: 26–102; suomalaisten arkeologien matkat: Salminen 2003

⁴ Tieteellisenä dokumentaationa arvokkaita tallenteita mm. Lennart Meri: *Toorumi pojad*. (*Toorumin pojat – ostjakkien karhunpeijaiset*), dokumenttielokuva 1989; ”Karhuprofessori” Juha Pentikäisen tuotanto; www.vapriikki.net/karhunvuosi/.

⁵ Sana on myös unkarissa, mutta merkitsee rautaa (unk. *vas*).

⁶ Vuoden 2002 kiistelty tieto-Finlandia -ehdokaas Eurooppalaisten juuret on käännetty englanniksi (2005), viroksi (2005) ja liettuaaksi (2010).

⁷ Esimerkiksi kuolleiden volgalaiskielten, merjan ja muroman puhujien materiaalista kulttuuria on säilynyt kalmistoissa.

⁸ *The International Committee for Finno-Ugric Congresses* (ICFUC) valitsee keskuudestaan toimeenpanevan komitean (Executive Committee) ja presidentin. Säännöt: fu11.btk.ppke.hu > ifcuc.

⁹ Netissä hakusanat ”honfoglalás” ja ”the conquest” antavat nopean kuvan aiheen populaarista puolesta

¹⁰ Erityisen tunnettu on ”Settlement of the Magyars in Hungary”, 1893. Taiteilija Mihály Munkácsy eli vuosina 1844–1900.

¹¹ Unkarin muinaistutkimuksen yksi kestoaihe on, ketkä ovat nykyisten unkarilaisten esi-isä Unkarin alueella ennen uusien väestöryhmien saapumista 800-luvun lopulla. Eräät tutkijat pitävät jatkuvuutta avaarien ajalta lähtien keskeisenä ja puhuvat niin sanotusta ”kaksinkertaisesta maahantulosta” (erityisesti Guyla László ja hänen kannattajansa).

¹² Menetelmä unkarin, suomen ja saamen kielisukulaisuuden tutkimiseksi löydettiin

1700-luvun lopulla. Suomalais-ugrilaisen vertailevan kielitieteen uranuurtajia olivat János Sajnovics (*Demonstratio. Idioma Ungarorum et Lapponum idem esse*, 1770) ja Samuel Gyarmathi (*Affinitas*, 1799).

¹³ Trianonin rauhassa Unkarista erotetuilla alueilla asuu yhteensä noin 2,5 miljoonaa ulkounkarilaista.

¹⁴ Alkuperäislähde: Donner 1879. Puu on julkaistu lukemattomissa fennougristiikan oppi- ja muissa kirjoissa, mm. *Ennen, muinoin* 2002: 39.

¹⁵ *Congressus decimus internationalis Fenno-Ugristarum*in esitelmät ilmestyivät kahdeksana painettuna kirjana vuonna 2008. Valerij Patruševin & Mika Lavennon käsikirjoitus jäi tästä pois, mihin saattoi olla Mari Elin vuoden 2005 kulttuuripoliittiseen kuohuntaan liittyviä syitä.

¹⁶ Suomessa mm. Suomalais-Ugrilainen seura, M.A. Castrénin seura, Suomalais-Ugrilaisen Kulttuurirahaston säätiö; ks. esim. julkaisut *Sukukansapäivien satoa* 2000, *Sukukansaohjelman arki* 2005.

¹⁷ diasarja kampukselta (diat): www.btk.ppke.hu/sajtoszoba/fotok/korseta-a-campus.html.

¹⁸ Aiheesta keskustelea aktiivisesti mm. FM Jaakko Häkkinen, jonka ”Puolikui-va alkuperäsivusto” on osoitteessa www.mv.helsinki.fi/home/jphakkin/.

Bibliografia

Anhava, J. 1998. *Maailman kielet ja kielikunnat*. Helsinki.

Aspelin, J. R. 1877–1884. *Muinaisjäännöksiä Suomen suvun asumus-aloilta*. Helsinki.

Donner, O. 1879. *Die Gegenzeitige Verwandtschaft der finnisch-ugrischen Sprachen*. Acta Societas Scientiarum Fennicae 11. Helsingfors.

Ennen muinoin – miten menneisyyttämme tutkitaan 2002. R. Grünthal (toim.) Tietolipas 180. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Fewster, D. 2006. *Visions of past glory: nationalism and the construction of early Fin-*

- nish history*. *Studia Fennic. Historica* 11.
- Häkkinen, K. 1984. *Suomen kielen vanhim-
masta sanastosta ja sen tutkimisesta: suo-
malais-ugrilaiden kielten etymologisen
tutkimuksen perusteita ja metodiikkaa*. Tu-
run yliopiston suomalaisen ja yleisen
kielitieteen laitoksen julkaisuja 17.
- Korhonen, M., Suhonen, S. & Virtaranta,
P. 1983. *Sata vuotta Suomen sukua tutki-
massa: 100-vuotias Suomalais-Ugrilainen
Seura*. Espoo.
- Kulonen, U-M. 2002. Kielitiede ja Suomen
väestön juuret. R. Grünthal (toim.) *En-
nen muinoin. Miten menneisyyttämme
tutkitaan*: 102–116. Tietolipas 180. Suo-
malaisen Kirjallisuuden Seura, Helsin-
ki.
- Laakso, J. 1999. *Karhunkieli. Pyyhkäisyjä suo-
malais-ugrilaiden kielten tutkimukseen*.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Hel-
sinki.
- Lehtinen, T. 2007. *Suomen kielen kehitys kan-
tauralista varhaisuuteen*. Tietolipas 215.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Hel-
sinki.
- Pohjan poluilla: suomalaisten juuret nykytut-
kimuksen mukaan*. P. Fogelberg (toim.)
Bidrag till kännedom av Finlands natur
och folk 153.
- Salminen, T. 2003. *Suomen tieteelliset voit-
tomaat: Venäjä ja Siperia suomalaisessa
arkeologiassa 1870–1935*. Suomen Mui-
naismuistoyhdistyksen aikakauskirja
110. Helsinki.
- Salminen, T. 2009. *Aatteen tiede. Suomalais-
Ugrilaisen Seura 1883–2008*. Suomalai-
sen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia
1172. Helsinki.
- Sukukansaohjelman arki: Suomalais-ugrilainen
perintö ja arkipäivä: Studia Fenno-Ugrica*
21.9.–16.11.2004. P. Kokkonen (toim.)
Castrenianumin toimitteita 64. M. A.
Castrénin seura, Suomalais-ugrilainen
seura, Helsingin yliopiston suomalais-
ugrilainen laitos, Helsinki.
- Sukukansapäivien satoa: Kirjoituksia ja pu-
heenvuoroja suomalais-ugrilaisuudesta*.
M. Lappalainen. (toim.) Castrenianu-
min toimitteita 57. Helsingin yliopiston
Suomalais-ugrilainen laitos, Suoma-
lais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- Sundell, T. & Onkamo, P. 2010. Argeopop:
keramiikasta geenivirtoihin? *Muinais-
tutkija* 1/2010: 3–8.
- Suomen väestön esihistorialliset juuret. Tvär-
minnen symposiumi 17.–19.1.1980. Bid-
rag till kännedom av Finlands natur
och folk* 131. Suomen tiedeseura.
- Uralilaiset kansat: tietoa suomen sukukielistä ja
niiden puhujista* 1991. J. Laakso (toim.).
Juva.
- Uralisches etymologisches Wörterbuch I–III*
1988–1991. *Uralisches etymologisches
Wörterbuch. Band I, Uralische und fin-
nisch-ugrische Schicht* (1988). *Band II,
Finnisch-permische und finnisch-wolgai-
sche Schicht, Ugrische Schicht* (1988).
Band III, Register (1991). Wiesbaden.
- Wiik, K. 2002. *Eurooppalaisten juuret*. Jyväskylä.
- Wiik, K. 2004. *Suomalaisten juuret*. Atena
Kustannus Oy, Jyväskylä.
- Mervi Suhonen on Muinaistutkijan toi-
mittaja
- Mika Lavento on Helsingin yliopiston
arkeologian professori

Antti Kaarlela

Lasten kanssa museossa

Pikku Ykkönen: Olipa kerran kauan sitten on 6-osainen radiokuunnelmasarja lapsille (6 x 7'30'') vuodelta 2010. Ohjelma on nauhoitettu Kansallismuseon tiloissa. Suomen Kansallismuseossa ovat mukana arkeologian opiskelija ja Kansallismuseon työntekijä Rauno Nikula ja apulaistutkija Hanna Palonen sekä lapset, 7-vuotias Hanno, 6-vuotias Netta, 9-vuotias Elja ja 10-vuotias Pinja. Lapsista kussakin osassa on mukana kaksi. Sarjan teknisestä toteutuksesta vastaa Ida-Maria Hytönen. Sarja on suunnattu lapsille ja se esittelee arkeologin työtä ja esihistoriaa esimerkkien ja tekemisen kautta.

Pikku Ykkösen radiokuunnelmasarjan lähtöajatus ja idea ovat suorastaan loistavia. Tiedemaailma ja arkeologia kaipaavat juuri tämänkaltaista popularisointia ja asioiden esittelemistä lapsille, jotta tulevaisuuden tieteen tekijät ja maallikot oppisivat arvostamaan yliopistojen ja julkisten instituutioiden tekemää arvokkaasta työtä. Totuus on usein tarua ihmeellisempää ja muistan taannoin kuulleen samalta radiokanavalta erään kemistin haastattelun, jossa hän totesi jokseenkin näin: "Miksei kemisteistä tehdä tv-sarjaa? CSI:t ja muut sellaiset on meihin verrattuna ihan lallärihommaa." Viihteen dominoimassa maailmassa kaikki tämän sarjan kaltainen työ, jolla tiedemaailmaa avataan kiinnostavassa valossa suurelle yleisölle ja erityisesti lapsille ja nuorille on omasta mielestäni siis erityisen tärkeää.

Sarja toimii varmasti erittäin hyvänä ja kiinnostavana materiaalina ala-asteikäisten historian opetuksessa. Sarjalla tuntuukin olevan kaksi keskenään hienoisesti kilpailevaa funktiota. Toinen näistä on opetussellinen ja toinen taas kiinnostuksen herättäminen lapsiyleisössä. Opetustyössä on tietysti aina hyödyksi, jos opettaminen

saadaan tuntumaan kiinnostavalta, eivätkä nämä kaksi suuntausta missään tapauksessa sulje toisiaan pois. Aika-ajoin sarjassa kuitenkin kallistutaan hiukan liikaa kuivan opettavalle puolelle, jossa lasten ajatukset tyrmätään ja kerrotaan auktoriteetin asemasta kuinka asiat "aivan oikeasti" ovat. Lapset saattavat toisinaan ilmaista asiat aivan erilaisella ja kiinnostavalla tavalla, koska he näkevät ne eri näkökulmasta kuin me rakenteen ja opetuksen tylsistyttämät aikuiset. Sarjan kiinnostavuusastetta olisi ehkä voitu lisätä tinkimättä opetussellisesta funktiosta, jos lasten ääni olisi päässyt vielä nykyistä enemmän esille sarjan toteutuksessa, ja sarjan aikuiset olisivat antautuneet enemmän suoraan dialogiin lasten kanssa. Siten lapset olisivat nousseet enemmän pääosaan sarjan toteutuksessa.

Tämä elementti kuitenkin paranee sarjan edetessä. Neljännestä osasta eteenpäin lasten ääni nousee enenevässä määrin esille. Tämä saattaa johtua siitä, että sarjan tekijät oppivat toteutuksesta prosessin kuluessa sekä yhtälailla siitä että lapset rohkaistuvat ja oppivat samoin sarjan nauhoittamisen aikana. Yhtenä syynä lasten äänen parempaan esille pääsyyn sarjan edetessä saattaa myös olla se, että sarjan loppua kohden aletaan käsitellä aiheita, joihin lapsilla on enemmän kosketuspintaa tarinoiden, kirjojen ja tv-ohjelmien kautta. Ritarileikit ja miekkataistelut lienevät tuttu aihe lapsille, kun taas aiemmin sarjassa esillä ollut kivikirves tai nuotio ovat nykyaikaisten kaupunkilaislasten kokemuspiirissä valitettavasti kauempana.

Sarjan toteutus on sujuvaa ja sarja etenee selkeästi, joka osassa samanlaisen

rungon mukaisesti. Jokaisen osan alussa tarkastellaan museoesineitä, minkä jälkeen siirrytään työpajaan toteuttamaan jotain toiminnallista tekemistä ja lopuksi lähdetään Kansallismuseon pihalle kaivauksille. Itse jäin sarjaa kuunnellessani kaipaamaan äänimaisemia, jotka olisivat kuunnelma-
maiseen tyyliin voineet toimia hyvinä lisinä lasten luodessa maailmoja työpajoissa ja keskustellessa menneestä ajasta ja esineistä. Esimerkiksi nuotion merkitystä yhteisöissä olisi voitu korostaa äänimaiseman avulla. Tällä tavoin nuotio olisi voitu nostaa paitsi lämmön ja ruoanlaiton välineeksi, myös nykyistä televisiota jollain tavalla vastaavaksi elementiksi, jonka äärellä siirrettiin suullista tietoa ja perinteitä sukupolvelta toiselle.

Sarjan toteutuksessa edetään kronologisessa järjestyksessä kivilaudelta kohti pronssikautta ja niin edelleen, mutta jäin pohtimaan, kuinka sarja olisi toiminut, jos siinä oltaisiinkin edetty päinvastaisessa järjestyksessä, aivan kuten oikeilla arkeologisilla kaivauksilla. Olisivatko lapset silloin päässeet enemmän mukaan alussa tutummista aiheista ja olleet siten vielä nykyistä enemmän aktiivisia ajallisesti vanhempia, kivilautisia aikoja käsiteltäessä? Tällä tavoin arkeologeille tuttu, historian kerrostuminen olisi tullut lapsillekin tutuksi vaivihkaa. Tällöin sarjan toteutus olisi ollut kronologisen sijaan stratigrafinen.

Lasten kommentit ovat sarjassa erittäin kiinnostavia: "Arkeologin työ on niinku tosi vaikean palapelin kokoamista" toteaa Pinja sarjan neljännessä osassa ja osuu varmasti monen aikuisen mielestä naulankantaan. Joku lapsista esittää myös erittäin oleellisen kysymyksen: "Mistä ihmiset keksi keksii näitä?", johon on tietysti harmillisen vaikeaa antaa hyvää ja kattavaa vastausta. Lasten työpajoissa tekemät touhut ovat todella kiinnostavia ja erittäin innoittavana mieleeni jäi pronssimiekasta liikkeelle lähtenyt piirustustehtävä, jossa lapset piirsivät kuvaa esineen innoittamana. Vaikka radiosta kuva ei suoraan välitykään, niin toiminta oli erittäin kiinnostavaa ja mielikuvitusta ruokkivaa, sillä jokainen kuuntelija varmasti piirsi mieleessään jonkinlaisen kuvan lasten pu-

heesta välittyneiden vinkkien perusteella. Samalla tavoin toimi myös pronssikautisen kylän rakentaminen, kun lapset oma-toimisesti jutustelevat hommaillessaan.

Lapset tuntuvat myös pitävän kovasti arkeologisista kaivauksista Kansallismuseon pihamaalla. Lasten äänessä on kuultavissa innostusta ja iloa, kun he löytävät kaivauksilta jotain. Tässä saattaa tietenkin piillä kaksiteräinen miekka, sillä jos kaikki Suomen lapset alkaisivat kaivella pihamaitaan ja etsiä hienoja löytöjä, ehkä jopa aikuisten avustuksella, voisi jotain arkeologista aineistoa tietenkin joutua väärään osoitteeseen. Ehkäpä kuitenkin on niin, että suurin osa mahdollisista lasten löydöistä on Jouko Turkankin taannoin pihamaaltaan löytämän kaltaisia "kiviesineitä", joilla ei koulutetuille arkeologeille ole juurikaan tutkimuksellista arvoa.

Viimeisessä osassa kerrotaan lapsille dokumentoinnista. Se on erittäin hyvää, sillä sitä kautta lapset pääsevät kurkistamaan toiseen osaan arkeologin työtä, joka ei ole sitä kaikille Indiana Jones -elokuvista tuttua kiinnostavien esineitten löytämistä, vaan jotain muuta. Osan lopulla lapsille myös kerrotaan aivan syystäkin, että aina kun kaivetaan samalla myös tuhotaan. Toivottavasti tämä tosiseikka tarttuu sarjasta mieleen myös joillekin lasten vanhemmille, jotka omissa rakennustoimissaan saattavat sen turhan usein unohtaa. Lapsille olisi saattanut olla kiinnostavaa myös koko prosessin käyminen läpi omin käsin: kaivaminen, puhdistaminen, valokuvaaminen ja piirtäminen. Se olisi saattanut antaa vielä kokonaisemman kuvan arkeologin monipuolisesta ja kiinnostavasta työstä.

Hieno sarjakokonaisuus loppuu huikean töksähtäen, mikä on sinällään harmillista, mutta toisaalta siihen jää innolla odotamaan jatkoa. Toivottavasti tämänkaltaisia tärkeitä tekoja tiedemaailman avaamiseksi (lapsi)yleisölle toteutetaan jatkossa lisää.

Antti Kaarlela on ammatiltaan freelance-taiteilija ja sivutoiminen kulttuuriantropologian opiskelija Oulun yliopistossa.

Janne Ikkäheimo

Vakavaa hymyä puuhamaassa

Arkeologipäivät järjestettiin keväällä 2010 Saarijärvellä. Kahden päivän sessiöinnin päätteeksi piipahdettiin kunnoitettavan 30-vuoden iän saavuttaneessa Saarijärven kivikauden kylässä. Häpeillen tunnustan, että minä kävin nähtävyydellä tuolloin ensimmäistä kertaa.

Paikka on luonnonkaunis ja esine- sekä rakennusennallistukset hyvällä maulla tehtyjä. Aihepiiriin tavalla tai toisella liittyvää informaatiota on tarjolla ähkyksi saakka moninaisten opastaulujen muodossa. Turisteja ei kuitenkaan vieraile nähtävyydellä haitaksi asti, enimmillään kai kymmenisen tuhatta kesässä ja toissa vuonna vain 4 835 (Museotilasto 2009). Mistä oikein kiikastaa?

Oletus autenttisuuden määräävästä asemasta matkailukokemuksen osana voi olla osasy. Kivikauden kylälle katsotaan olevan eduksi, jos ympäristöstä löytyy sekä aitoja muinaisjäännöksiä että kokonaisuuden hallinnoimista helpottava asutuskeskus. Siksi maamme molemmat kivikausikeskukset (Saarijärvi & Kierikki) sijaitsevat 30 kilometriä sivussa lähimmältä valtatieltä. Ulkomaiselle turistille matka voi olla eksoottinen siirtymä rauhallisten mäntymetsien tarjoamaan toiseuteen, ikänsä niiden keskellä kasvaneelle motiivi jättää kohdevierailu väliin.

Etäisyyden ohella saattaa myös olla, etteivät sisällöllinen kysyntä ja tarjonta kohtaa Saarijärven kivikauden kylässä. Se tarjoaa eri tieteenaloilta (arkeologia, kansatiede ym.) koottuun tutkimustietoon perustuvia näkemyksiä, jotka toimivat oppimisen airueina. Optimitalanteessa paikalta poistuu menneisyyttä ja sen merkkejä uudella, syvemmällä tavalla katsomaan

ja kunnioittamaan oppinut ihminen. Keskiwertomatkaileja ei kuitenkaan ole lomallaan oppimassa, vaan hakee nykytrendin mukaista elämystä. Sen tuottamiseen ei uskoteltu ajallinen toiseus välttämättä riittä, vaikka se väännettäisiin rautalangasta (so. kylteistä) "ajantien" muotoon tai tuotaisiin lihaksi nahkaan verhotuilla nukeilla.

Pitäytyminen arkeologisesti jollain tapaa validoitavassa menneessä on vakava-henkistä toimintaa, jos nyt ei aivan ryppy-otsaista niin korkeintaan kasvoilla häilyy hetken vakavan hymyn tapainen irvistys. Tarina Bysken kodasta on paljastava esimerkki. Se oli kivikautisen asumuksen ennallistus, joka sai paikan Saarijärven kivikauden kylästä ruotsalaiseksi oletetun esikuvansa perusteella. Sitten kävi ilmi, että malli ruotsalaiseen Bysken kotoon oli otettu suomalaisen Räisälän kodan rekonstruktioista. Arkeologisten rekonstruktioiden post-modernia luonnetta yleisellä tasolla alleviivaava havainto johti Bysken kodan korvaamiseen Lillbergetin salvoskodalla, josta yleisötiedotteissa viriteltiin kesän 2010 vetonaulaa.

Edesmennyt Bysken kota oli kuitenkin kuin mikä tahansa Saarijärven muu kivikauden kylään rakennetuista nähtävyyksistä. Ne kun mielletään autenttisiksi ensisijaisesti sijaintipaikkansa eli kontekstin eikä ennallistusten laadun takia. Ennallistukset antavat kivikauden kylälle uskottavuutta, ja aidattu kylä pääsymaksuineen rinnastaa kohteen ulkomuseoon. Sellainen Saarijärven kivikauden kylä mielikuvatasolla tietysti on – ilman varsinaista museaalista esineistöä, mutta täynnä asiaankuuluvaa käytöstä – ei-hän se sentään ole mikään puuhamaa.

Puuhamaa vaikuttaa olevan arkeologille kivikauden kylän kontekstissa kirosana, jonka ääneen lausujat voivat saada Jerusalemin temppelin rahanvaihtajien tapaan lentävän lähdön. Moni meistä ei kuitenkaan tule ajatelleeksi, että menneisyyttä elävöittävän toiminnan lopputuloksena on joka tapauksessa puuhamaa. Sen asukkeja eivät puristisessa versiossa voi olla pyörin varustetulla muinaisruuhella rekonstruktioilta toiselle liikkuvat kivikauden sarjakuvakoirat Urho ja Otso vaan ilmielävät arkeologit ja muinaistekniikan artesaanit. Menneisyys on siis omittu muinaistuntemuksen alalla meritoituneiden leikkikentäksi, tavallisen kävijän osan rajoittuessa pääsääntöisesti toiminnan tarkkailuun. Mahdollisuus keilla kivikirveen puunkaato-ominaisuuksia tai jousipyssyllä ammuskelu on koko-

naisuutta ajatellen vain kosmeettinen optio.

Patenttirikaisua tilanteen korjaamiseksi ei yllekirjoittaneella ole, mutta itse ahdinko lieenee todellinen, jos Saarijärven museon johtajan mukaan kylässä on ollut lähes aina puutetta sekä tuohesta että 'tuohesta'. Ensimmäinen toimenpide kurssin reivaamiseksi voisi tapahtua asennepuolella: näennäisautenttisuuden tuottaminen kun palvelee loppujen lopuksi kovin pientä piiriä. Useimpia arkeologeja saattaa kauhistuttaa ajatus leimautumisesta pienten myönnytysten kautta muinaistieteiden kurtisaaniksi, mutta heilläkin on oma ja mahdollisesti painoarvoltaan alati kasvava paikkansa siinä suuressa yhtälössä, jonka lopputulosta postmoderniksi yhteiskunnaksi kutsutaan.

Tiina Äikäs

Oulun yliopiston Pro gradu -tutkielmia

Minna Lehtola: *Kadonnut tehdas ja särkyneet potit. Bennvikin tehtaan toiminto ja tuotanto 1856–1863*. Pro gradu -tutkielma, joulukuu 2006.

Tutkielma sijoittuu teollisen arkeologian viitekehykseen ja käsittelee Närpiössä vuosina 1856–1863 toiminutta Bennvikin tehdasta. Tutkimus pohjaa Bennvikin kartanoalueen inventointiin, arkistolähteisiin, käsiteltävän aikakauden sanomalehtiin, haastatteluun ja tehtaan valmistamiin esineisiin ja muotteihin. Inventoinnissa paikannettiin talonpohja kohdalla, jolla tehdas on suullisen perimätiedon mukaan sijainnut. Tehtaan esineitä löytyi yksityisiltä henkilöiltä, Pohjanmaan ja Turun maakuntamuseoista, Kaskisten kotiseutumuseosta ja Helsingin kansallismuseosta. Käsiteltävän ajan lehti-ilmoitusten mukaan esineitä on myyty Pohjanmaalla, Helsingissä, Turussa ja Viipurissa.

Eveliina Salo: *Liitupiippujen kuluttaminen Torniossa 1600–1700-luvuilla. Keskikadun vuoden 2002 kaivausten liitupiippuaineiston käyttöjälkitutkimus*. Pro gradu -tutkielma, maaliskuu 2007.

Tutkielmassa tarkastellaan liitupiippujen käyttöjälkiä ja löytökontekstia aineistona 2254 Tornion Keskikadun kaivauksilta löydettyä liitupiipun kappaletta. Liitupiippu ja löytyi pääasiassa rakennuksiin liittyvistä konteksteista. Yksi runsaslöytöisimmistä alueista, A6, kuului piippukauppiaan omistamaan tonttiin. Käyttöjäljet luokiteltiin kahdeksaan ryhmään, joita olivat katkaistu piippu, hampaanjäljet, käytössä pyöristyt-

nyt tai hiottu suuosa, nyrhitty varren katkaisupinta ja reuna, laajennettu savukanava, lovijäljet varressa, rei'itetty varsi ja nyrhitty pesän suu. Näistä yleisin oli hampaanjäljet. Tutkielman pohjalta voidaan todeta liitupiipun elinkaaren olleen yleisesti oletettua pidempi.

Mirva Pääkkönen: *Tornion Keskikadun kesän 2002 kaivausten nuoremman punasavikeraamisen tarjoilu- ja säilytysastiat*. Pro gradu -tutkielma, tammikuu 2006.

Tutkielman aineisto koostuu Tornion Keskikadulta vuonna 2002 löydettyistä punasavikeraamisista tarjoilu- ja säilytysastioista, jotka ajoittuvat 1620–1720 väliselle ajalle. Eri tonttien välillä ei havaittu suuria eroja astiatyyppien jakautumisessa, joten kulutustottumukset näyttävät näiltä osin yhtenäisiltä. Astiat jaoteltiin keramiikkamassan perusteella 12 ryhmään. Keramiikkamassan ajoittumisessa oli havaittavissa eroja. Savi ei sen sijaan vaikuttanut astioiden koristelutapaan tai lasitteen väriin eikä astiatyyppiin. Aineiston kulhojen suun halkaisija kasvoi 1600-luvun puolivälin jälkeen, kun taas vatien suun halkaisija pieneni 1600-luvun lopulta eteenpäin. Punasavikeraamisen astioiden keramiikkamassaa ja suun halkaisijaa voidaan käyttää ajoituksen apuna.

Heli Heinäaho-Miettunen: *Yli-Iin Kuuselankankaan neoliittisen asuinpaikan palaneet luut*. Pro gradu -tutkielma, helmikuu 2006.

Tutkielmassa tarkastellaan ruokatalouteen ja saaliin käsittelyyn liittyviä kysymyksiä

Yli-lin Kuuselankankaan neoliittisen asuinpaikan palaneista luita koostuvan aineiston pohjalta. Ruokavalio Kuuselankankaalla koostui luuanalyysin perusteella ensisijaisesti hylkeistä, kaloista ja linnuista. Kyseessä oli siis subarktinen rannikkotalous. Hylje muodosti kuitenkin vain puolet luuaineistosta. Sesonkiluonteisella kalastuksella on ollut tärkeä asema ruokataloudessa. Hylkeet on tuotu asuinpaikalle kokonaisina ruhoina. Ensimmäisen vuoden kuuttien määrä luuaineistossa on pieni, minkä Heinäaho-Miettunen katsoo viittaavan keväisen hylkeenpyynnin vähäiseen määrään.

Suomen Kulttuurirahaston keskusrahaston myöntämiä apurahoja (2011)

Fil. tohtori Henrik Asplund, 17 000
Varhaismetallikauden ja röykkiörakentamisen kronologiaa Satakunnassa käsittelevään tutkimukseen

Fil. tohtori Ria Berg, 25 000
Pompejin Casa dei Casti Amantin esinelöytöjä ja löytökonteksteja käsittelevään väitöksen jälkeiseen tutkimukseen Italiassa

Yhteiskuntat. tohtori Lassi Heininen ja työryhmä, 14 000
Suomen viikinkiaikaa käsittelevän tieteidenvälisen seminaarisarjan ja julkaisun toteuttamiseen

Fil. maisteri Jari-Matti Kuusela, 22 000
Pohjanlahden rannikkoalueen rautakautta käsittelevän väitöskirjatyön kenttätutkimuskuluihin Oulun Tahkokankaan rautakautisessa kalmistossa

Fil. maisteri Minna Leino, 6 000
Suomenlinnan vedenalaista kulttuuriperintöä käsittelevän väitöskirjatyön dedrokronologisten analyysien sekä kuvausdokumentoinnin hankintaan

Fil. maisteri Laura Nissinen, 21 000
Nukkumista ja nukkumisjärjestelyjä Anttikin Roomassa käsittelevään väitöskirjatyöhön

Fil. maisteri Sari Mäntylä-Asplund, 11 000
Salon (Halikon) Rikalaa käsittelevän väitöskirjatyön loppuunsaattamiseen

Fil. maisteri Juha Ruohonen, fil. lis. Ville Laakso ja historiatiet. kand. Stanislav Belsky, 19 000
Etnisen ja kulttuurirajan olemusta Savossa ja Karjalassa 1050–1650 käsittelevään tutkimukseen

Fil. maisteri Mika Sarkkinen, 21 000
Kansanomaisia valinkiviä ja niillä valmistettuja esineitä käsittelevään väitöskirjatyöhön

Professori Jussi-Pekka Taavitsainen, 100 000
Turun tuomiokirkon keskiaikaisia pyhäinjäännöksiä käsittelevään tutkimukseen

Fil. tohtori Hannu Takala, 21 000
Etelä-Suomen varhaisimman asutuksen alkuperää ja kontakteja käsittelevään tutkimukseen

Dosentti Tuukka Talvio ja Artefacta-verkoston tieteellinen neuvottelukunta, 35 000
Esinetutkimusverkosto Artefactan toiminnan käynnistämiseen

Tieteen Ystävien Seura ry, 5 000
Arkeologiapedagogisten teemapäivien järjestämiseen

Fil. maisteri Annemari Tranberg, 1 000
Ihmisen ympäristökäsitystä ja sen muutosta käsittelevään väitöskirjatyöhön liittyvään siitepölyanalyysien teettämiseen sekä työvälineiden hankintaan

Korjaus

Muinaistutkijan numerossa 4/2010 julkaistuun kirja-arvosteluun ”Näennäisarkeologisia linjanvetoja Suomen muinaisuuteen: Muinaissuomalaisten kadonnut kuningaskunta” oli päässyt mukaan pieni virhe. Kuten arvostelutekstissä todetaan, on pallopinnalla kahden pisteen välinen lyhin reitti isoympyrän kaari. Kuvassa 2 YKJ-suoraa verrataan kuitenkin leveyspiiriin, jotka päiväntasaajaa lukuunottamatta eivät ole isoympyröitä. Parempi vertailukohta olisi ollut pituuspiiri, joista vain keskimeridiaani kuvastuu YKJ:ssä suorana muiden ollessa käyriä.

Wesa Perttola